IVSTI LIPSI

Collegij DE S. I. Monachij.

CONSTANTIA

LIBRI DVO,

Qui alloquium præcipuè continent in Publicis malis.

Tertia editio, melior & Notis auctior.

ANTVERPIÆ,
Apud Christophorum Plantinum.
CIↃ. IↃ. LXXXVI.

Digitized by Google

Εἰς τὸ σοφωτάτυ καὶ λογιωτάτυ

ΙΟΥΣΤΟΥ ΤΟΥ ΛΙΠΣΙΟΥ,

περὶ δυσαθείας ἤτοι καρτερείας βιβλίον.

Λιψιάδυ σελίδας σκολιῷ φθόνῳ ὄμματι πήξας
Οὐκ ἄγαμαι λογίυς, εἶπεν, ἄτερ σοφίης.
Αλλὰ τόδ' ὀπαδύων γλαφυρόν τε σοφόν τε πόνημα
Καρτερικῆς καλέχον τέθμια σωφροσύνης·
Κρεῖσσον ἐμῶν, λέξας, πέλεθ' τόδε τεῦχος ὀδόντων
Λήξει ἐπεσβολίης τηκόμενος κραδίη.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ελλογίμων φιλέω τρεῖς ἀστέρας, ἕνεκα πάντων
Εἰσὶν παντοδαπῆ κρείσσονες ἰδμοσύνῃ.
Σεῖο πόνυς φιλέω Κιϊάκιε, εἰμὶ γὰρ ἴλαν
Καὶ φιλοσκαλιγερὸς, καὶ φιλολιψιάδης.
Αλλὰ σοφαῖς τραπίδεσσι σέλας σέο τόσσον ἀέξον
Λίψιε, μὴ ἀστὴς, ἀλλά μοι ἄστρον ἔῃς.

B. Vulcanius.

Bayerische Staatsbibliothek München

Digitized by Google

AD LECTOREM
PRO CONSTANTIA MEA PRÆSCRIPTIO.

VOD in iteratâ hac editione, iterum te alloquor, Lector, præter votum meum accidit, etsi non præter opinionem. Iudicia enim ista præuidi antè, imò prædixi. Negant satis piè hoc argumentum à me tractatum: negant locis aliquot satis verè. Parum piè ideò: quia Philosophum egisse tantùm videor, inquiunt, nec insperssisse quæ potui & debui è libris sacris. Quæ admonitio valdè mihi grata: velim & illis simplex meum & sine fuco responsum. Nam quòd apertam pietatem ante omnia requirunt, amo: hoc tantùm moneo, vt oculos prius seriò intendant in finem meum inque scopum. Si mihi Theologum agere propositum, aberraui: si Philosophum, cur culpant? Haurimus enim è lacunis, inquiunt, quæ liceat è purissimo diuinarum litterarum fonte. Húcne me vocant? At ego ex animo testor & respondeo, non aliam me viam salutis nosse, quàm hanc quæ per vnum illum & directum limitem ducat: ad quem tamen percurrendum, humanas etiam litteras laxamenti aliquid afferre censeam, imò adiumenti. Augustini consilium esse scio, quæ à Philosophis scripta sunt colligere, *& in vsum nostram vindicare possessoribus illis iniustis erepta.* Hoc

Digitized by Google

ſequi volui: & peccaui? Peccaſſem, fateor, ſi purum hunc & myſticum religionis noſtræ liquorem corrupiſſem veteri aliquâ & olenti fæce. At contrà inſtiti: & ſordentem per ſe, parumque mundam doctrinam, depurgare atque illuſtrare aggreſſus ſum nouo iſto Sole. Cui bono id non bonum? In pugnâ, equitum aut ſtatarij militis præcipuam operam eſſe ſcimus: ſpernis ideò ſagittarios & funditores? In domo exſtruendâ architecti maximam laudem & vſum: tolléſne operas igitur & adminiſtros? Idem hîc cenſe. diuinæ illæ litteræ veri roboris, veræ virtutis & conſtantiæ ſolidæ effectrices: nec tamen humanam prorſus Sapientiam ſperne, eam dico quæ non ſe effert, ſed ſeruit placidè & ancillatur. Lapides, cæmenta, calcem, ex veteri & diu lapſo ædificio illo Philoſophiæ comportamus: ne inuidè lucellum hoc architecto, & patiare materiam hanc ſubſternat ſaltem in fundamentis. At enim ſacra illa meliora, nec verbis iis abſtinendum fuit. Meliora fateor: ſed adde etiam grauiora. Lacertos meos expendo, & artus arteſque libro: cur onus mihi imponi fatear, cui non ſim ferendo? Theologis, id eſt magnis altiſque viris (& eximios multos hæc ætas tulit) magna iſta & alta relinquo: mea cymba legat litus. Philoſophum ego agam: ſed Chriſtianum. Nam de verbis, quid turbant? Non quo ſtilo ea ſcripta ſint, ſed quo ſenſu videant: nec an vſitatè, ſed an verè. Si enim recti ſenſus: quid refert in re tam arduâ, quo velo aut veſte (modò non indecorâ) eos texerim? Si vani: conuincant. Nempe hoc ipſum volumus, aiunt: & quædam à te ſcripta non ex fide. De recta Ratione erras, quam cum priſcis illis exaggeras nimis & attollis.

tollis. Egóne? verbis fortaſſe illorum: ſenſu numquam meo. Nam ne ipſe erres, vno verbo hoc teſtor: nullam me rectam puramque Rationem intellegere, niſi à deo directam, niſi à fide illuſtratam. Sed quæ, malùm, illegitima iſta captio eſt, cùm genere tota ſententia bona ſit, quærere in verbi vnius aut alterius latebrâ calumniæ anſam? Ratio ipſa, & ſuis viribus, non ducit nos ad deum, non ad verum: ſed tamen vt in aquâ aut pelui defectum ſolis intuemur, idque per ſolis ipſius radios, obliquè & quodam flexu: ſic in iſtâ, res diuinas. ſed caue cenſeas aliter, quàm per deum ipſum. Iam de fato aut fatalibus, de impiis ob bonum punitis: ſiquid nimis exacui, aut ab aliis acutum arripui (quo in genere fortean *Boëthiana illa ſententia ſit) velim ab æquo lectore æquiter legi & intellegi. quam ad rem præiuimus nunc aliquot ad oram Notis. Mihi quidem mens vbique bona: & ſi alibi humana hæc lingua aut calamus titubauit, ne aſperè quæſo nimis luam. Sum enim ex iis, quibus Pietas in corde magis, quàm in ore: quique factis exerceri eam acriter malim, quàm verbis. Nec ſæculum hoc ſatis mihi placet, (audebo dicere) quo nullum vmquam feracius religionum fuit, ſterilius pietatis. Quæ contentiones vbique? quæ rixæ? & cùm omnia fecerint, cùm cælum & terram ſubtilis ingenij alâ peruolarint; quid aliud, quàm, cum Ariſtophanæo Socrate, ἀεροβατῶν? Habes, mi Lector, breuem præſcriptionem noſtram: quæ tamen æquo tibi nimia, ſatis vel iniquo. Te cum curâ moneo hortorque, ne auocent & auertant animum à germano Philoſophiæ ſtudio noui Domitiani iſti: qui non eam ſolùm (facultas modò & vires ſint)

Lib. 11. cap. 10.

Digitized by Google

ſed in exſilium pellant omnes bonas artes. Priſcos illos potius patres vide, Græcos Latinoſque. denſo agmine à nobis omnes ſtant, & modeſtum Philoſophiæ ſtudium non ferunt in Chriſtiano ſolùm, ſed inculcant & ſuadent. quorum auctoritatis ſcuto, ſatis me putem ſine aliâ vllâ ratione contra gigantes iſtos tectum. Nam Philoſophiam cur vberius verbis laudem? Fruſtrà. quia vt montium altitudo procul non appâret, ſed cùm acceſſeris: non item huius ſplendor, niſi cùm pernòris. Pernoſci autem ſine Chriſtianâ veraque religione non poteſt. quam prælucentem ſi tollis: fateor ecce & clamo, ludibrium illa, vanitas, delirium. Benè Tertullianus: *Cui veritas cognita, ſine deo? cui deus, ſine Chriſto?* In qua ſententia finio, & ſeriò conquieſco. Velim tu mecum!

NOBI-

NOBILIBVS ET MAGNIFICIS CONSVLIBVS ET SENATVI POPVLOQVE ANTVERPIENSI

IVSTVS LIPSIVS

dedico consecroque.

LIBROS *istos, quos de Constantiâ in mediis patriæ meæ turbis constanter scripsi & perscripsi: eos vobis dare dedicare mihi visum, vrbis magnæ magni Senatores. Splendor vester me impulit, prudentia, virtus. humanitas etiam illa, quam coràm sum expertus, propria vobis in bonos & eruditos. Nec, arbitror, pro ingrato erit munus. quod per se haut magnum, pondus ab animo meo accipiet: quia dedi quod, hoc quidem tempore, optimum maximumque in omni meo litterario censu.*

Denique

Digitized by Google

Denique nouitas etiam forsan aliqua illud commendauerit: quoniam, nisi fallor, intercluſam diu & ſpinis obſitam hanc Sapientiæ viam, ſternere & munire aggredimur primi. quæ illa profectò eſt, quæ cum diuinis litteris coniuncta, poſſit ducere ad Tranquillitatem & Quietem. Mihi certè animus gratificandi vobis, iuuandi alios, non defuit. ſi vires: tam æquum eſt æquos vos aduerſum me eſſe, quàm ego aduerſus magnum illum Deum ſum: quem ſcio non vni omnia dediſſe. Valete.

AD LE-

AD LECTOREM, DE CONSILIO MEO SCRIPTIONIS ET FINE.

NIHIL me fugit, Lector, in nouo hoc scribendi genere, noua mihi iudicia parata & censuras, siue illorum, quos percutiet inopinata hæc Sapientiæ professio ab eo, quem amœnioribus tantùm litteris censebant operatum: siue aliorum, quibus vilescet & pro leui erit, quidquid in hoc studio aut stadio sudabitur post antiquos. Quibus vtrisque vt breuiter respondeam, meâ interest, imò etiam tuâ. Ac primi quidem illi duabus diuersissimis rebus peccare mihi videntur, Incuriâ & Curâ. Hac, quòd in aliena studia actionesque vltrò inquirendum sibi censeant. Illâ, quòd inquirant tamen parum intentè aut diligenter. Vt enim ipse iis me indicem; numquam ita colles illi fontesque Musarum totum me ceperunt, vt non oculos idemtidem mentemque reflexerim ad seueriorem istam Diuam. Philosophiam dico. cuius studia iam tum à puero ita mihi placuêre, vt peccare iuuenili quodam ardore viderer, & fræno atque inhibitione fuerim coërcendus. Sciunt præceptores mei, qui in Vbiis; excussos mihi velut per vim libros eos omnes è manibus, & scripta etiam Commentariosque ereptos, quos laboriosè confeceram ex omni interpretum fæce. Nec mutaui

Digitized by Google

ſanè poſteà. & in omni hoc ſtudiorum curſu, ſi non recto rigore & linea, tamen flexu tetendiſſe me ſcio ad illam Sapientiæ metam. Nec id eâ viâ, quâ hic philoſophantium vulgus. qui in ſpinis argutiarum aut laqueis quæſtionum malè dediti, non aliud quàm ſubtili quodam diſceptationum filo texunt eas & retexunt. Hærent in verbis aut captiunculis: & ætatem totam in aditu Philoſophiæ verſantur, adyta eius numquàm vident. Habent eam vt oblectamentum, non vt remedium: & inſtrumentum vitæ maximè ſerium, vertunt in ludum quemdam nugarum. Quis eorum mihi de moribus quærit? quis adfectus temperat? quis timori, quis ſpei metam ponit aut modum? Quin adeò ad Sapientiam ſpectare hæc non arbitrantur; vt aliud aut nihil agere eos cenſeant, qui id agunt. Itaque vitam eorum, ſiue iudicia, ſi vides: nihil vel in ipſo vulgo reperias, quod ad illam attinet, ſpurcius; ſtultius, quod ad iſta. Scilicet vt vinum quo nil ſalubrius, quibuſdam in venenum eſt: ſic iſtis Philoſophia, qua abutuntur. At mihi alia mens. qui nauim ſemper auertens ab illis argutiarum ſalebris, velificationem omnem direxi ad vnum tranquillæ mentis portum. Cuius ſtudij mei primum nec fallax ſpecimen eſſe volui hos libros. Sed enim, inquiunt alteri, melius & vberius iſta veteres. Quædam ex iſtis, fateor: abnego, quòd vniuerſa. Si de moribus aliquid adfectibúſue carptim poſt Senecam & diuinum illum Epictetum ſcribam: me quoque iudice, parum cordis habeam aut frontis. At ſi ea quæ ne attigerunt quidem illi, aut quiſquam (fidenter enim id adfirmem) ex antiquis: quid faſtidiunt aut carpunt? Solatia malis publicis quæſiui

Digitized by Google

quæsiui. quis ante me? Rem siue ordinem videant: mihi ea debere fatebuntur. & de verbis ipsis (fas dicere) non ea nobis inopia, vt cuiquam supplicemus. Denique hoc sciant. alia pluria aliis mihi scripta; hunc librum præcipuè mihi: illa famæ; at hæc * saluti. Quod olim altè & acutè quispiam, id hîc verâ voce proclamo. *Satis mihi pauci lectores, satis est vnus, satis est nullus.* Id tantùm peto, vt quicumque hæc tangent, cognoscendi animum adferant & simul ignoscendi. Vt sicubi fortè lapsus sim, præsertim cùm locos illos altiores conatus scandere de Prouidentia, Iustitia, Fato: condonent. quia nusquam certè malitia aut pertinacia est, sed humana saltem imbecillitas & caligo. Denique ab iis docear: faxo, vt nemo tam promptus ad monendum sit, quàm ego ad mutandum. Cetera vitia naturæ meæ non demo aut minuo: pertinaciam & contentionum studium seriò deprecor ab eâ & detestor. Salue mi Lector. quod vtinam per hunc librum in parte tibi sit!

* *Non quia in his solis salus (haud ita sentio) sed quia ad eam tuendam & conducunt.*

IANI

IANI DOVZÆ NORDOVICIS AD IVSTVM LIPSIVM SVVM

Melos ex iambis meris, potiorem Lipsiani argumenti partem; summamque totius operis carptim & quasi saltuatim complectens.

Novvm cui istud imputabimus Melos?
Cui hoc Poëma musteum?
Tibine LIPSI? *Ita hercle verò seriò:*
Tibi (inquio) tibi, ô decus
Meum, omniúmque MENTEM *habere queis* BONAM,
Et esse *CORCVLIS *datum est.*
Sinistra ritè queis mamilla subsilit,
Dei ferens IMAGINEM.
Cape istud ergò Iambicum Melos tibi,
Cape hoc Poëma musteum:
Poëma ductu & alite vnius tuo
Satúmque & editum simul:
Silentij esse quando longius reum
Pudet pigétque me tibi.
Neque vnquam id æquus ille Iuppiter sinat,
Vt his amoris ignibus
Ita anteuortat vlla segnitas mihi,
Fidem oré LIPSIO *vt datam*
Reapse frustrer. absit à Fide mea
Modi istiusce vanitas.
Abesto, verba tertiata cui placent,
Referta falsimoniis.
Nec hocce SVADA LIPSIANA *nos docet;*
Pares cui haud Leporibus

*Hoc cognomento honestatos Roma, qui ceteros mortales sapientia præstarent, testu Plin. lib. VII. cap. XXXI.

Scien-

Digitized by Google

Scientiisque; ſed Fide eſſe mutuâ
Fauentiáque nos decet.
Et ampla Laus ſat iſta: plura qui appetit,
Neque ille cor, neque os habet.
Tua introire Templa poſſe ſat mihi,
BONÆQVE MENTIS *Abdita*
Nouè reperta noſcitare, te Duce:
Tuique cote roboris
Cor aſperare, nec periculi vllius
Pauere magnitudinem.
O approbanda MENTIS OBSTINATIO!
O expetenda DOGMATA!
Vt hîc ſuaue, LANGIANO IN ATRIO
Inambulare! vt, ô, ſimul
Tuo aſſidere ab ore pendulum iuuat;
Tuo, illiúſque quem facis
Loquentem! & hinc in HORTVLVM *ſequi! ordines*
Vt è vireme PERGVLA
Notare florum: & omne Stirpium genus
Hiante obire lumine.
NOVOQVE *rariora ab* ORBE *Semina*
Sagace nare perſequi!
Odor beate, quicquid eſt Aromatum
Lepore prouocans tuo.
Licétne in hiſce floſculis & herbulis,
Remiſſionis indigo,
(Vti exſoluta mens aberret à malis
Parumper) acquieſcere?
Licet: neque iſtud (annuente hero) modò,
Sed & replere fructibus
Sinum, manúſque viraſque, & vngue carpere,
Et admouere naribus.
Quid? an lubido ſerta texere eſt tibi,

Corollu-

Corollulámque pactilem?
Rei huius optio ecce plena sit tibi,
Tuo arbitratu vt eligas,
Thyma, an rosas, amaracúmne mauelis.
Age ecce, quantus hìc nitor?
Quis ordo? quàm omnia aptè in areas suas
Locata, tesseræ in modum?
Herine cultum, an elegantiam prius
Loci ipse mirer, ambigo.
Stupere certè vtrunque cogor intuens;
Herilem at indolem magis,
Cui scatere tot facetiis datum,
Cui hanc præire SYMBOLAM,
Et ægra corda sospitare ius fuit,
Medentibúsque pharmacis
Beare. Quæ modò ecce promus imputat
Noua arte Lipsius tibi.
Abena vt VNDE FIRMITVDO PECTORIS
Paranda: & vnde Inertia
Sit ista, & ægra Sensuum imbecillitas,
Habere cognitum queas.
Duplex Boni omnis ergo, seu Mali Caput;
OPINIO, *atque* MENS BONA.
POLI *illa* GERMEN IGNEVM, *atque* SPIRITV
Originem trahens suam.
Quid? ipse non HOMVLLO *an insitus* DEVS
Per istam IMAGINEM *sui?*
CVPIDINVM, *hancce quisquis audit, omnium*
Necesse VICTOR *audiat.*
At altera illa pars, OPINIO *puta*
Imaginosa, CORPORI
(Sata vnde) adhæret, impedita SENSIBVS,
Grauique fixa perpetim

Luto:

Luto: cui vſque POENITENTIA *it comes;*
Vaga, ebrioſa, futilis.
HOMO *miſelle, puluis, vmbra, ſomnium,*
Quouſque fluctuabere,
OPINIONIS *alligate vinculis?*
Quouſque GAVDIVM, DOLOR,
METVS, CVPIDO *pectus impetent tibi?*
Iaces? & erigi cupis,
Supráque vulgus eleuare verticem?
Idonea ecce FEBRVA,
Quibus piatus ipſa nubila ac Notos
Superuolare poſſies:
Auéſque, quæ cor intus exedunt tibi,
Necare & ire perditum,
Quiéſne cordi, & otium domi tibi,
Procul tumultu ab hoſtico,
Vbi Actuoſus ipſo in otio cluas?
(O vnica occupatio!)
Ad HORTVLVM *huncce* LANGII, *ánne* LIPSII,
Gradum capeſſe, ſi ſapis.
Opúſne vallo & Arce, vel Cetra tibi,
Cauere queîs SPEI *ac* METVS,
Cupidinúmque ſuſtinere vim queas?
Statu in gradúque fac tuo
Morêre, MENSQVE *vortat ad* DEVM *tua,*
Originem inquio ſui.
Quouſque CARNIS IMBECILLITAS *tibi*
Moleſta; & vmbrâ inanium
Trahêre, prima quæ imperita Plebs putat?
Ducem ecce LIPSIVM *tibi:*
Eum ſequaris. At CVI, *inquies,* BONO?
Mane: in tumultu vt otium
Agas; & vnus, inter arma Publica,

Metu

Digitized by Google

Metu ſolutus ambules.
Quid eſt, quod hîc querare? FATA *te trahunt,*
DEIQVE PROVIDENTIA?
Sequare: Cur enim irritum ſtruas pedem
HERO *rebellis, ac tibi?*
Quid abnuis, miſelle? cede Tempori
DEÓQVE. REBVS OMNIBVS
VICISSITVDO DEBITA. *Hæc mori vides*
Repentè, at illa oriri er.
NECESSITATI *vt obſequare, te monent*
Tot VRBIVM *Cadauera,*
Ferire viſa vertice antè quæ ſuo
Poli vtriuſque cardinem.
Vbi illa iam, Imperare ſueta REGIBVS,
Superba SEPTIMONTIVM?
Vbi MYCENÆ? *vbi inclyta* VRBS *Agenoris,*
CORINTHVS, ARGOS, ILIVM?
Minuta, magna; ſumma, & ima reſpice;
PERENNE SVB POLO NIHIL.

Digitized by Google

IVSTI LIPSI

DE CONSTANTIA

LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

Præfatio & introductio. querela item aliqua de Belgarum turbis.

ANTE annos aliquot cùm Viennam Auſtriæ iter haberem, fugiens patriæ meæ turbas: deflexi, non ſine deo duce, ad * Eburonum vrbem. quæ nec longè à via; & in qua amici, quos ſalutare more ſuadebar & amore. Inter eos Carolus Langius, vir (ſine fraude aut ambitione dicam) optimus doctiſſimuſque Belgarum. Qui cùm me hoſpitio excepiſſet; non omni ſolùm comitate & beniuolentia id temperauit, ſed eo genere ſermonũ qui vtiles imò ſalutares mihi in omne æuum. Ille enim fuit ille vir, qui oculos mihi aperiret detersâ vulgarium aliquot opinionum nube: ille, qui viam oſtenderet, quâ ſine ambage peruenirem, vt cum Lucretio loquar, ad illa

Edita doctrinâ ſapientum templa ſerena.

* *Leodium intelligo.*

C. Langij vera laus.

Humanitas eius.

Sapientia.

Digitized by Google

Nam cùm post meridiem feruido sole (præceps enim iam mensis Iunius erat) domi eius in atrio inambularemus: quæsiuit, vt fit, blandius de itinere meo & eius caussis. Cui cùm ego de turbis Belgarum, de insolentiâ Præfectorum & militum, liberè & verè multa dixissem: addidi postremò, prætexi à me aliam, sed hanc intimam esse discessus mei caussam. Quis enim Langi, inquam, tam firmo & tam ferreo pectore, qui diutius ferendis iis malis sit? Iactamur iam tot annos, vt vides, bellorum ciuilium æstu: &, vt in vndoso mari, non vno vento agitamur turbarum seditionumque. Otium mihi cordi & quies? tubæ interpellant & strepitus armorum. Horti & rura? miles & sicarius compellit in vrbem. Itaque certum mihi Langi, relictâ hâc infestâ & infaustâ Belgicâ (ignoscat mihi Genius patriæ) * γῆν ἀπὸ γῆς, vt ille ait; & quôuis terrarum fugere --*vbi nec Pelopidarum facta neque nomen audiam.* Langius admirans & velut excitatus, Itáne tu Lipsi, inquit, abeas à nobis? A vobis, inquam, aut certè ab hac vitâ. Quod enim malorum istorum effugium, nisi in fugâ? Nam vt videam ista cottidiè & feram, non possum Langi: nec chalybs aliquis mihi circa pectus. Suspirauit ad hunc sermonem Langius,

Mala ciuilium bellorum.

*Terram terrâ commutare, Adagium frequens Græcis.

Digitized by Google

Langius, &, Infirme adoleſcens, inquit, quæ hæc mollities eſt? aut quæ tua mens ſalutem quærentis in fuga? Turbat & æſtuat patria tua, fateor: ſed quæ non hodie pars Europæ? Vt verè illud Ariſtophanæum poſſis augurari:

—*τὰ δ' ὑπέρτερα νέρτερα θήσει
Ζεὺς ὑψιβρεμέτης.

Turbæ per Europam: quæ euerſionem miranter aut conuerſionem. *id eſt: *ſupera infera reddet Iupiter altitonans.*

Itaque non patria fugienda, Lipſi: ſed Adfectus ſunt: & firmandus ita formandusque hic animus, vt quies nobis in turbis ſit & pax inter media arma. Ego ſatis iuueniliter, Imò deſerenda illa Langi, inquam: Certè enim audita mala leuiùs ad animum accidēt, quàm viſa: & ſimul ponemur ipſi extra tela, quod dicitur, & puluerem huius agonis. Homerum non audis callidè monentem,

Commune turbarum remedium, in fugâ.

*Ἐκ βελέων· μηπέ τις ἐφ' ἕλκει ἕλκος ἀρηΐ?

* *Extra tela. nequis vulneri vulnus addat.*

CAPVT II.

Peregrinationem non facere ad internos morbos. indicinam eam eſſe, non medicinam. niſi ſi fortè in leui quodam & primo Adfectuum motu.

LANGIVS moto leuiter capite, Audio, inquit: mallem tu Sapientiæ vocem & Rationis. Nam hæ, Lipſi, quæ te inuoluūt,

Ea opinio refutata.

nebulæ & nubeculæ sunt à fumo Opinionum. Itaque, vt cum Diogene dicam, *λόσῳ tibi hîc opus non βρόχῳ: radio inquam illo, qui caliginem tui capitis illustret. Patriam ecce desertum is: sed dic seriò, illam cùm fugies, te quoque effugies? Vide ne contrà sit: & tecum atque in pectore isto circumferas fontem fomitemque tui mali. Vt ij qui febriunt, iactant se inquietè & versant, & lectum subinde mutant vanâ spe leuamenti: in eâdem caussâ nos, qui terram è terrâ frustrà mutamus, ægri scilicet mentis. Aperire enim hoc est morbum, non tollere: fateri internum hunc calorem, & non mederi. Eleganter * Romanus sapiens: *Proprium est ægri nihil diu pati, & mutationibus vt remediis vti. Inde peregrinationes suscipiuntur vagæ, & littora pererrantur, & modò mari se modò terra experitur præsentibus semper infesta leuitas.* Itaque fugitis semper turbas non vitatis. Vt cerua illa apud Virgilium,

Quam procul incautã nemora inter Cressia fixit
Pastor agens telis:
——illa fuga siluas saltusq; peragrat
Dictæos. ——

frustrà: quia vt idem poëta addit *——hæret lateri letalis arundo*: ita vos, qui telo hoc adfectuum

* *Ratione, non laqueo.*

Originem turbarum in nobis esse.

Idcò nõ excutiendas motu:

Indicati tãtùm

* Seneca.

Digitized by Google

fectuum penitus percussi, non id excutitis, sed migratione transfertis. Qui crus sibi aut brachium fregit, nõ currum aut equum poscit, vt opinor, sed chirurgum: tua quæ vanitas, qui internam hanc plagam motu sanare te postules & discursu? Animus enim certè est qui ægrotat: & omnis hæc exterior imbecillitas, desperatio, languor, orta ab vno fonte, quòd iacet ille & languet. Sceptrum abiecit princeps diuinaque pars: & eò vilitatis lapsa est, vt sponte seruiat suis seruis. Dic, locus hîc quid faciet aut motus? Nisi fortè regio aliqua est, quæ metus temperet; quæ spes refrænet, quæ malam hanc saniem educat, quam altè imbibimus vitiorum. Atqui nulla ea est, nec in insulis ipsis beatorum. aut si est: ostende, & omnes illuc agmine facto imus. Sed motio ipsa & mutatio, inquis, habet eam vim: & recreat attollitque iacentem animum cottidiana illa conspecta nouitas morum, hominum, locorum. Lipsi erras. Nam vt quod res est seriò dicam, peregrinationem nõ vsque eò deprimo, vt nihil ei in hominem & in adfectus dem iuris. Imò habeat. sed hactenus, vt leuia tædia quædam animorum & velut nauseas tollat: non tollat morbos, qui altiùs penetrarunt, quàm vt externa vlla medicina huc pertingat. Cantus,

Morbũ enim eum animi esse.

Quem locus nullus suâ vi sanat.

Non item mutatio ipsa.

Etsi fastidia quædam mitigat aut tollit.

Digitized by Google

* Stoici hac ita distinguunt, vt primos cõtrà aut præter rationem motus, Adfectus appellent: eosdem, crebros & inueteratos, Morbos.

vinum, somnus, * commotiunculas illas primas non rarò sanarunt iræ, doloris, amoris: at nunquàm ægritudinem, quæ radices egit & fixit pedem. Idem hîc est: & peregrinatio fortasse leues quosdam languores sanabit, nõ sanabit veros. Hærent enim primi illi motus orti à corpore quodammodo adhuc in corpore, aut certè in summâ, vt sic dicam, animorum cute: ideoq; non mirum si quamuis leui spongiâ abstergeantur. non ita inueterati illi adfectus, quibus sedes imò regnum in ipsâ animi mente. Cùm diu multumque erraueris, cùm terram omnem & mare circulatus fueris: nullo eos mari elues, obrues nulla terra. Sequentur te: & post peditem equitemque sedebit, vt cum poëta loquar, atra cura. Socrates interroganti cuidam, quid ita peregrinatio sibi non profuisset? scitè respondit, Non enim te deseruisti: simile hîc dixerim. & quocunque fugies, corruptum corruptoremque animum tecum habebis, comitem non bonum. Atque vtinam comitem! sed vereor vt ducem: quia non sequentur te adfectus tui, sed trahent.

At veri & veteres adfectus externis illis non leniuntur.

CAPVT

CAPVT III.

At veros animi morbos non tolli eâ, non minui: imò per eam recrudescere. Animum esse qui in nobis ægrotet: eiq; remedium à Sapientiâ & Constantiâ petendum.

NON auocat igitur, inquis, etiam à veris malis peregrinatio? non campi illi conspecti, & flumina, & montes, ponunt te extra doloris tui sensum? Auocant fortasse interdum & ponunt, sed nec in longum, nec in bonum. Vt picturâ quamuis egregiâ oculi non diu delectantur: sic omnis ista hominum locorumque varietas nouitate nos capit, sed ad breue tempus. Aberratio hæc aliqua à malis est, non fuga: nec soluit peregrinatio doloris hanc cathenam, sed laxat. Quid autem istud me iuuat, si lucē paullisper video, in arctiorem mox carcerem compingendus? Ita profectò est. insidiantur animo externæ hæ omnes voluptates, & specie iuuandi magis lædunt. Vt medicamenta minus valida non extrahunt humorem noxium, sed mouent: sic vana hæc delectatio irritat in nobis fluctum illum cupidinum & adauget. Non diu enim à se aberrat animus: sed vel inuitus domum mox compellitur & in vetus contubernium malorum. Illa ipsa opida con-

Obiectioni occursum.

Et videri aliquod in mutatione solatiū, non autē esse.

Aggrauari enim per eam mala.

ſpecta & montes, reducent te cogitatione in tuam patriam: & inter media gaudia videbis aliquid ſiue audies, quod ſenſum refricet tui doloris. Aut ſi paullíſper quieſces: breuis ille velut ſomnus erit, & mox experrecto tibi eadem aut maior febris. Creſcunt enim interpellatæ quædam cupidines, & vires capiunt ex interuallo. Mitte igitur, Lipſi, vana hæc, imò noxia: nec remedia, ſed venena: vera illa potius admitte & ſeuera. Solem ſolumque mutas? imò animum, quem malè Adfectibus mancipaſti, ſubtractum legitimæ dominæ Rationi. Ab illo corrupto hæc deſperatio eſt, ab illo vitiato hic languor. Illum mutes oportet, non locum: & efficere non vt alibi ſis, ſed vt alius. Tu fertilem illam Pannoniam videre nũc ardes, & fidam fortemque Viennam, & regem fluuiorum Danubium, & tot mira & noua quæ ſuſpenſâ aure bibant audientes: ſed quanto melius, ſi idem hic tibi ad Sapientiam impetus & cupido? ſi penetres in feraces illius campos? ſi fontes humanarum perturbationum inquiraſ? ſi valla & arces exſtruas, quibus arceas & defendas cupidinum inſultus? Hæc enim vera morbi tui remedia: cetera omnia, panni & fomenta. Nihil te abitio iſta iuuabit: nihil

Verum autem remedium in animi mutatione.

Curioſa cura peregrinantiũ circa externa.

Quam ad interna transferri melius: & grauia potius, quàm luuia quæri.

euaſiſſe

——euasisse tot vrbes Argolicas, mediosq; fugam tenuisse per hostes:

Turbas alioquin vbique comites esse.

hostem reperies apud te, & in isto (pectus mihi concutiebat) penetrali. Quid refert adquàm pacata loca veneris? bellum trahis tecum. ad quàm quieta? turbæ circum te, imò in te sunt. Pugnat enim pugnabitque secum semper discors hic animus, appetendo, fugiendo, sperando, desperando. Atque vti qui per timorem terga vertunt, magis exponunt se periculo intectos & auersos: sic errones & tirones isti, quibus cum adfectibus nunquàm pugna fuit, sed tantùm fuga. At tu, adolescens, si me audies, stabis: & gradum firmabis contra hunc doloris hostem. CONSTANTIA enim tibi ante omnia opus: & victor aliquis pugnando euasit, nemo fugiendo.

Resistendum igitur, & pugnãdum cum dolore Constantiæ armis.

CAPVT IIII.

Definitiones Constantiæ, Patientiæ, Rectæ rationis, Opinionis. Item Peruicacia quid à Constantiâ differat & abeat: & à Patientiâ, Abiectio.

SERMONIBVS iis Langij erectior aliquâ parte ego, Alta & præclara hæc tua

monita, inquam: & iam ſtare conor & adſurgere, ſed, vt ij ferè qui in ſomnis laborant, vano niſu. Reuoluor enim Langi, nequid mentiar, idemtidem ad meam terram: & hærent fixæ animo publicæ priuatæque curæ. Tu, ſi potes, pelle malas aues quæ me lancinant: & vincla ſolicitudinum deme, quibus in hoc Caucaſo lentè ligor. Langius vultu alacri, Ego verò demam, inquit: & nouus Hercules ſoluâ hunc Prometheum. Attende tantùm & intende. Ad Conſtantiam te vocaui, Lipſi, & in eâ ſpem & præſidium poſui tuæ ſalutis. Ea igitur ante omnia nobis cognoſcenda eſt. CONSTANTIAM hîc appello, RECTVM ET IMMOTVM ANIMI ROBVR NON ELATI EXTERNIS AVT FORTVITIS, NON DEPRESSI. Robur dixi; & intellego firmitudinem inſitam animo, non ab Opinione, ſed à iudicio & recta Ratione. Excluſam enim ante omnia volo peruicaciam (ſiue ea* melius Pertinacia dicitur:) quæ & ipſa obſtinati animi robur eſt, ſed à ſuperbiæ aut gloriæ vento. Et robur duntaxat in vnâ parte. Deprimi enim haud facilè tumidi iſti & peruicaces poſſunt, facillimè attolli: non aliter quàm culleus, qui vento inflatus ægrè mergitur, ſupereminet autem & exſilit ſuâ

Ad explicationem Conſtantiæ deſcenſum.

Quid propriè ea ſit.

* *Nam Attius apud Nonium illam in virtute ponit, hanc in vitio. Seneca tamẽ & alij aliter.*

Digitized by Google

ſuâ ſponte. Talis enim iſtorum ventoſa hæc durities eſt: cui origo à Superbiâ, & nimio pretio ſui. igitur ab Opinione. At Conſtantiæ vera mater, Patientia & demiſſio animi eſt. quam definio RERVM QVÆCVMQVE HOMINI ALIVNDE ACCIDVNT AVT INCIDVNT VOLVNTARIAM ET SINE QVERELA PERPESSIONEM. Quæ rectâ ratione ſuſcepta, vna illa radix eſt, quâ altitudo pulcherrimi huius roboris nixa. Caue enim & hîc Opinio tibi imponat: quæ Patientiæ loco Abiectionem ſæpe & torporem quemdam animi marcentis ſuggerit: verè vitium, & cui origo à Vilitate ſui. Virtus autem mediâ viâ ingreditur. & cautè cauet nequid in actionibus ſuis defiat aut excedat. Dirigit enim ſe ad vnius Rationis trutinam: & illam habet examinis ſui velut normam & obruſſam. Eſt autem recta Ratio non aliud, quàm DE REBVS HVMANIS DIVINISQVE (quatenus tamen eæ ad nos ſpectant) VERVM IVDICIVM AC SENSVS. Opinio huic contraria, DE IISDEM IVTILE IVDICIVM AC FALLAX.

Conſtantiæ origo à patientiâ.

Ea quoque definita.

Diſcreta à Torpore.

Conſtantia medium inter Elationem & Abiectionem tenet: idque Ratione ducé.

Ratio igitur quid ſit?

Quid item Opinio?

CAPVT

CAPVT V.

Ratio & Opinio vnde originem habeant: vtriusque vires & effectus. Alteram ad Constantiam ducere, alteram ad Leuitatem.

SED quoniam è duplici hoc velut capite (Opinionis sentio & Rationis) non robur solùm aut infirmitas animi oritur, sed omnes in hac vitâ laudes aut culpæ: pro bono vtiliq; facturus mihi videor, si de vtriusque origine & naturâ vberius paullò dicam. Vt enim lana priusquàm vltimum illum & optimum colorem combibat, succis quibusdam aliis præparanda & imbuenda est: sic prædictionibus istis tuus Lipsi animus, priusquàm eum hac Constantiæ purpurâ seriò tingam. Quod igitur te non fugit, duæ in homine partes, Anima & Corpus. illa nobilior, quæ spiritum ignemque refert: hæc vilior, quæ terram. Iuncta ista inter se, sed concordiâ quâdam discordi: nec facilè inter eas conuenit, vtique cùm de imperio agitur aut seruitute. Regere enim vtraque vult, & magis illa quæ non debet. Terra attollere se supra ignem suum conatur; & cænum hoc supra cælum. Hinc in homine dissidia, turbæ, & velut adsidua quædam velitantium inter se partium

De vtrâque accuratius & vberius dictũ.

Homo duplex.

Anima in eo sublimis & ignea: Corpus, humile & ab humo.

Pugna inter eas partes.

partium pugna. Cui duces & tanquam imperatores, Ratio & Opinio. Illa pro animâ, & in animâ: hęc pro corpore & in eo pugnat. Rationi origo à cælo, imò à deo est: & magnificè eam Seneca celebrauit, * *Partem in homine diuini ſpiritus merſam.* Est enim hæc eximia illa intellegendi iudicandique vis: quæ, vt anima perfectio hominis, sic ipsa animæ est. Græci eam Νοῦν dixêre, Latini Mentem, aut etiam iunctim Animi mentem. Non enim tota anima, ne aberres, recta ratio est: sed quod in eâ vniforme, simplex, immixtum, secretum ab omni fæce & lentore: quodque, vt verbo dicam, sidereum in eâ & cælestę. Nam ipsa anima, quamquam labe corporis & contage sensuum grauiter corrupta & infecta sit: tamen vestigia quædam ortus sui altè retinet, & clarè in eâ scintillantes reliquiæ primi illius puriq; ignis. Hinc isti etiam in malis proiectisque hominibus conscientiæ stimuli: hinc flagella interna & morsus: hinc approbatio melioris vitæ extorta inuitis. Premi scilicet sanior illa sanctiorque pars potest, non potest opprimi: & tegi vrens illa flamma, non extingui. Emicant enim semper subsiliuntque illi igniculi, qui in his tenebris illustrant, in his sordibus depurgant, in his ambagibus dirigunt, & ad

Animam Ratio propugnat: Opinio, corpus.

* *Quod rigidè haud verum: sed tamen imago quædam reliqua dei.*

Quid recta Ratio.

Quæ aliquo modo semper in homine viuit.

Constan-

Constantiam ducunt & Virtutem. Atque vt heliotropium & flores quidam ingenio suo semper ad solem: sic Ratio ad deum obuersa & originem sui. Firma in bono & immota: vnum idemq; sentiens: vnum idemq; appetens aut fugiens: recti consilij, recti iudicij fons & scaturigo. Cui parêre, imperare est: & subiici, præesse rebus omnibus humanis. Domuit enim cupidines & exsultantes animi motus, quisquis hanc audiit: & in omnibus vitæ labyrinthis tutus ab errore, qui hanc sequitur, vt Theseium filum. Deus ipse per hanc sui imaginẽ ad nos venit, imò quod propius est, in nos: & rectè ille quicumque dixit, *Bona mens sine deo nulla est.* At sequẽs illa & non sana pars (Opinionem dico) originem suam Corpori, id est terræ debet: eoq; nil nisi eam sapit. Corpus enim etsi per se immobile & exsensum, tamen vitam motumque ab animâ sumit: & vicissim animæ imagines rerum subiicit, per sensuum fenestras. Ita velut communio quædam & societas coita inter animam & corpus: sed communio, si exitum attendis, animæ non bona. Abducitur enim paullatim per eam è suo fastigio: addicitur miscetúrque sensibus: & ex impuro hoc cœtu Opinio in nobis nascitur, quæ non aliud quàm Rationis vana imago & vmbra.

Recta ratio cõstans, & ad Constantiam limes.

Laus eius, & dignitas.

Opinionis origo à terrâ & corpore.

Quomodo ex iis nascatur?

Digitized by Google

vmbra. Cuius vera sedes, Sensus: origo, Terra. ideoq; abiecta & vilis, nõ erigitur, non attollitur, nec altum aliquid aut æthereum spectat. Vana eadẽ, incerta, fallax, malè consulens, malè iudicans, Constantiâ imprimis animum spoliat & Veritate. Hoc cupit hodie, cras spernit: hoc probat, hoc damnat: nihil iudicio, sed corpori sensibusque gratificans omnia & indulgens. Atque vt oculus qui per nebulam aut aquam inspicit, res metitur falso modo: sic animus, qui per Opinionis nubem. Hæc homini, si consideras, malorum mater: hæc auctor in nobis confusæ & perturbatæ vitæ. Quòd curæ nos exerceant, ab hac est: quòd adfectus distrahant, ab hac: quòd vitia nobis imperent, ab istâ. Itaque vt ij qui Tyrannidem sublatam è ciuitate volunt, tollunt ante omnia euertuntque arcem: sic nobis si seriò ad Bonam mentem pergimus, deiiciendum castellũ hoc Opinionum. Fluctuabimur enim cum iis semper: suspensi, queruli, turbidi, non deo non hominibus satis æqui. Vt nauis vacua & inanis circumagitur in mari omni vento: sic in nobis vaga illa mens, quam pondus & tanquam saburra Rationis non stabiliuit.

Opinio infirma, & adinconstantiam limes.

Eius vituperiũ.

CAPVT

CAPVT VI.

Constantiæ laus, & seria ad eam adhortatio.

OPINIONIS igitur comes, Lipsi, Leuitas est, vt vides: propriumque eius, mutare semper & pœnitere. at Rationis, Constantia: ad quam induendam animo, seriò te hortor. Quid abis ad vana aut externa? hæc est sola illa Helena, quæ verum illud legitimumque Nepenthes propinet, in quo obliuio curarum & dolorum. Quod si semel demisisti & imbibisti; altus contra omnem casum & erectus, vno tenore æquabilis, nec vt in lance propendes aut dependens, magnum illud Deoque proximum tibi vindicabis, Non moueri. Vidistin' in scitis & scutis quorundam hodie regum sublime & inuidendum illud, *Nec spe nec metu*? in te conueniet: qui verè rex, verè liber, soli deo subiicière, immunis à iugo Adfectuum & Fortunæ. Vt fluuij quidam per media maria transire dicuntur, & seruare suam vndam: sic tu per tumultus circumfusos, vt salsedinem nullam trahas ex hoc pelago mœrorum. Iacebis? Constantia te attollet. Vacillabis? sustinebit. Ad lacum properabis vel ad laqueum? solabitur & reducet à limine mortis. Tu eripe tantùm & erige te, & nauim flecte

Ad Constantiam monitio.

Eius vis & fructus.

Contra dolorem præsertim & turbas.

Digitized by Google

flecte ad hunc portum: vbi securitas, vbi pax habitat: in quo perfugium asylumque à turbis & à curis. Quem si bonâ fide semel tenueris: non turbet solùm patria tua sed ruat, stabis ipse inconcussus. Nimbi circum te cadant & fulmina & tempestas: clamabis verâ magnaque voce,

——*mediis tranquillus in vndis.*

CAPVT VII

Quid sit & quotuplex quod Constantiam turbet. Bona & Mala externa esse. Mala autem duplicia, Publica & Priuata. ex iis grauia & periculosa maximè videri Publica.

HÆC cùm dixisset Langius voce & vultu acrior quàm solebat, me quoque scintilla corripuit boni ignis. &, Mi pater, inquam, (verè non blandè sic te appellem) duc me quò voles & doce, corrige & dirige: habes ægrum paratum ad omnem medicinam, siue tu ferrum cogitas siue ignem. Imò vtrumque pariter, ait Langius. quia & alibi stipulæ exurendæ inanium opinionum sunt, & alibi stirpes adfectuum excidendæ ab radice. Sed ambulamúsne etiam? an potior commodiorque nunc sessio? Sessio, in-

Digitized by Google

quam ego. æstuare enim iam incipio non ab vna causſa. Cumque sellas Langius ferri & poni in eodem atrio iussisset, & iuxtim eum assediſſem: ille paullùm ad me obuersus, iterum sic cœpit. Ieci hactenus velut fundamẽta Lipsi, quibus commodè & tutò inædificaretur futurus sermo: nunc, si placet, accedam propius & causſas doloris tui inquiram, & manu, quod aiunt, tangam tuum vlcus.

Hostes Constantiæ duo.

Duo sunt, quæ arcem hanc in nobis Constantiæ oppugnant, Falſa bona, Falſa mala. Vtraque sic appello, QVÆ NON IN NOBIS SED CIRCA NOS, QVÆQVE INTERIOREM HVNC HOMINEM, ID EST ANIMVM, PROPRIE NON IVVANT AVT LÆDVNT. Itaque Bona aut Mala ea, re & ratione non dicam: fatebor opinione esse, & communi quodam vulgi sensu. In priori classe numerant, Opes, Honores, Potentiam, Sanitatem, Longæuitatem. in posteriore, Inopiam, Infamiam, Impotentiam, Morbos, Mortes: & vt verbo vno complectar, quidquid aliud fortuitum aut externum. Ab duplici isto stirpe quattuor illi capitales in nobis Adfectus orti, qui continent & conterunt vitam omnem humanam, Cupiditas, & Gaudium: Metus, & Dolor. E quibus, priores duo Bonum ali-

Falſa bona.

Falſa mala.

Adfectus præcipui, quattuor oppoſiti inter ſe: ad quos reliqui referuntur.

quod

quod opinabile reſpiciunt, exque eo nati: poſteriores, malum. Lædunt omnes turbantque animum, & niſi prouides, deiciunt de ſuo ſtatu: ſed nõ vno tamen modo. Nam cùm quies eius & Conſtantia tanquam in æquabili quadam trutina ſit: depellunt eum ab hoc libramento, illi attollendo; hi deprimendo. Sed falſa Bona & elationem nunc omitto (non enim is tuus morbus) ad falſa Mala venio, quorum agmen iterum duplex. Sunt enim Publica, ſunt Priuata. Publica deſigno & definio, QVORVM SENSVS VNO EODEMQVE TEMPORE AD PLVRES PERTINET. Priuata, QVORVM AD SINGVLOS. Inter illa denſeo, Bellum, Peſtem, Famem, Tyrannidem, Cædem: & quæ alia foras & in commune ſpectant. Inter iſta, Dolorem, Inopiam, Infamiam, Mortem: & ſiquid velut domo clauſum, in vno ſinguloque homine conſideramus. Cauſſa mihi ita diſtinguendi non vana. quia reuera aliter is luget & alio quodam ſenſu, qui cladem patriæ, qui exſilium exitiumque multorum: quàm qui vnius ſuum. Adde quòd ex vtriſque alij atque alij morbi. ſed niſi fallor, grauiores ex primis: certè pertinaciores. Publicis enim malis obnoxij plerique noſtrûm: ſiue quia impetu &

Quomodo ſ Conſtantiam turbent?

Falſa bona, Cupidine & Gaudio: Mala, Metu & Dolore.

Sed Mala, duplicia: Publica, & Priuata.

Firmata ea diſtinctio, & aptata rei.

Dolor ex malis publicis grauiſſimus, & creberrimus.

Quia cum impetu venit.

turbâ ingruunt, ac confertâ velut acie obruunt reſiſtentem: ſiue magis, quòd ambitione quâdam blandiuntur, & ægritudinem ex iis innaſci animis non agnoſcimus ſæpe, non ſentimus. Ecce priuato dolori quiſquis ſuccubuit, fateatur vitium & imbecillitatem neceſſum eſt, etiam ſi non emendet (quæ enim defenſio?) at qui huic adeò de labe aut lapſu ſæpe non fatetur, vt ſit qui iactet etiam & cenſeat pro laude. Pietas enim & Miſeratio dicitur: & quantulum abeſt, vt inter virtutes imò numina conſecretur publica hæc Febris? Poëtæ & oratores paſſim dilaudant & inculcant feruidum amorem patriæ: nec prorſus exculco ego, ſed temperandum eum moderandumque eſſe cenſeo & ſciſco. Reuera enim vitium eſt, intemperies eſt, & animi à gradu deiectio ac lapſus. Sed & grauis morbus parte aliâ. quia non vnus in eo dolor, ſed confuſè Tuus & Alienus. Atque Alienus item duplex, cauſsâ Hominum, cauſsâ Patriæ. Vt id quod ſubtilius dici & diuidi à me videtur, capias ſub exemplo. ecce Belgica tua nunc premitur non vnâ clade, & circumplexa eam vndique ciuilis huius belli flamma. vides paſſim agros vaſtari, diripi: opida incendi, euerti: homines capi, cædi: matronas pollui, virgines imminui: & quæ

Quia honeſti ſpecie irrepit & imponit.

Quia item varius & multiplex.

Idq. exemplis oſtenſum.

quæ alia comitari amant bello. Nónne hîc tibi dolor? dolor. ſed varius & diuiſus, ſi inſpicis: quia ſimul & te luges, & ciues, & patriã ipſam. In te, damna: in ciuibus, varium caſum & occaſum: in patriâ, conuerſionem euerſionemque ſtatus. Alibi habes quod clames, *Me miſerum!* alibi,

——tot ciues mei
Mandatam hoſtili peſtem oppetiiſtis manu.

alibi denique, *O pater, ô patria!* Vt qui his non moueatur, & in quem cuneus ac cumulus nihil poſſit ingruentium tot malorum: aut valdè ſiccum & ſapientẽ eum eſſe oporteat, aut valdè durum.

CAPVT VIII.

Mala publica oppugnata. ſed ante omnia tres adfectus coërciti. exq; iis hoc Capite ambitioſa quædam Simulatio: quâ homines Mala propria, vt Publica lugent.

QVID eſt Lipſi? ſatin' vt præuaricari Conſtantiæ meæ videor, & cauſſam adhuc agere tui doloris? Sed feci quod animoſi & fidentes Imperatores: elicui in campum & in aciem omnes tuas copias, cum quibus ſtrenuè nunc confligam. ſed velitatione quadam

dam prius, deinde aperto Marte & velut collatis signis. Inter velitandum autem, tres mihi Adfectus primo pedato (vt cum antiquis loquar) proterendi sunt, Constantiæ nostræ valdè aduersi: Simulatio, Pietas, Miseratio. Atque ille quidem prius. Negas te ferre mala publica. ea dolori tibi esse, imò morti. Satin' seriò adfirmas? an fraus hîc aliqua & fucus? Ego commotior, Imò seriò tu hoc rogas? inquam. an rides & irrîtas? Ego seriò, inquit. non enim pauci ex hoc valetudinario vestro imponunt medicis, & dolorem publicum simulant qui reuera est priuatus. Quæro igitur, satisne acceptum habeas, curam istam

Quæ te nunc coquit & versat sub pectore fixa,

patriæ ipsius caussâ susceptam esse, an tuâ? Etiámne ambigis? inquam ego. patriæ vnius caussâ mihi hic luctus Langi, patriæ. Ille capite abnuens, Adolescens vide etiam atq; etiam, inquit. Nam in te si eximia hæc & sincera pietas, mirabor: certè in paucis. Querimur homines sæpe de malis publicis, fateor: nec alius tam communis dolor, & vt sic dixerim, magis in frontem incurrens. sed si propius examinas, reperies plerumque discidium aliquod linguæ & cordis. Ambitiosa

Tres Adfectus, qui fautores Dolori publico

Contra Simulationē, primò

Quam malâ ambitione sæpe induunt.

Priuata enim pleriq. lugent, non publica.

tiosa illa verba sunt, *Mouet me clades patriæ, non* vera: in labris nata, non in fibris. Quod de Polo histrione nobili traditum est, cùm Athenis fabulam actitaret in quâ dolor repræsentandus, eum filij sui defuncti ossa & vrnam clàm intulisse, & theatrum totum vero gemitu luctuque complesse: idem hîc dixerim de plerisque vestrûm. Comœdiam ô boni luditis, & velati personâ patriæ, priuata vestra damna veris & spirantibus lacrymis lugetis. *Mundus vniuersus exercet histrioniam*, ait Arbiter: certè hîc. Bellum hoc ciuile nos cruciat, inquiunt, & fusus innocentum cruor, & interitio libertatis & legum. Itáne? dolorem sanè vestrum video: quæro & cunctor de caussâ. Quian', publica malè habent? histrio pone personam, imò quia tua. Vidimus agrestes sæpè trepidare & concurrere & vota facere, cùm calamitas subita ingruit aut tempestas: sed tu, cùm desæuiit, eosdem seuoca & examina, reperies vnumquemque timuisse dumtaxat segeti & agellulo suo. Ad incendium in hac vrbe clametur: claudi pænè dicam & cæci concurrent ad restinguendum, quid censes? vtrum amore patriæ? imò pete ab ipsis: quia damnũ illud ad singulos pertinet, aut certè eius metus. Simile hîc est: & mouent vulgò

Itaque causa intima quærenda doloris.

turbantque homines mala publica, non quia plurium id damnum, sed quia inter plures eos ipsi.

CAPVT IX.

Simulatio ea clarius retecta, & ab exemplis. obiter de vera Patria dictum. item malitia hominum gaudentium malis alienis, cùm ipsi extra ea.

Dolemus lugemusque publica non vt publica.

Sed quia aut damnum iis priuatum aduenctum, aut eius metus.

ITAQVE coram te iudice hæc causa agatur, & in tuo tribunali: sed, quod olim, leuato velo. Nempe bellum hoc times? times. cur? quia pestis & pernicies coniuncta bello. Pestis illa ad quos? nunc ad alios quidem, sed pertingere etiam ad te potest. En caput tui doloris (si verum fateri sine eculeo vllo vis) en fontem! Vt enim cùm fulmen in vnum aliquem cecidit, etiam ij qui in proximo stabant, tremuerunt: sic in magnis istis communibusque cladibus damnum ad paucos peruenit, metus ad omnes. Quem si tollis, tollis vnà hunc dolorem. Ecce bellum si apud Æthiopas aut Indos geratur, nihil moueare (extra discrimen enim tu sis) si apud Belgas; plores, clames, frontem percutias & femur. Atqui mala publica propter ipsa si luges, quid interest? Non enim illa patria

patria mihi, inquies. Stulte. an non & illi homines eâdem ſtirpe tecum & ſatu? ſub eodem cæli fornice? in eâdem terræ pilâ? Exiguum hoc quod hi montes coërcent, hi fluuij cingunt, patriam eſſe cenſes? Erras. vniuerſus orbis eſt, quacumque homines ſunt cæleſti illo ſemine oriundi. Egregiè olim Socrates interroganti, cuiatem ſe ferret? Mundanum, reſpondit. Magnus enim erectusque animus non includit ſe iſtis ab opinione terminis: ſed cogitatione & ſenſu totũ hoc Vniuerſum complectitur, vt ſuum. Vidimus ſtultos & riſimus, quos cuſtos aut magiſter alligabat ſtraminis vel exigui fili nodo. atque illi ſtabant quaſi ferro aut verâ cõpede deuincti. ſimilis noſtra hæc amentia, qui futili opinionis vinclo aſtringimur ad certam terræ partem. Sed vt firmiora hæc omittam, (vereor enim vt poſſis concoquere:) addo amplius. ſiquis deus ſponſor tibi per hoc ipſum bellum ſit, agellos tuos intactos fore, domum pecuniamque ſaluam, teipſum in monte aliquo cõſtituat velatum Homericâ nube: etiámne dolebis? de te quidem hoc non auſim dicere, ſed erit non nemo qui gaudebit etiam, & oculos ſuos auidè paſcet in confuſâ illâ morientium ſtrage. Quid abnuis, aut miraris? Ita inſita neſcio

Occurſum obiectioni de patria:

Quæ latius patet, quàm cẽſet vulgus: &

Opinio ſola eſt quæ eam artat.

Sed oſtenſum, ne anguſtæ quidem huius patriæ cauſâ nos dolere.

Malitia noſtra in alienis malis id euincit.

Digitized by Google

quæ malitia humani ingenij fert, *Lætans*, vt poëta vetus loquitur, *malo alieno*. Atque vt poma quædam guſtu ſuauiter acerba ſunt: ſic alienæ curæ, ſecuris nobis. Pone mihi aliquem in Oceani illo littore, qui naufragium ſpectet. adficietur ſanè, ſed non iniucundo quodam animi morſu. quia aliena pericula videt, ſine ſuo. at repone eumdem in iactatâ illâ naui: dolebit ſcilicet alium dolorẽ. idem cùm omnia fecimus diximus, hîc eſt: & noſtra mala verè atque ex animo lugemus, publica dicis morisque cauſsâ. Quamobrem aulæum hoc ſcænicum tandem remoue Lipſi, & ſiparium complica: & miſsâ omni ſimulatione, oſtende te nobis vero doloris tui vultu.

* *Egregiè Pindarus:* τὸ γὰρ οἰκεῖον πέλας ἐσ πάνθ' ὁμῶς. ἐνθὺς δ' ἀπήμων καρδία κἀδ' ὀμμ' ἀκότεσον.

CAPVT X.

* *Querela mea de increpatione Langij tam liberâ. ſed additum, Philoſophi id munus eſſe. Conatus item refutandi ſuperiora: & obligatio amórque, qui in patriam.*

ACRIS mihi viſa prima hæc velitatio. quam interpellãs, Quæ iſta ſermonum libertas, imò acerbitas eſt? inquam. ſic vellicas, ſic pungis? Iure cum Euripide te compellem,

μὴ νοσοῦντί

——— * μὴ νοσοῦντί μοι νόσον
προσθῇς· ἄλις γὰρ συμφορᾷ βαρύνομαι.

* *agro ne ægritudinem addas. Satis superq. cladibus premor.*

Langius arridens, Ergóne tu cruſtulum, inquit, à me aut mulſum exſpectas? atqui ferrum paullò antè poſcebas & ignem. Et rectè. Philoſophum enim audis, Lipſi, non tibicinem. cui docere propoſitum, non ducere: prodeſſe, non placere. Vt pudeas & vt rubeas malo, quàm vt rideas: vt pæniteas, quàm vt exſultes. * Ἰατρεῖον, ὦ ἄνδρες, τὸ τῆς φιλοσόφου σχολεῖον, clamabat olim Rufus: quò ſanitatis cauſsâ concurritur, non voluptatis. Nihil palpat ille medicus, nihil blanditur: ſed penetrat, pungit, radit, & acri quodam ſermonum ſale ſordes abſterget animorum. Itaque ne in poſterum quidem, Lipſi, roſas cogita, ſeſamum, aut papauer: ſed ſpinas, ſicas, abſynthium & acetum. Ego iterum, Sed enim Langi, ſi fas dicere, agis mecum malè & malignè: nec, vt bonus pugil, legitimo nexu deiicis me, ſed per argutias ſupplantas. Simulatè, ais, lugemus patriá, nec propter ipſam. Egóne? falſum. Nam vt hoc tibi dem (agam enim ingenuè) reſpectum in eo aliquem mei eſſe; at non ſolius. Lugeo enim, Langi, patriam imprîmis, lugeo: lugeboque, etiamſi nullum mihi in eius diſcrimine diſcrimen. Iure bono. illa ſiquidem eſt, quæ me excepit, fo-

Sapientis acris oratio, ad ſanitatem comparata non ad ſuauitatem.

* *Officina medici, ô viri, philoſophi ſchola eſt.* Eſt autem Muſonij Rufi, apud Arrianum.

Per occaſionē tranſitus ad ſecundum adfectum.

Digitized by Google

Patriæ particularis laus: & pit, fouit, aluit: communi gentium sensu, sanctissima & antiquissima parens. At enim orbem vniuersum patriam mihi das. Quis renuit? sed tu quoque fatêre, præter hanc grandem & communem, aliam mihi esse magis definitam & peculiarem patriam: cui

A naturâ cum eâ vinclum. arcano quodam naturæ vinclo propius obstringor. Nisi censes vim nullam esse laciendi & attrahendi in natali illo solo. quod primùm corpore isto pressimus, pedibus institimus: cuius aërem hausimus: in quo infantia nostra vagiit, pueritia lusit, iuuentus exercita & educata est. Vbi familiare oculis cælum, flumina, agri: vbi longâ serie cognati, amici, sodales: & tot gaudij illecebræ, quas frustrà terrarum alibi quæram. Nec Opinionis hîc, vt videri vis, filum tenue, sed firmi compedes Naturæ. Ad animalia abi. feræ ecce cu-

Etiam in aliis animalibus. bilia sua amant & agnoscunt; aues, nidos. Pisces ipsi in magno illo & interminato Oceano, frui gaudent certa eius partè. Nam homines quid dicam? qui culti siue Barbari, ita adfixi genitali huic glebæ; vt quisquis vir est, nihil ambigat mori pro eâ, & in eâ. Itaque, Langi, nouam hanc & rigidam tuam sapientiam nec sequor adhuc nec adsequor: Euripidem magis, verè adfirmantem:

ἀναγκαίως

——ἀναγκαίως ἔχει
Πατρίδος ἐρᾶν ἅπαντας. * -imperat Necessitas Amare patriam cunctos.

CAPVT XI.

Refutatus secundus Adfectus nimij amoris in patriam. quem Pietatem falsò vocant. idq; ostensum. Item vnde origo illi Adfectui. & quid Patria propriè ac vere.

AD hunc sermonem renidens Langius, Adolescens, inquit, mira tua pietas: & iam periclitatur, opinor, de cognomine suo M. Antonij frater. Sed tamen hoc commodè, quòd vltrò offert se hic Adfectus & procurrit ante signa: quem iam antè aggredi mihi decretum, & sternere leui hastâ. Detraho autem illi ante omnia velut spolium pulcherrimæ vestis, quâ malè se exornat. Amor enim hic in patriam, Pietas vulgò dicitur: nec capiente me, fateor, nec ferente. Vnde enim Pietas? quam eximiâ virtutum esse scio: nec propriè aliud, quàm LEGITIMVM DEBITVMQVE HONOREM ET AMOREM IN DEVM AC PARENTES. Quâ fronte autem Patria *mediam his se inserit? Quia, inquiunt, etiam illa sanctissima & antiquissima parens. O inepti: nec iam in

Rationes eæ repulsæ.

Adfectũ eum malè Pietatis nomine velari.

* *Nam faciunt tres gradus Pietatis: in deum, patriam, parentes.*

Rationem

Digitized by Google

Rationem iniurij, sed in Naturam ipsam!

Nec Patriam parentis nomine dignãdam.

Illáne parens? cur, aut quomodo? Nihil enim hîc video: & tu si acutior Lipsi, tenebras meas illustra. Quiáne excepit? id enim visus antè dicere. atqui etiam hospes aliquis sæpè aut caupo. Fouit? haud paullò mollius olim gerula aut nutrix. Aluit? hoc pecudes, hoc arbores, hoc segetes cottidiè: & inter magna corpora quibusque nihil imputet terra, Cælum, Aër, Aqua. Denique transfer te, & hoc idem faciet quæuis alia tellus. Madida hæc & natantia verba sunt: quibus nihil expresseris, præter plebeium & inutilẽ quemdam Opinionis succum. Parentes quidem ij soli, qui genuerunt, formarunt, gestarunt: quorum nos semen de semine, sanguis de sanguine, caro de carne. Quorum siquid in patriam vel comparatione conueniet: nil recuso; quin Pietatem hanc oppugnem irrito telo. At enim viri docti, viri magni, sic effati passim. Fateor. sed ad famam, nõ ad verum.

In deum & parentes, Pietas: in patriã, Caritas.

quod si sequeris, sacrum illud & augustum nomen deo remittes, &, si placet, parentibus: hunc quidem affectũ, etiam cùm emendatus est, contentum esse iubebis honesto titulo Caritatis. Sed de nomine tantũ est: rem potius videamus. quam equidem non totam

Quæ temperanda est.

tollo, sed tempero, & velut scalpello circumcîdo

dido rectæ Rationis. Vt enim vitis, nisi amputes, latissimè se spargit: sic isti Adfectus, quibus aura aliqua velificatur popularitatis. Ac fateor libens, Lipsi, (non enim ita hominem exui aut ciuem) inclinationem aliquam & amorem cuique nostrum in minorē hanc patriam esse: sed cuius causſæ, vt video, parùm liquidò tibi cognitæ aut origo. A naturâ enim esse vis: reuera autē est à more quodam & instituto. Postquàm enim homines ex rudi illâ & soliuagâ vitâ ab agris in opida compulsi sunt, & domos & mœnia struere cœperunt, & cœtus facere, & populariter vim inferre vel arcere: ecce communio quædam necessariò inter eos exorta, & societas variarum rerum. Terram & fines quosdam coniunctim habuerunt: templa in promiscuo, fora, ærária, tribunalia: & quod præcipuum vinclum, cerimonias, iura, leges. Quas tamen ipsas res ita amare & curare auaritia nostra occœpit (nec errauit prorsus) vt suas. Verè enim singulis ciuibus in ea ius: nec differunt à priuatis possessionibus, nisi quod non vnius. At consortio ista velut formam, & faciem quandā expressit noui status quam Remp. & eamdē propriè Patriá appellamus. In qua cùm intellegerēt homines quantum momenti esset ad salutem singulorum: latæ etiam

Vnde ea Caritas nata? A more non à naturâ.

Imò ideò amamus patriam, quia quiddam in eâ nostrum.

Et origo illi, ab amore priuato

Quem produxit & auxit consuetudo, siue lex.

Digitized by Google

etiam leges de eâ iuuandâ & propugnandâ: aut certè traditus à maioribus mos, qui instar legum. Hinc factum, vt commodis eius gaudeamus, doleamus incommodis: quia reipsa priuatæ nostræ opes saluæ, illâ saluâ; & mortuæ, moriente. Hinc caritas in eam siue amor. quem boni publici caussâ (illùc autem occulta quædam dei Prouidentia nos trahit) auxêre maiores, factis dictisque omnibus maiestatem patriæ adstruentes. Ab instituto hic adfectus igitur, me quidem iudice. quod si à naturâ, vt tu pertendebas: quid ita nõ pariter in omnes & eâdem mensurâ diffusus? cur nobiles diuitesque patriam magis amant, curant: minus plebeij aut inopes, quos plerumque curarum suarum videas, publicâ omissâ? Quod tamen aliter euenire certum est, in omni adfectu qui à violento iussu naturæ. Denique quid causſæ adferes, quòd tam leuis causſa sæpe eum minuit aut tollit? Ecce alium ira, alium amor, quosdam ambitio patria elicuit: & hodie quàm multos Lucrius ille deus? Quot Itali relictâ reginâ regionum Italiâ, in Galliam, Germaniam, imò Sarmatiam sedes transtulerunt & fixerunt, quæstus tantùm caussâ? Hispanorum quot millia quotannis in sepositas & sub alio sole terras auaritia aut ambitio tra-

Idque societatis humanæ caussâ.

Argumenta clara, cur non à natura.

Primò, quia non æquiter tangit omnes.

Secundò, quia facilis minui, imò tolli.

tio trahit? Magno hercules & valido argumento, externum & opinabile totum hoc vinclum esse, quod vna aliqua cupiditas tam temerè soluit aut rumpit. At erras etiam largiter, Lipsi, in circumscribendâ patriâ ipsâ. Adstringis enim eam ad natale illud solum, quod instituimus, quod pressimus: & quæ alia mihi tinnis inani sonitu verborum. Petere enim illinc frustrà vis insitas amoris huius causas. Nam si genitalis solius soli id nomen: patria mihi quidem Bruxella tantùm erit, tibi Isscanum, alteri cuipiam tugurium aut magar. imò multis nec tugurium quidem, sed silua & nudus ager. Amor ergo meus & cura intra istos angustos limites concluſa? villam illam tantùm aut domum, vt patriam, amplectar & defendam? Vides ineptias. & quàm beati, te defiente, siluani illi aut agrestes, quorum natalis terra florens semper & pænè extra omne cladis aut interitus discrimen. Sed non illud profectò Patria est, non: sed VNVS ALIQVIS STATVS, VT DIXI, ET COMMVNIS VELVT NAVIS, SVB VNO REGE AVT SVB VNA LEGE. Quam si iure amari à ciuibus vis; fatebor. defendi: agnoscam. mortem pro ea suscipi: permittam. non illud, vt etiam doleat quis, iaceat, lamentetur.

Reiecta opinio de particulari patriâ.

Non esse eam, locũ natalem.

Quid verè & propriè ea sit?

Eaque ciuiliter sanè defendenda.

Dulce & decorum est pro patria mori,

At non muliebriter conploranda.

magno adsensu caueæ dixit poëta Venusinus: sed mori dixit, non flere. Ita enim esse boni ciues debemus, vt etiam boni viri simus. quos exuimus, cùm in luctum & lamenta transimus puerorum aut mulierum.

Sapientum decretum de vera patria.

Postremò, Lipsi, altum illud & arcanum tibi instillo: si hominem totum aspicis, vanas falsasque esse has omnes patrias. & corpori quidem fortasse aliquam hîc posse tribui, nullam animo. qui è supero illo domicilio delapsus, velut carcerem & custodiam habet omnem hanc terram. At cælum vera illi germanaq; patria est. ad quam adspiremus, vt cum Anaxagorâ ex animo possimus dicere fatuo huic vulgo quærenti, Nihil tibi curæ patria est? Mihi verò illa patria. & digitum mentemque in æthera intendamus.

CAPVT XII.

Tertius Adfectus temperatus, qui Miseratio. eam in vitio esse. discriminata, lucis caussâ, à Misericordiâ. quomodo, & quatenus eâ vtendum.

NVBEM aliquam mihi ab animo dispulisse hoc sermone visus Langius. & ad illum, iuuas largiter mi senex quà monendo, quà docendo. & iam Adfectum illum

lum qui erga ſolum aut ſtatum eſt, videor temperare poſſe: nondum illum, qui in homines ipſos. Quomodo enim non tangant & angant me damna patriæ, propter ciues & populares meos: qui iactantur in hoc calamitatum pelago, aut pereunt, variâ & miſerâ ſorte? Langius excipiens, At iſtic Lipſi, inquit, non dolor propriè, ſed Miſeratio eſt: quæ ipſa tamen ſpernenda à ſapiente & conſtante. Nihil enim illi magis conuenit, quàm firmitas animi & robur: quæ eſſe non poſſunt, ſi deiicit contrahitque eum non ſuus ſolùm luctus, ſed alienus. Interrupi hîc ego, & Quæ iſtæ Stoicorum ſpinæ ſunt? inquam. Miſerari me vetas? at virtus ea apud bonos eſt, certè apud nos qui verâ religione imbuti & pietate. Langius adfirmatè, Ego verò veto, inquit: & ægritudinem hanc ſi ab animis tollo, ægrè non feret quiſquam bonus. Verè enim ægritudo: nec longè à miſeria eſt, quiſquis miſeratur. Vt imbecilli malique oculi nota eſt, lippire ad conſpectum lippientis: ſic animi, dolere viſo dolente. Definitur ea rectè, VITIVM PVSILLI MINVTIQVE ANIMI, AD SPECIEM ALIENI MALI COLLABENTIS. Quid ergo? tam duri & ferrei nos, qui flecti in alieno dolore quemquam

Ad miſerationé tranſitum.

Quæ aliena ſapienti.

Nec Chriſtiano quidem prorſus conuenit: ſano intellectu.

Quid ea ſit?

Misericordiam tamen non excludi.

nolimus aut inclinari? Imò flecti non displicet. sed ad iuuandum, non ad dolendum. Misericordiam tibi permitto, non miserationem. Distinguere enim ea nunc placet, & recedere paullisper à nostra porticu, docendi caussâ. Misericordiam appello, INCLINATIONEM ANIMI, AD ALIENAM INOPIAM AVT LVCTVM SVBLEVANDVM. Hæc virtus illa, Lipsi, quam velut per nebulam vides, & pro qua Miseratio tibi subrepit & imponit. At enim humanum est adfici, & miserari. Esto. sed non rectum. An tu virtutem vllam in mollitie & abiectione animi esse censes? vt ne ingemiscas? vt suspires? vt verba fracta & tertiata cum lugente misceas? Erras. alioqui dare tibi auaras aliquot anus & deparcos Eucliones possum; è quorum oculis mille lachrymas citiùs expresseris, quàm vnum è bulgâ nummum. At noster verus ille misericors, non miserabitur quidem, sed tamen eadem omnia aut maiora faciet miseranti. Adspiciet aliena mala humanis oculis, sed tamen rectis: adducto quodam vultu adfabitur, sed non lugubri aut deiecto. solabitur fortiter, iuuabit liberaliter: & faciet benignius, quàm dicet: & manum potius egeno aut lapso porriget, quàm

Quid item ea sit?

Discrimen inter vtramque.

Effectus vtriusque.

Digitized by Google

quàm verba. Atque hæc omnia cautè & circumspectè præstabit. ne, vt in malâ contagione, alienus morbus in illum transeat: néue, quod de gladiatoribus dicitur, per alterius latus ipse feriatur. Quid hîc rigidum, sodes, aut durum? & talis omnis Sapientia est: quæ procul intuentibus seuera & tetrica appâret; cùm propius successeris, lenis, clemens reperitur, & quâ non mitior aut amicior ipsa Amorum dea. Sed satis de tribus his Adfectibus. quos si in parte tibi detersi, magnum mihi id ad reliquam pugnam momentum.

Multa Stoicorum παράδοξα, non ἄδοξα.

CAPVT XIII.

Remotis obstaculis, ventum seriò ad eleuanda aut tollenda ipsa Publica mala. quattuor ea præcipuis argumentis oppugnanda à me & expugnanda. Ac primò hîc de Prouidentia dictum. eáque probata inesse & præesse rebus humanis.

VENIO enim tandem à velitatione ad veram seriamque pugnam; & omissis leuibus istis telis & lusoriis, ad decretoria arma. Milites copiasque meas omnes ordine & sub signis inducam: quarum quadruplex mihi agmen. Primo pugnabo, A deo immitti & circummitti hæc Publica mala: secundo,

Verum pro Constantiâ certamen.

Diuisio & ordo quattuor rationũ, quæ principes.

cundo, Necessaria ea esse & à Fato: tertio, Vtilia nobis: postremo, Nec grauia, nec noua. Quæ copiæ si locis suis aptè pugnant & repugnant: etiámne resistere mihi vltrà aut os obuertere audebit exercitus tui doloris? non audebit. Vici. Et cum hoc omine, signa canant.

Stultissimum inter Adfectus, dolorem publicum esse

Cùm omnes igitur Adfectus, Lipsi, qui vitam humanam variè incurrunt & turbant, à dementi mente sint: tum, meo animo, dolor præsertim, qui de rep. sumptus. Nam cùm ceteri finem aliquem habeant & tanquàm scopum (vt amator, potiri; iratus, vlcisci; auarus, acquirere; itemque in ceteris:) soli huic nihil propositum reperies præter ipsum. Ne vaga & libera nimis oratio mea sit, sed adductis habenis maneam in hoc gyro: nempe tu patriam nunc luges, vt ais, corruentem. sed quâ fini, cedo? aut quid speras in eo aut spectas? Vtrúmne vt rem lapsam corrigas? labentem firmes? an vt dolendo imminentem patriæ pestem perniciemque depellas? Nihil horum. tantùm vt tritum illud possis dicere, Doleo; & cetera vanus irritusque hic omnis luctus. Rei enim præteritæ is est: quam reprendere & infectam reddere ne diis quidem voluerunt esse in manu. Et vanus tantùm? imò impius, si

Quia fine nullo aut spe susceptus.

Eumdem impium: quia in deum pugnat.

rem

rem pendes aquâ iudicij lance. Quod enim te nó fugit, æterna quædam mens eſt, quam Deum appellamus: quæ cælorum perennes orbes, quæ ſiderum inæquales curſus, quæ elementorum alternas vices, quæ denique omnes res ſuperas inferas, temperat, moderatur, gubernat. Caſum tu aliquem Fortunámue dominari in hoc pulcherrimo mundi corpore cenſes? temerario aut cæco impetu ferri miſcérique res humanas? ſcio, non cenſes: nec quiſquam à te alius, qui aliquid non dicam ſapientiæ habeat, ſed ſanitatis. Naturæ enim, naturæ iſta vox eſt: & quocumque oculos animumque conuertas; mortalia, immortalia; ſublimia & terrena; animata & inanima, clamant clarè & loquuntur, quiddam ſuper nos eſſe, quod hæc tam mira tam magna tam multa crearit, fecerit: & creata, facta, etiamnunc dirigat & conſeruet. Id autem eſt Deus. cuius ſummæ & perfectiſſimæ naturæ nihil magis conuenit, quàm vt curam tutelamque operis ſui gerere & velit, & poſſit. Quidni autem velit? optimus eſt. quidni poſſit? maximus eſt. adeoque vires nullæ ſupra ipſum, vt nullæ niſi ab ipſo. Nec diſtringit eum aut diſtinet magnitudo hæc rerum aut varietas. Spargit enim æterna illa lux quoquouerſum

Fortuna expulſa è rebus humanis.

Prouidentia ſtabilita.

Cuius immẽſa capacitas, celeritas, immẽſæ vires.

ſuos radios: & vno eodemque, vt ita dicam, ictu ſiue nictu, ſinus omnes & abyſſos penetrat cæli, terræ, maris. nec præeſt ſolùm diuinitas hæc rebus omnibus, ſed intereſt, imò ineſt. Quid miramur? Sol ille quantam mundi partem ſimul luſtrat & illuſtrat? noſtra mens quantam congeriem rerum vna cogitatione complectitur & ſenſu? & ô fatui, non cenſemus plura inſpici & concipi ab eo poſſe, qui hunc ipſum Solem, hanc ipſam Mentem creauit & fecit? Egregiè vel diuinè potius, is qui non multa de rebus diuinis,* Ariſtoteles: ὅπερ ἐν νηὶ μὲν κυβερνήτης, ἐν ἅρματι δὲ ἡνίοχος, ἐν χορῷ δὲ κορυφαῖος, ἐν πόλει δὲ νόμος, ἐν στρατοπέδῳ δὲ ἡγεμών, τοῦτο θεὸς ἐν κόσμῳ. Πλὴν καθ' ὅσον τοῖς μὲν καματηρὸν τὸ ἄρχειν, πολυκινητὸν δὲ καὶ πολυμέριμνον· τῷ δὲ ἄλυπον, ἀπονόν τε, πάσης κεχωρισμένον σωματικῆς ἀσθενείας. id eſt: *Quod in naui gubernator, in curru auriga, in choro præcentor, in vrbe Lex, in exercitu Imperator: id in orbe eſt Deus. Hoc tantùm diſcrimine, quòd illis quidem laborioſum ſuum regimen, anxium, & exercitum eſt: Deo autem ſine dolore aut labore, ſeiunctúmque ab omni corporis niſu.* Eſt igitur in deo, Lipſi, fuit, erit, PERVIGIL ILLA ET PERPES CVRA (ſed cura tamen ſecura) QVA RES OMNES INSPICIT,

* *Libello* περὶ κόσμου *quem Stobæus citat, vt Epiſtolam ad Alexandrum.*

Deſcriptio Prouidentiæ.

Digitized by Google

CIT, ADIT, COGNOSCIT: ET COGNITAS IMMOTA QVADAM ET IGNOTA NOBIS SERIE DIRIGIT AC GVBERNAT. Id autem est, quod Prouidentiam hîc voco. de qua queri non nemo per imbecillitatem possit, nemo quærere, nisi qui obsurduit & obbrutuit contrà Naturæ vocem omnem & sensum.

CAPVT XIIII.

Nihil hîc geri, nisi Prouidentiæ eius nutu. ab eâ clades in populos aut vrbes immitti. ideò parùm piè super iis queri nos aut flere. Denique adhortatio ad parendum deo. cum quo temerè & frustrà pugnatur.

QVOD si benè imbibisti, si gubernatorem illam vim inferere se atque insinuare, & vt cum poëta loquar, Argumentum à prouidentiâ in rem præsentem.

——— *ire per omnes*
Terrásque tractúsque maris,

seriò & ex animo credis: non video, quis locus vltrà esse possit dolori tuo aut querelæ. illa enim ipsa prouida mens, quæ cælum hoc cottidiè voluit reuoluit, solem ducit reducit, fruges promit recondit: casus istos & vicissitudines omnes rerum peperit, quas miraris aut indignaris. grata tu tantùm & nobis commoda submitti cælitus putas? imò Ab eâ enim clades & mala immitti.

triſtia etiam & incommoda: nec quidquam omnino in hac grandi machinâ geritur, turbatur, miſcetur, (peccatum excipio) cuius non cauſſa & origo à primâ illâ cauſsâ. Πάντων enim ταμίαι ἔργων ἐν ἐσχατῷ ait rectè Pindarus; & aurea quædam veluti cathena demiſſa ſupernè eſt (vt per fabulam Homerus velat) ad quam omnia hæc inferna alligata. Quòd ibi labes terræ opida aliquot abſorpſit, à Prouidentiâ eſt. quòd alibi peſtis multa millia hominum demeſſuit, ab iſtâ. quòd cædes, bellũ, tyrannis apud Belgas, ab eâdẽ iſtâ. Diuinitus Lipſi, diuinitus immiſſæ omnes iſtæ clades: ideoq. benè & ſapienter Euripidi ξυμφοραὶ θεήλατοι dictæ. Fluxus, inquã, omnis & refluxus hic rerum humanarũ, ab illâ Lunâ dependet: ortus regnorum & occaſus, ab illo Sole. Itaque tu nunc cùm frena dolori tuo laxas, & indignaris patriam tuam conuerti aut euerti: ne illud quidem cogitas quis, & in quem indignêre? Quis? homo, vmbra, puluis. in quem? formido dicere, in deum. Vetuſtas gigantes quoſdam fabulata eſt, qui diuos deturbare aggreſſi de ſuâ arce. mittamus fabulas: vos queruli, ij eſtis. Si enim hæc omnia non permiſſa ſolùm à deo, ſed immiſſa: vos qui fremitis, qui repugnatis, quid aliud quàm ſceptrum illi

*omnium rerum diſpenſatores & adminiſtri in cale.

*clades à deo inuectæ.

Indignum verò vt in eam homo inſurgat.

(quod

(quod in vobis est) eripitis & arbitrium regnandi? Cæca mortalitas! Sol, Luna, sidera, elementa, & omnia hæc sæcla animantum parent non inuita & obaudiunt supremæ illi legi: nobilissimum rerum homo, solus in conditorem suum calces iacit & resistit. Atqui si vela ventis dedisses, sequerêre non quò voluntas impelleret, sed quò illi: & in hoc vitæ Oceano spiritum illum sequi recusas temperatorem Vniuersi? Et recusas tamen frustrà. quia aut sequêre, aut trahêre: & cælestia illa decreta vim suam ordinemque seruabunt, siue in volentem siue in rebellem. Rideamus, si is qui cimbam ad rupem adligauit & funem idemtidem trahat, rupem ad se accedere censeat cùm ipse ad illam: & non maior nostra stultitia est, qui ad rupem illam æternæ Prouidentiæ nexi, trahendo & reluctando volumus eam nobis obsequi, non nos ipsi? Mittamus aliquando hæc vana: &, si sapimus, sequamur ab alto attrahentem illam vim, & æquum censeamus vt homini placeat, quidquid placuit Deo. Miles in castris, audito viæ signo, vasa colligit; audito pugnæ, deponit; animo, oculis, auribus, paratus ad omne imperium & intentus. idem nobis sit, & in hac militiâ sequamur alacres & pleno gradu quocumq; vocantem

Cetera enim omnia creata parent.

Sed & stultum. quia insurgit sine effectu.

Omnia enim diuina illa mens volétia, nolentia moderatur & trahit.

Ideò sponte parendum.

Digitized by Google

Auro meliora verba Senecæ.

vocantem Imperatorem. *Ad hoc sacramentum adacti sumus*, ait Seneca, *ferre mortalia: nec perturbari his, quæ vitare nostræ potestatis non est. In regno nati sumus: deo parêre, libertas est.*

CAPVT XV.

Ad secundum pro Constantiâ argumentum transitum, quod à Necessitate. Vis eius & impetus. Dupliciter ea Necessitas considerata: & primò in Rebus ipsis.

HOC firmum, Lipsi, & Vulcanium planè scutum contra omnia externa: hæc aurea illa arma, quibus tectos, Plato pugnare nos iussit in casum & Fortunam. Deo subiici, Deum cogitare: & in omni euentu, mentem hanc flectere ad magnam illam Mundi mentem Prouidentiam dico. Cuius pias & felices copias quoniam satis explicui: producam & inducam agmen alterum, quod sub Necessitatis vexillo. Agmen forte, durum, ferreum: & quam non vanè legionem dixerim Fulminatricem. Rigida enim & infracta ista vis, quæ omnia domat, superat: & cui mirabor, Lipsi, si resistes. Thales interrogatus olim, τί ἰσχυρότατον; recte respondit, Ἀνάγκη. πάντων γὰρ κρατεῖ. & sermo de eâdem vetus, etsi parum cautus,

* *Alluit ad Legionis veteris cognomen, Pia Felix.*

A Necessitate argumentum alterum. Cuius vis cõmuniter ostensa.

* *Quid fortissimum? Necessitas, omnia enim vincit.*

* τὴν

τὴν ἀνάγκην δὲ τὴς θεὸς διάζεσθ. Hanc Prouidentiæ nunc adtexo: quia cognata illi, vel, vt verius dicam, ex eâ nata. A deo enim eiusque decretis Necessitas. nec aliud hæc Ἀνάγκη, vt Græcus philosophus definiuit, quàm Κρίσις βεβαία καὶ ἀμετάθετος δύναμις τῆς προνοίας. FIRMA *sanctio & immutabilis Prouidentiæ potestas*. Eam Malis publicis interuenire, dupliciter euincam, A rebus, & à Fato: A rebus ipsis: quoniam ingenium hoc omnibus creatis, vt insitâ quadam vi ad mutationem ferantur & casum. Vt ferro consumens quædam rubigo per naturam adgnata est: ligno, exedens caries aut teredo: sic animalibus, opidis, regnis, internæ & suæ caussæ pereundi. Supera, infera respice: grandia, parua: manu facta, aut mente: ab omni æuo corruunt, & corruent in omne æuum. Atque vt flumina ad mare feruntur, perpeti & prono cursu: sic res omnes humanæ, per hunc (vt sic dicam) cladium canalem labuntur ad suam metam. Meta ea, mors & interitus. quibus Pestis, Bella, Cædes, administri & instrumenta. Ita si mors iis necessaria: necessariæ hoc respectu & clades. Quod vt clarius videas sub exemplis, non diffugiam mente & animo paullisper tecum peregrinari per magnum hoc vniuersum.

* id est, *ne deos quidem cogere posse Necessitatē*. Plato v. De Legib. & VII. vlt. pat.

Quid sit Necessitas?

Quotuplex in nostrâ hac re?

Insita rebus & innata primò.

Qui ad mutationem omnia & interitum creata.

CAPVT

CAPVT XVI.

Exempla neceſſariæ mutationis aut mortis in toto Orbe. Cælum & elementa conuerti, aliquando interitura. Idem in opidis ſpectari, in prouinciis, & regnis. Denique gyrare hîc omnia, nec quidquam ſtabile aut firmum.

Exemplis ſuperis inferiſq. id oſtenſum.

ÆTERNA lex à principio dicta omni huic Mundo, naſci, denaſci, oriri, aboriri: nec quidquam ſtabile aut firmum arbiter ille rerum eſſe voluit, præter ipſum. ——μόνοις ἀ γίγνε᾽)

* --vni deo Numquam ſenectus, atra nec mors imminet: Sed alta miſcet domitor atas omnia. Sunt Sophoclis verſus.

Θεοῖσι γῆρας, ἀδὲ μὴν θανεῖν ποτε·
Τὰ δ᾽ ἄλλα συγχεῖ πάνθ᾽ ὁ παγκρατὴς χρόνος.

exclamat Tragicus vates. Omnia iſta quæ ſuſpicis, quæ miraris, vicibus ſuis aut pereunt, aut certè mutantur. Solem illum vides? deficit. Lunam? laborat & tabeſcit. Sidera? labuntur & cadunt. Et vt velet aut excuſet hæc ingenium humanum: euenêre tamen in cæleſti illo corpore & euenient, quæ Mathematicis legem omnem frangant & mentem. Cometas omitto, variâ formâ, vario ſitu, & motu: quos omnes ab aëre & in illo eſſe, haud facilè imponat mihi Lycæum: ſed ecce nuper negotium Aſtrologis fecêre noui quidam motus deprehenſi, & nouæ

A cælo & aëre, initio facto.

& nouæ ſtellæ. *Sidus exortum hoc ipſo anno: cuius incrementa & decrementa clarè obſeruata. vidimuſque (difficulter creditum) in cælo ipſo naſci aliquid poſſe, & mori. Quin Varro ecce apud Auguſtinum clamat & adſerit, *ſtellam Veneris quam Plautus Veſperuginem, Homerus ἑωσφόρον appellat, colorem mutaſſe, magnitudinem, figuram, curſum.* Proximum cælo aërem inſpice. mutatur cottidiè: & in ventos abit, nubes, & imbres. Tranſi ad aquas. flumina illa quæ perennia dicimus & fontes, aliâs periiſſe videbis; aliâs alueum mutaſſe & curſum. Ipſe ille Oceanus, magna & arcana Naturæ pars, modò tẽpeſtatibus attollitur aut deiicitur: & vt eæ non ſint, ſuos habet aquarum acceſſus & receſſus. atq. vt interire eum totũ poſſe cenſeas, creſcit minuiturque cottidiè per partes. Iam ſi Terram intuêris, quam vnam immobilem voluerunt, & *vi ſua ſtare: ecce illîc labat, & tremore atq. occulto ſpiritu concutitur: alibi aquâ corrũpitur, aut igne. Pugnant enim & hæc inter ſe: neu bella inter homines tantùm eſſe indignêre, ſunt inter elementa ipſa. Diluuies maris ſubita inundatioque, quot terras imminuit, aut abſorpſit? Olim magnam illam Atlantidem inſulam (nec enim meo animo fabula eſt) poſteà Helicen

* *Anno lxxij. quòd ſupra omnem elementarem regionem fuiſſe peritiſſimi Mathematicorum conſentiebant.*

Ab aquis & mari.

A terrâ.

* *Ideò Veſtam appellatam.*

Hoc ſine pugna & aduerſitas inter elementa.

Digitized by Google

Helicen, Buren: & ne ad vetera aut remota eamus, apud nos Belgas, patrum æuo,* duas insulas cum opidis viriſque. Quin iam nunc cùm maximè cærulus ille Diuus nouos ſibi ſinus aperit, lambens cottidiè & abrodens infidum marginem, Friſiorum, Canunefatum, Cauchorum. Nec terra ipſa muliebri ignauiâ ceſſat: ſed interdum ſe vindicat, & in medio mari inſulas ſibi facit: mirante & indignante cano illo patre. Quòd ſi ad interitum mutationemque magna illa corpora, & noſtro ſenſu æterna, deſtinata ſunt: quid cenſes opida, reſpublicas, regna? quæ tam mortalia eſſe neceſſum eſt, quàm eos qui fecerunt. Vt hominibus ſingulis adoleſcentia ſua, robur, ſenecta, mors: ſic iſtis. Incipiunt, creſcunt, ſtant, florent: & omnia ideò, vt cadant. Vnus ſub Tiberio terræmotus duodecim celebres Aſiæ vrbes euertit. totidem Campaniæ opida alius, ſub Conſtantino. & vnum aliquod Attilæ bellum, plus centenas. Veteres Ægypti Thebas vix fama retinet: centum Cretæ vrbes vix fides. & vt ad certiora veniam, cadauera Carthaginis, Numantiæ, Corinthi, priſci viderunt & mirati ſunt: nos Athenarum, Spartæ, & tot illuſtrium vrbium ignobiles ruinas. Illa ipſa rerum gentiumque *domina & falsò

* *In Zelandiæ partibus.*

Si elementa pereunt, quanto magis quæ ex ipſis?

Vrbium magnarum exitia aut excidia.

* *Romam ſentio.*

Æterna

Æterna vrbs, vbi est? obruta, diruta, incensa, inundata, periit non vno leto, & ambitiosè hodie quæritur, nec inuenitur in suo solo. Byzantium illud vides, quod sibi placet *duplicis imperij sede? Venetias istas, quæ superbiunt mille annorum firmitate? veniet illis sua dies: & tu nostra Antuerpia, ocelle vrbium, aliquando non eris. Diruit videlicet construitque, & (si fas dicere) ludit in rebus humanis magnus ille architectus: & velut plastes, varias sibi formas & imagines fingit ac diffingit ex hac argilla. Opida adhuc loquor & vrbes: sed regna etiam & prouinciæ trahuntur in hanc labem. Olim Oriens floruit. & *Assyria, Ægyptus, Iudæa valuêre armis ingeniisque: fors ea in Europam transiit. quæ tamen ipsa, vt corpora instante morbo, vibrari mihi nunc videtur, & præsentiscere magnum suum casum. Quod amplius & numquam satis miremur, hîc à quinque annorum millibus & quingentis habitatus orbis senescit: & vt Anaxarchi explosæ olim fabulæ iterum applaudamus, surgunt alibi succrescuntque noui homines & nouus Orbis. O mira & nunquam comprehensa Necessitatis lex! abeunt omnia in hunc nascendi pereundique fatalem gyrum: & longæuum aliquid in hac machinâ est,

* *Romani, & Turcici.*

* *De Assyriâ historici: de Iudæâ, sacra litera. At de Ægyptiorum olim potentiâ, præter alios Tacitus, qui non minus magnificam eam facit, quàm vim Parthorum aut imperium Romanum. Lib. 11. Annal.*

Conclusio, & per congeriem mutationum exempla.

nihil æternum. Attolle & circumfer mecum oculos (non enim me piget premere hunc locum) & vide rerum humanarum alternas vices, &, vt in Oceano, æstus. Tu surge, tu cade. tu impera, tu serui. tu occultare, tu emerge. & eat hic rerum in se remeantium orbis, quamdiu erit ipse Orbis. Germani feri olim fuistis? nunc mitescite ante pleroſque populos Europæ. Britanni inculti & inopes? deliciis ac diuitiis Ægyptios prouocate & Sybaritas. Græcia olim floruit? nunc iaceat. Italia sceptrum tenuit? nunc seruiat. Vos Gothi, vos Vandali, vos sex Barbarorum prodite è latebris, & gentibus imperate per vices. Adeste etiam pelliti vos *Scythæ, & potenti manu paullisper habenas temperate Asiæ atque Europæ. Sed istiipsi mox discedite, & sceptrum relinquite illi ad Oceanum genti. Fallor enim? an Solem nescio quem noui imperij surgentem video ab Occidente?

* *Ob Turcas dico, qui ex illis.*

CAPVT

CAPVT XVII.

Ventum ad Neceſsitatem quæ è Fato. Fatum ipſum primò adſertum. Vulgi in eo & ſapientum vniuerſum quemdam conſenſum fuiſſe, ſed in partibus diſſenſum. Quotuplex priſcis Fatum.

DIXERAT Langius: & lacrymas mihi pænè expreſſerat hic ſermo. ita viſus mihi in clara luce cernere ludibria rerum humanarum. Et exclamans, Heu, quid aut ipſi ſumus, inquam, aut omnia hæc in queîs ſudamus? *τί δέ τις; τί δ' ἄτις; σκίας ὄναρ ἄνθρωπος, vt verè nimis olim Lyricus vates. Langius ad me, At tu adoleſcens, inquit, non adſpice ſolùm iſta, ſed deſpice: & Conſtantiam animo imprime, ex hac inconſtanti & deſultoriâ leuitate omnium rerum. Inconſtantem dico, à mente & ſenſu noſtro. quia Deum prouidentiamque ſi adſpicis, rato omnia & immobili ordine decurrunt. Iam enim omiſſis gladiis, ad machinas venio: nec telis dolorem tuum oppugnabo, ſed tormentis. Fati arietem intorquebo, firmum, validum: & quem nulla vnquam humana vis elidet, aut acumen eludet. Qui locus etſi lubricus ad lapſum: tamen ingrediar. ſed cautè, lentè, & quod Græci dicunt, ἡσύχῳ

* Quid eſt eſſe aliquem? quid eſt eſſe nullum? vmbræ ſomnium, homo.

Deflexum ad alteram Neceſſitatem, reſpectu Fati.

De quâ, obſpl. noſa ingenia, diſſertio anceps.

ἡσύχῳ ποδί. Ac principio Fatum aliquod in rebus esse, non tu Lipsi, vt opinor, non gens aut ætas vlla dubitauit. Ego interpellans, Ignosce, inquam, si remeligo tibi obiicior in hoc cursu. Fata mihi opponis? Futilis hîc aries Langi, & qui Stoicorum neruis dirigitur parùm firmis. Liberè dico. & illa ego sperno, & Parcas: & cum Plautino milite, totum hoc anile agmen vno spiritu dissauerim, vt folia ventus. Langius seuero atque adeò minace oculo, Temerarie & inconspecte, inquit, fata tu eludis aut tollis? non potes: nisi vnà vim omnem tollis numenque diuinum. Si enim deus est, Prouidentia est: si hæc, Decretum & ordo rerum: si istud, firma & rata necessitas euentorum. Quomodo exis hunc ictum? aut qua securi scindis hanc cathenam? Deum enim & æternam illam mentem, non aliter cogitare nobis fas, quàm vt scientia & præuisio in eo sint æterna. Eumdemque fixum, firmum, immutabilem, semper vnum & sui similem sentimus: in iis quæ semel voluit aut vidit, nihil flectentem, nihil fluctuantem.

Probatum initio fatalem aliquam necessitatem esse: Ex indissolubili isto nexu.

* Non etenim diuum mens vertitur æternorum. Homeri versus.

*Οὐ γὰρ τ' αἶψα θεῶν ξέπε[τ]αι νόος αἰὲν ἐόντων. Quæ si vera fatêris (& fatearis necessum est, nisi rationem omnem exuis & sensum:) illud quoque adfatêre, decreta omnia diuina firma

firma & immota esse, ab æterno in æternum. At ex eo necessitas emergit, & hoc quod illudis fatum. Cuius rei tam liquida & tam obuia veritas, vt non alia veterior aut receptior sententia inter gentes. omnibusque ferè, quibus Dei aut Prouidentiæ lux aliqua adfulsit, his & Fati. Vt iidem illi primi puriqué igniculi, qui homini illum aperuêre: præluxisse pariter videantur ad istud. Homerum ecce adi & audi, primum & sapientissimum poëtarum. mentior si aliam magis orbitam diuina illa Musa calcauit & inculcauit, quàm hanc Fatalem. Nec abiit reliqua poëtarum stirps à suo patre. Euripidem, Sophoclem, Pindarum: & è nostris, Virgilium vide. Ad historicos me vocas? omnium illæ voces, Fato hoc tale accidisse, &, Regna euersa aut stabilita Fatis. Ad philosophos? quibus cura maior eruendæ & tuendæ contra vulgum veritatis. At illi cùm in plerisque aliis diuersi ierint, studio & malo ambitu certandi; mirum quàm omnes conuenerint in vnius huius viæ capite, quæ ducit ad Fatum. Capite viæ dixi. quia non eo negatum, quin ea in plures mox semitas secta. quas tamen omnes ad hoc Quadrifinium videor posse reducere, Fati Mathematici, Naturalis, Violenti, Veri. Quæ explicabo

Fati impressa quædam omnibus notitia.

Homerus verè sapiens poëta apud sapientes

Dux ad Fatum. Quem secuti scriptores resiqui.

Philosophi pæne omnes in Fato cõspirant.

Sed de naturâ eius, quadripertitæ sententiæ.

explicabo breuiter, & tanquam pedem in singulis ponens: quia vulgo confusio hîc & error.

CAPVT XVIII.

Tria prima genera Fati explicata breuiter. omnium definitio siue descriptio. Stoici leuiter & breuiter excusati.

Fatum Mathematicũ, quid?

AC Fatum Mathematicum quidem appello, QVOD LIGAT ET NECTIT FIRMITER ACTIONES OMNES EVENTVSQVE AD VIM SIDERVM ET POSITVRAM STELLARVM. Cui Chaldæi & Astrologi, primi auctores. interque philosophos fundus & subscriptor sublimis ille Mercurius. qui Prouidentiam, Necessitatem, Fatum, subtiliter nec vanè prorsus distinguens, ait: πρόνοια ἔστι ἀυτοτελὴς λόγος τῆ ἐπιστήμης θεῦ· δύο δὲ τάτε δυνάμεις ἀυτοφυεῖς, Ανάγκη καὶ Εἱμαρμένη. ἡ δὲ εἱμαρμένη ὑπηρετεῖ προνοίᾳ, ἡ ἀνάγκη. τῇ δὲ εἱμαρμένῃ, ὑπηρετοῦσιν οἱ ἀςέρες· ὅτε μὲ εἱμαρμένῃ φυγεῖν τις δυνάται, ὅτε φυλάξαι ἑαυτὸν ἀπὸ τ τάτων δυνάτης. ὅπλον μὲ εἱμαρμένης, οἱ ἀςέρες. καὶ μὲ ταύτην πάντα ἀποτελοῦσιν τῇ φύσῃ καὶ τοῖς ἀνθρώποις. id est: *Prouidentia est perfecta & absoluta ratio cælestis dei. cui duæ cognatæ facultates, Necessitas & Fatum.*

Etiam Plato inclinare istuc videtur in Timæo.

tum. Et Fatum quidem ſubſeruit miniſtrátque Prouidentiæ, ſimul & Neceſſitati: at Fato ipſi, ſubſeruiunt ſtellæ. Nam nec Fati vim effugere quiſquam poteſt; nec cauere ſibi à vi & potentiâ ſtellarum. Hæc enim, tela & arma Fati, cuius arbitrio, cuncta efficiunt & perficiunt Naturæ atque hominibus. Et in cãdem ſtultâ naui hodie non ſolùm Aſtrologorum vulgus, (ſed pudet dicere) è Theologis non nemo. At Naturale Fatum voco, ORDINEM CAVSSARVM NATVRALIVM, QVAE (niſi impediantur) VI ET NATVRA SVA CERTVM EVMDEMQ. PRODVCVNT EFFECTVM. Ariſtoteles in hâc parte: ſi * Alexandro Aphrodiſienſi fides, interpreti eius haud infido. itemque Theophraſtus, qui clarè ſcribit, τ εἱμαρμένλω εἶναι τ ἑκάςυ φύσιν, *Fatum eſſe, vniuſcuiuſque naturam.* Ex horum mente, quòd homo hominem gignit, Fato fit: quòd moritur ab internis & ſine alienâ vi cauſſis, Fato. & retrò, Quòd homo ſerpentem gignit aut monſtrum, * præter Fatum: itemque, quòd gladio occiditur aut igne. Sententia non valdè peccans, quia ad vim Fati ne adſurgit quidem. quis autem caſum non vitet, qui non aſcendat? Et talis in* diuinis vbiq. ferè Ariſtoteles eſt: libellum

Fatum phyſicum quid?

**Namipſe Ariſtoteles ſilet. excipio De mundo, vbi aliter.*

* *Ita Virgilio, & Ciceroni Fato perire, aut præter Fatum, ſcriptum.*

* *Vt qui nec Prouidentiam plenè & planè fatu adſerat. ſed obiter aliquid in Ethicis.*

illum de Mundo excipio, qui totus aureus, ab alia mihi videtur & magis cæleſti aurâ. Quin hoc amplius in Græco ſcriptore lego, Ariſtotelem cenſuiſſe, τ εἱμαρμένῳ μὲν ἀιτίαν, ξύπον δέ τινα αἰτίας συμβεβηκότα πῶς τοῖς δ' ἀνάγκης τεταγμένοις. Cor philoſophi! qui Fortunam caſumque ſeriò numerare inter cauſſas audet, non audet Fatum. Sed hunc mitto: ad Stoicos meos venio (non enim diſſimulo. in pretio & amore mihi ea ſecta) qui auctores Fati Violenti. Quod definio, cum Seneca, NECESSITATEM RERVM OMNIVM ACTIONVMQVE, QVAM NVLLA VIS RVMPAT. aut cum* Chryſippo, δύναμιν πνευματικὴν, τάξει τοῦ παντὸς διοικητικήν. *vim ſpiritalem, ordine Vniverſum hoc gubernantem.* Nec abeunt definitiones illæ nimis à recto aut à vero, ſi ſanè & modeſtè interpretêre. vti nec tota fortaſſe eorum ſententia, niſi iugulaſſet eam pridem conuerſus pollex omnis vulgi. Tribuunt iis duo impia. &, Quòd deum ſubiicem faciunt trigis fati. &, Quòd actiones item internas, & noſtræ voluntatis. Nec fidenter nimis eos purgem vtriuſque culpæ. E ſcriptis enim eorum, quæ pauca reſtant, eſt vbi hæc elicias; eſt, vbi magis ſaniora. Seneca ſanè porticus illius tibicen haud infirmus, in prius illud

Stoici fortaſſe ſoli ſapiunt inter veteres ſapientes.

Quid Fatum Stoicum.

* *Cuius etiam alia definitio in Agellij lib. VI.*

In quo abeant hic Stoici.

Digitized by Google

illud impingere videtur, libro quo minimè debuit, De Prouidentia: *Eadem neceſsitas, inquit, & deos alligat. irreuocabilis humana ac diuina pariter curſus vehit. Illeipſe omnium conditor ac rector ſcripſit quidem Fata, ſed ſequitur. Semper paret, ſemel iuſsit.* Et indiſſolubilis illa cathena nexuſque cauſſarum, quo omnia & omnes ligant, vim facere non obſcurè videtur Arbitrio humano. At germani tamen verique Stoici, apertâ fronte profeſſi numquam iſta. aut ſiquid tale iis elapſum in calore illo, vt fit, ſcribendi ſiue diſſerendi: verbis id magis tale comperies, quàm re & ſenſu. Chryſippus ipſe (qui primus corrupit & eneruauit virilem ſectam ſpinoſo acumine quæſtionum) de libertate imminutâ, apud Agellium diluit & purgat. Nec Seneca noſter deum Fato ſubiicit (ſanior illi mens) ſed genere quodam ſermonis, deum deo. Nam qui inter eos proximè verum acceſſere, Fatum aliâs Prouidentiam ipſam appellabant, aliâs Deum. Itaque Zeno cùm definiſſet εἱμαρμένην, δύναμιν κινητικὴν τοῦ ὅλης κατὰ ταῦτα, καθ' ὡσαύτως: *Vim ſecundum eadem eodem modo materiæ motricem.* addidit, ἢν τινα μὲν διάφορον καὶ πρόνοιαν καὶ φύσιν καλεῖν, *quam nihil interſit, Prouidentiam etiam aut Naturam dixiſſe.* Et Chryſippus

Deum Fato ſubiicere videntur.

Tollere humanã libertatem.

Sed reuera non penitus ea ſentire.

Nam Fati nomine ſæpe aliter abutuntur, & Prouidentiã, imò deum ipſum intellegunt.

ſippus ab eâdem mente Fatum alibi dixit λόγον ἀίδιον ϗ προνοίας: *Prouidentiæ æternam rationem.* Iam Panætius Stoicus θεὸν ἀπεφαίνετο ϗ εἱμαρμένην, *Deum ipſum dixit eſſe Fatum.* Quod idem ſentiens clarè* Seneca: *Quoties voles,* inquit, *tibi licet aliter hunc auctorem rerum & naturarum compellare. Et Iouem illum optimum ac maximum ritè dices, & Tonantem & Statorem: qui non, vt hiſtorici tradiderunt, ex eo quòd poſt votum ſuſceptum acies Romanorum fugientium ſtitit, ſed quòd ſtant beneficio eius omnia Stator Stabilitórque eſt. Hunc eundem & Fatum ſi dixeris, non mentieris. Nam cùm Fatum nihil aliud ſit, quàm ſeries implexa cauſſarum: ille eſt prima omnium cauſſa, ex qua ceteræ pendent.* Quæ poſtrema tam piè dicta, vt calumniari ea nec Calumnia ipſa poſſit. Neque abiit hac parte à Stoicis ſcriptor ille* magnus ad regem Magnum: ὄιμαι δὲ, inquit, καὶ ϗ Ανάγκην ἐκ ἄλλο τι λέγεσθαι, πλὴν τὸν στερεὸν, οἷον ἀκίνητον οὐσίαν. εἱμαρμένην δὲ, διὰ τὸ εἱρεσθαι τε καὶ χωρεῖν ἀκολύτως. id eſt: *Exiſtimo autem & Neceſſitatem non aliud dici debere, quàm Deum. tanquam ſtabilem naturam. & Fatum item ipſum, quòd connectat omnia, & progrediatur liberè ac ſine impedimento.* Qui ſermones ſiquid improuidi habent,

*Lib. IIII. De benefic. cap. VII. vbi hac tamen aliter & corruptè legas.

* *Ariſtoteles De Mundo.*

Digitized by Google

habent, nihil tamen impij: & apud æquos interpretes haud longè abſunt à vero noſtroque Fato. Illud quidem elogium ſeriò Stoicorum genti do. non aliam ſectam maieſtatem ſuam & prouidentiam deo magis adſeruiſſe: non aliam homines ad ætherea illa & æterna traxiſſe magis. Et in fatalis huius ſtadij decurſu ſiquid lapſi: à laudabili bonoque ſtudio fuit, cæcos mortales à cæca Dea reuocandi. Fortunam inquio. cuius non ſolùm numen ab iis fortiter explosum, ſed & *nomen.

Alta & erecta Stoicorũ ſecta: & quæ tales gignit.

* *Vti & ab Auguſtino lib. 1. Retract. cap. 1.*

CAPVT XIX.

Quartum ſiue Verum Fatum explicatum. De nomine ipſo dictum breuiter. Id definitum tenuiore filo: & oſtenſum à Prouidentia differre.

SED de ſenſu veterum aut diſſenſu, dixi ſatis. cur enim curiosè nimis aut ſubtiliter ſcruter *τὰς ἐν ᾅδου τριακάδας? Cum vero Fato adfatim mihi negotij: quod nunc propono & illuſtro. Id autem hîc appello, æternum Prouidentiæ decretum: quod tolli non magis è rebus poteſt, quàm Prouidentia ipſa. Nec nomen mihi aliquis cauilletur. quia, fidenter hoc adſeuero, non aliud huic rei proprium in Romana lingua. Abuſi eo veteres? nos vtemur: & eductam è Stoicorum

Triceſimas quæ in orco. quod adagium malè vertit, malè cepit noſter Defiderius.

Fati nomẽ an, & quatenus, nobis licitum.

rum carcere vocem, trahemus ad lucem meliorem. Fatum enim certè à fando: nec aliud propriè, quàm* *dictum & iussum diuinum.* Ad hoc ipsum illud est, quod hîc quærimus. Fatum enim Verum definio, siue cum illustri Pico: PENDENTEM A DIVINO CONSILIO SERIEM ORDINEMQ. CAVSSARVM. siue nostris verbis, obscurius sed subtilius: INHAERENS REBVS MOBILIBVS IMMOBILE PROVIDENTIAE DECRETVM, QVOD SINGVLA SVO ORDINE, LOCO, TEMPORE, FIRMITER REDDIT. Dixi, Prouidentiæ decretum, quia Theologis qui hodiè (venia mihi in libero veri studio sit) non prorsus adsentior, qui id cum Prouidentiâ ipsâ, re & nomine miscent. Scio arduum imò temerarium, ἄφραστον illam & ἀφραράνιον φύσιν (Deum dico) verbis certis concipere velle aut adstringere, & quidquid ad illum: tamen vt humanæ mentis captus est, perseuero aliud Prouidentiam esse propriè, aliud nostrum Fatum. Nam Prouidentiam non aliter capio aut considero, quàm vt IN DEO VIS SIT ET POTESTAS OMNIA VIDENDI, SCIENDI, GVBERNANDI. & vis dico vniuersa, indiuisa, stipata, &, vt cum

* *Prisciani verba, & similia Varro.*

Veri Fati finitio prior, simplex.

Altera implicatior, sed ad rei vim expressior.

Idémne id cum Prouidentiâ?

Non videri. & discrimina. Prouidentia communiter consideratur: Fatum partitè. illa in deo, hoc in rebus.

vt cum Lucretio loquar, vniter iuncta. At Fatum ad res ipsas magis descendere videtur, in iisque singulis spectari. vt inquam sit digestio & explicatio communis illius Prouidentiæ distinctè & per partes. Itaque illa in deo est, & ei soli tribuitur: hoc in rebus, & iis adscribitur. Tricari tibi videor, & quod ille ait, * κέγχρου ζυπᾶν? Imò sumo hæc, Lipsi, è medio sermone vulgi. quo nihil magis increbuit, quàm vt dicamus *Meo bono fato id fieri, aut malo*: &, *Hoc esse regni illius aut opidi fatum.* At de Prouidentia nemo sic loquetur: nemo inquam rebus ipsis eam tribuet, citra impietatem aut irrisum. Benè ergo dixi, in deo illam esse: hoc à deo quidem, sed intellegi in rebus. Addo amplius, Prouidentiam etsi reapse à Fato indiuulsam, tamen præstantius quiddam & prius Fato videri: vti Solem præcellere lumini, æternitatem tempori, intellectum rationi, vulgò adserimus in Sapientum scholis. Sed ne dilatem hæc tristia, etsi nondum trita: vides ex istis caussam mihi iustam discriminis, itemque nominis retenti contra nouitium τῶν θεολογουμένων Senatum. Nam prisci illi & olim conscripti* Patres, nihil mihi inuident aut inhibent quin verbo Fati in sanâ & verâ notione fidenter vtar. Sed vt ad claran-

Hæc vt & explicarent, alij triplicem Prouidentiam fingere. vt Platonici & Plutarchus. qua distinctione nihil opus.

* *Milium terebrare.* adagio est, qua vius Galenus.

Prouidentia meliori Fato.

* *Vt Augustin. lib. v. De Ciuitate cap. i. & cap. ix. Item Isidorus, Orig. v i i i. cap. vlt. Quin & Thomas Aquinas libellum De Fato scripsit & inscripsit.*

Digitized by Google

clarandam finitionem meam redeam, dixi Inhærens decretum. vt oſtenderem ſpectari Fatum debere in iis ad quæ peruenit, non à quo venit. Addidi, Rebus mobilibus. illud adſignificans, Fatum ipſum etſi immobile, motum tamen inſitum & naturam non tollere à rebus: ſed leniter & ſine vi agere, vt cuique rei impreſſa à deo ſigna poſtulant & notæ. In cauſſis quidem (ſecundas intelligo) neceſſariis, neceſſariò: in naturalibus, naturaliter: voluntariis, voluntariè: contingentibus, contingenter. Itaque rerum quidem reſpectu, vim nullam adfert aut coactionem: ſed vt quidque natum eſt facere aut pati, ita dirigit ſingula & flectit. At ſi id ad originem ſuam tamen retrahis, id eſt Prouidentiam & Deum: conſtanter nec timidè adfirmandum, neceſſariò omnia fieri quæ Fato fiunt. Poſtremò adiunxi, de Ordine, Loco, Tempore. firmans quod antè poſui, Prouidentiam rerum omnium iunctim eſſe; Fatum per diſtributionem, ſingularum. Et in Ordine, ſeriem nexumque cauſſarum intellego, quas Fatum definit. in Loco & Tempore, miram illam & numquam explicandam vim qua omnia euenta & certis locorum ſedibus, & temporum momentis ſunt adſtricta. Fatum eſt Tarquinium

Vlterior totius definitionis explicatio.

Fatum res non violat.

Ordo cauſſarum in Fato.

Adſtrictio eius ad locum & Tempus.

nium regno eiici? fiat: sed adulterium præcedat. ordinem vides. Cæsarem interfici? ita: sed in Curiâ etiam, & ad statuam Pompeij. locum vides. Domitianum à suis cædi? cædetur: & illâ ipsâ horâ, quam frustra vitabat, quinctâ. tempus vides.

CAPVT XX.

Distinctum & diuulsum id à Stoïco fato quattuor terminis. Ostensum accuratius, quomodo vim non inferat voluntati. itémque deum nec συνεργὸν mali nec auctorem esse.

SATIN' hæc capis adolescens? an clarior etiam fax tibi accendenda? Ego caput concutiens, Clarior Langi, clarior, inquam: aut æternùm relinquis me in hac nocte. Quod enim istud discriminum subtile stamen? qui quæstionum captiosi laquei sunt? Insidias, mihi crede, metuebam: & tam expensa & suspensa tua verba suspiciebam, vt singulos hostes. Langius subridens, At tu confide, inquit. nullus hîc Annibal est: & in præsidium, non insidias deueniisti. Dabo lucem: illud modò effare, vbi & in quâ parte cæcutis? In eâ, Langi inquam quæ de vi est & necessitate. Non enim capio prorsus, quomodo Fatum hoc tuum ab illo Stoicorum

Quidquid hîc disputo, prudentium iudicij estto. Corrigam monitus: & errorem aliquis me conuincet, nemo pertinacia.

Fatum verum videri cum Stoico mixtum.

Digitized by Google

rum disiungis. quod cùm verbis & ianuâ, quod dicitur, benè excluſiſti; re & poſtîco vidêris admittere. Langius promptè, Abſit Lipſi, inquit, abſit. Non enim ego vel per ſomnium Fatum vllum Stoicorum induco: nec *anus illas recoquo diu exſtinctas: modeſtum piumque Fatum profero, quod ab illo Violento quattuor his finibus abiungo. Illi deum Fato ſubiiciunt, nec Iupiter ipſe apud Homerum, cùm maximè vellet, Sarpedonem ſuum eripuit eius vinclis: at nos Fatum deo. quem liberrimum omnium rerum auctorem & actorem eſſe volumus, & tranſcendere cùm libuit ac rumpere implexa illa agmina & volumina Fati. Item illi ab æterno fluentem ſeriem cauſſarum naturalium cõſtituunt. nos nec naturalium cauſſarum ſemper, (deus enim prodigij aut miraculi cauſſa, ſæpe citrà, imò contra naturam egit:) nec ab æterno: quia ſecundæ cauſſæ non æternæ. Origo enim iis certè cum mundo. Tertiò, illi τὸ ἐνδεχόμενον ſuſtuliſſe videntur è rebus: nos id reddimus, & quoties ſecundæ cauſſæ tales ſunt, Contingens fortuitumque admittimus in euentis. Poſtremò, voluntati vim illi intuliſſe viſi violentam. abeſt hoc à nobis, qui & Fatum ponimus, & in gratiam tamen reducimus cum

*Parcas intellego,

Sed diſcretum tamen his terminis. Primò, quòd Deus nobis ſupra Fatum. Secundò, quod cauſſæ nobis non æternæ. Tertiò, quòd contingentia non tollimus. Poſtremò, quòd libertatem quandam homini permittimus.

tum arbitrij libertate. Ita enim Fortunæ & Casus fallacem ventum fugimus, vt nauim hanc ad Necessitatis scopulum non allidamus. Fatum est? sed prima nempe caussa. quæ adeò secundas mediasque non tollit, vt non nisi (ordinatim quidem & ὡς ὅτι τὸ πλεῖστον) per eas agat. At inter secundas etiam Voluntas tua est: quam fuge credere, vt deus ille *cogat aut tollat. Hic error omnis in istâ re, hæc nubes. nemo scit se velle debere, quod vult Fatum. & dico, liberè velle. Deus enim ille qui res creauit, rebus vtitur, sine corruptione rerum. Sicut supremum illud cælum inferiores omnes orbes ita secum ducit, vt proprium eorum motum non abrumpat aut sistat: sic Deus fati impetu humana omnia trahit, sed peculiarem cuiusque vim aut motionem non tollit. Arbores & fruges voluit crescere? crescunt sine vllâ vi, per naturam. Homines deliberare, eligere? deliberant sine vlla vi & eligunt, per voluntatem. Et tamen hoc ipsum quod electuri fuerunt vidit ipse ab æterno: sed vidit, non coëgit; sciuit, non sanxit; prædixit, non præscripsit. Quid titubant hîc nostri Curiones? Miselli! non alius mihi locus videtur in clariori luce. nisi quòd petulca ista mens idemtidem se scalpit & exaspe-

* Acutè Augustinus: *Non enim voluntas cogi potest vt velit quod non vult: nō enim vellemus, si nollemus.*

* προγινώσκει πάντα, ἀλλ' ὐ πάντα προορίζει. Damascenus.

rat, malâ quâdam ſcabie infecta litigandi & differendi. Quomodo enim, inquiunt, ſi Deus prouidit peccaturũ me, nec falli prouiſio illa poteſt, non neceſſariò peccem? Fatue. quis id negat? peccas neceſſariò: ſed adde, per tuam voluntatem. Nempe hoc prouidit, vt eo modo pecces quo prouidit: prouidit autem vt liberè: liberè igitur neceſſariò peccas. Satin' hoc clarum? Sed vrgent iterum, At enim deus in nobis auctor omnis motus. Communiter auctor, fateor: ſed non niſi boni fautor. Ad virtutem accingeris? illo ſciente & iuuante fit. ad vitium? ſciente & *ſinente. Nec eius hîc aliqua culpa. Equum inſideo & impello debilem & claudum: quòd impello à me eſt; quòd debilem, ab ipſo. Citharam pulſo diſſonam & neruis malè vinctam: quod tamen diſcordat, inſtrumenti vitium eſſe fatebere, non meum. Terra hæc ipſa arbores & fruges omnes alit communi ſucco: ſed illæ ſalutarem fructum proferunt, aliæ venenum. quid dices? à terra hoc eſſe, an potius ab inſitâ arborum vi, quæ alimentum bonum decoquunt in ſuum virus? Simile hîc eſt. & à deo quidem quod mouêre; à te & in te, quòd ad malum. Denique vt concludam de hac Libertate: Fatum veluti præſultor eſt, & funem

*Plutarchus ſatis argutè, Peccata negat fato fieri, tamen fato contineri: ſicut non omnia lege fiunt, quæ lege continentur.

* Quâdã etiam ſententiâ, volente. quia nihil certè inuito deo fit.

nem ducit in mundi istâ choreâ: sed ita vt partes aliquæ nostræ sint volendi semper aut nolendi. Nec vltrà. non enim efficiendi: quia arbitrium saltem relictum homini, quo reluctari & obniti deo libeat: non vis etiam, quâ possit. Vt in naui ambulare mihi fas, & per foros discurrere aut transtra, sed nihil minutus hic motus valet vt impediat eius cursum: sic in fatali hac naui, quâ omnes vehimur, currant licet voluntates nostræ & transcurrant, non viâ eam eiicient aut sistent. Temperabit & habenas moderabitur semper suprema illa voluntas: & quo visum erit cumque, currum hunc diriget leni quodam fræno.

CAPVT XXI.

Conclusio tractationis de Fato. monitum, periculi plenam & ancipitem eam esse, non curiosè indagandam. denique adhortatio seria vt vires animo imprimantur à Necessitate.

SED quid ego ista? verto proram, & remoueo me ab hac Charybdi, quæ multorum ingenia absorpsit. Ciceronis hîc naufragium video, qui Prouidentiam* maluit tollere, quàm delibare aliquid de humanâ libertate. *Ita dum homines liberos fecit,*

* *In libris de Diuinat.*

Digitized by Google

(ait eleganter antistes Hipponensis) *fecit sacrilegos*. Damascenus etiam inter nostros, natat in hoc freto: & Prouidentiam ad cetera quidem porrigit, remouet ab iis quæ ἐφ' ἡμῖν. Quorum periculis moniti, terram malimus legere, Lipsi, nec altè penetremus nos in hoc mare. Euclides olim interroganti multa de diis, percommodè respondit: Cetera quidem nescio, illud scio, quod odêre curiosos. Idem de Fato censè: quod aspici vult, non inspici: credi, non cognosci. Biantis opinor illud est, * περὶ θεῶν λέγε ὡς εἰσὶ. melius ad Fatum transferam: de quo hoc satis esse moneo, vt esse scias. Cetera, nihil peccas, si ignoras. Illud propriè ad nostram Spartam (iam enim ab implicito hoc flexu redeo in veterem & apertam viam) vt Necessitatem agnatam malis Publicis credas, & in illâ solatium aliquod quæras tui luctus. Quid ad te curiosè de libertate arbitrij quærere, aut seruitute? de coactâ voluntate, aut ductâ? Miser! Syracusæ tuæ capiuntur, & in puluere pingis. Bellum tibi supra caput, Tyrannis, cædes, mors: quæ supernè certè immissa, nec quidquam ad tuum arbitratum. Timere ea potes, non cauere: fugere, & non vitare. Arma aduersum hæc indue, & arripe hoc Fatale telum, quod dolores istos

Ignem sub cinere esse, hæc de Fato.

Non nimis cõmouenda: nec acuminis gladio fodiẽdum hunc ignem.

* *De diu hoc tantum dic, esse.*

Ad vtilitatem saltem nostram applicanda.

Violenta enim hæc arma contra dolorem.

istos omnes non pungit, sed iugulat: non minuit, sed tollit. Vt vrticam si contanter attingas, adurit; si fortiter, hebescit: sic luctus ista asperitas increscit si lenioribus remediis adtractes; si duris & fortibus, cedit. Necessitate autem nihil fortius est, quæ solo impetu mollia hæc agmina obruit & auertit. Quid enim tibi vis dolor? non inuenis locum in eo, quod fieri non solùm potest, sed debet. Quid tu querela? quatere hoc cæleste iugum potes, non potes excutere.

Desine fata deûm flecti sperare querendo.

Necessitatis non aliud effugium est, quàm velle quod ipsa cogat. Eximiè* eximius ille Sapientum: Ἀνίκητος εἶναι δυνήσῃ, ἐὰν μηδένα ἀγῶνα καταβαίνῃ, ὃν μὴ ἔστιν ὅπως σοι νικῆσαι. *Inuictus esse poteris, si in nullum certamen te dimittes, quod in te non est vincere.* At talis agon iste cum Necessitate est: quem quisquis suscipit, succumbit: & quod magis mirere, succubuit, priusquam suscepit.

* *Epictetus in Enchirid.*

Digitized by Google

CAPVT XXII.

Ignauiæ latibulum aliquod quæri ſolere in Fato. ſed id detectum. Fatum agere per cauſſas medias, eóque illas adhibendas. Quatenus auxiliari patriæ, quatenus non oporteat. Finis impoſitus primo libro & ſermoni.

ET ſermonis pauſam hîc aliquam facien-te Langio, alacrius erupi & interrupi ego: Si ventus hic diutius ſpirat à puppi, non procul mihi videar à portu. Audeo enim iam deum ſequi, audeo neceſſitati obſequi: & videor cum Euripide poſſe dicere,

* Potius ſacra illi ficerim, quàm percitus Ira, ſtri-re calcibus ſtimu-los velim, Mor-talis ipſe calice pugnans deo.

*Θύοιμι ἄν ἀυτὸ μᾶλλον, ἢ θυμέμβλητος
Πρὸς κέντρα λακτίζομαι, θνητὸς ὢν θεοῦ.

Obiectio contra Fatum, pro ignauis.

Æſtus tamen vnus eſt turbidæ cogitationis, qui me iactat. quem Langi ſiſte. Si enim Mala publica à Fato: nec vinci id poteſt aut vitari: quid vltrà de patria aut pro eâ laboramus? cur non omnia rectori illi magno & indomito permittimus, & ſedemus ipſi, quod dicitur, manibus compreſſis? Nam tuo quoq. conceſſu, vanum auxilium omne & conſilium, aduerſantibus fatis. Langius renidens, Per contumaciam aut proteruiam adoleſcens, inquit, à recto abis & à vero. Fatis hoc eſt obſequi, an oppedere & illudere?

Sedebo,

Sedebo, inquis, manibus compressis. Benè habet. vellem nunc labiis. Quis enim vmquam tibi dixit, Fatum merum solumque agere, sine mediâ & auxiliante causâ? Liberos tibi tollere fatum est: sed ita vt in vxoris tuæ horto prius seras. A morbo sanescere: sed hactenus, vt medicum adhibeas & fomenta. Simile hîc. & seruari hanc fluctuantem & mergentem patriæ tuæ nauem si Fatum est; hoc quoque Fatum, propugnari eam & defendi. Si ad portum peruehi vis, manum remis admoueas oportet, & vela expandas: non vt otiosus captes & exspectes ab alto ventum. At contrà, si Fatum illam ipsam patriam tuam perire: fient Fato videlicet ista quoque, quæ ad exitium humanâ viâ ducant. Plebs cum proceribus & inter se erit discors. nemo parêre gnarus, nemo imperare. strenui linguâ multi, ignaui omnes operâ. denique in ducibus ipsis non consilium, non fides. Verè* Velleius: *Ineluctabilis fatorum vis, cuius fortunam mutare constituit, consilia corrumpit.* itemque: *Quippe ita res habet, vt plerumque qui fortunam mutaturus est deus, consilia corrumpat: efficiátque, quod est miserrimum, vt quod accidit etiam meritò accidisse videatur.* Nec tamen illuc statim delabere, vt extrema

Remota. & ostêsum, causas medias Fata præcedere.

Fata bona aut mala, sine miraculo: & per suetos modos.

Belgicam hanc vide.

* *Velleius Paterculus hac lib. 11. De Cæsare, & Varo.*

Non desperandum statim, velut si infestum Fatum.

Digitized by Google

fata vrgere patriam tuam censeas. Quî enim nosti? & quî scis an concussio & commotiuncula hæc tantùm sit, an ad interitum morbus? Fer opem igitur. & quamdiu, iuxta vetus verbum, anima huic ægro est, spera. Quòd si iam certis clarisque indiciis fatalis mutatio apparebit: me quidem iudice valebit illud, μὴ θεομαχεῖν. Et Solonis exemplum tutò hîc ingeram: qui cùm Athenas Pisistratus occupasset, videretque conatum omnem frustrà esse pro libertate; arma & scutum ante fores Curiæ ponens, O patria, inquit, tibi & dictis & factis opitulatus sum: atque ita domum abiit, in posterum quieturus. Hoc facias. cede deo, cede tempori: &, si bonus ciuis es, te ipsum mollioribus & melioribus fatis reserua. Quæ nunc periit libertas, reuiuiscere potest: & patria quæ corruit, resurgere labenti æuo. Cur temerè abiicis animum, aut despondes? Ex illo pari Consulum apud Cannas, fortiorem ciuem Varronem habeo qui fugit, quàm Paullum qui occubuit. Nec aliter Senatus populusque Romanus iudicauit: qui publicè gratias ei egerunt, quòd de rep. non desperasset. Ceterùm siue titubat illa tantùm, siue cadit: siue perit, siue prorsus interit: nihil adfligere, sed Cratetis excelsum illum animum

Tentãda prius omnia.

Sed cum modo, quem sola Prudentia definit.

oneluſio & eneralis adonitio pro onſtantiâ.

Digitized by Google

animum indue, qui quærenti Alexandro an *patriam ſuam vellet reſtitui? Quid opus? reſpondit. alius Alexander iterum eam fortaſſe diruet. Hæc ſapientum, hæc virorum.

* Thebas.

——* ἄλγεα δ' ἔμπης
Εν θυμῷ κατακεῖσθαι ἐάσομεν, ἀχνύμενοί περ.
Οὐ γάρ πως ῥῆξις πέλεται κρυερῆϊ χόλοιο.

* id eſt: Dolores autem in animo reſidere ſinamus, licet triſtes. Non enim vtilitas aliqua frigidi luctus.

vt rectè monitum Achilli apud Homerum. Nam aliâs, vt Creon ille in fabulis ardentem filiam amplexus, nihil eam iuuit, ſed ipſe vnà periit: ſic te citiùs, Lipſi, exſtinxeris, quàm lacrymis tuis hunc publicum Belgicæ ignem. Dum dicit etiam Langius, validiore ſonitu ſtrepuêre fores. & puer ecce rectâ ad nos introiit, qui à Clariſſimo Torrentio miſſus, vt admoneret de hora cænæ. Langius velut experrectus, Hem! inquit, ita impoſuit mihi hæc fabulatio? & dies clàm elapſus? Simulque ſurgens & manum mihi iniiciens, Eamus Lipſi, inquit, ad optatam mihi cænam. Imò ſedeamus, inquam ego renitens. Ante omnes cænas hæc mihi eſt: quam verè cum Græcis dixerim * θεῶν τεσφήν. In his epulis Eſurio ſemper ego, numquam Saturio. At Langius nihilominus me traxit, & Fidem, inquit, nunc ſeruemus. cras ſi voles, Conſtantiæ perlitabimus.

Abrupti & dilati ſermonis cauſſa.

* Deorum cibum.

Digitized by Google

I. LIPSI
DE CONSTANTIA
LIBER SECVNDVS.

CAPVT PRIMVM.

Occasio repetiti sermonis. itio ad Langij amœnum hortum, eiúsque laudatio.

Langij hortense studium.

SEQVENTI die, visum Langio abducere me ad suos hortos. Quos impenso sanè studio duplices colebat. alteros in colle, è regione ædium: alteros paullò longiùs sitos, in depressiore loco, ad ipsum Mosam,

Ennij versus.

Quod per amœnam vrbem leni fluit agmine flumen.

Itaque cùm occupasset me satis manè in cubiculo, Ambulamúsne Lipsi? inquit. an quies tibi magis cordi & sessio? Imò ambulatio Langi, inquam, si tecum. sed quò imus? Si placet, ad hortos meos, inquit Langius, qui ad flumen. Non longa ea via est. corpus obiter exercueris: vrbem videris: denique grata ibi in hoc æstu & frigerans aura. Placet, inquam ego. nec te duce via mihi vlla molesta, non ad extremos Indos. Et cum dicto

Itio nostra ad hortum.

dicto pallia popoſcimus, ſumſimus; iuimus, iniuimus. Cumque in ipſo aditu, oculos circumtuliſſem vago quodam & curioſo adſpectu: miratus ex animo elegantiam & cultum loci, Mi ſenex quæ hæc amœnitas eſt? inquam. quis ſplendor? Cælum hîc habes Langi, non hortum. nec aſtrorum illi ignes profectò magis nitent in ſerenâ nocte, quàm hi tui ſcintillantes micanteſque variè flores. Adonidis aut Alcinoi hortos loquuntur? nugæ, ad iſtos comparati, & imagines muſcarum. Et ſimul propiùs accedens & flores quoſdam naribus oculiſq. admouens, Quid primùm voueam? inquam. oculus cum Argo fieri, an naſus cum Catullo? Ita vtrumque ſenſum pariter permulcet mihi & titillat hæc voluptas. Ite ite omnes Arabum odores, qui nautea mihi præ halitu hoc ingenuo & verè cæleſti. Langius manum mihi blandè premens, nec ſine riſu, Præfiſcinè Lipſi, inquit. non ego, non hæc ruſtica mea Flora agnoſcimus tam ſcitam, tam vrbanam laudem. Ego iterum, Tamen Langi veram. Blandiri me putas? ſeriò hoc dico & ex intimo meo ſenſu, Campi Elyſij, Elyſij non ſunt, præ hoc tuo rure. Ecce enim quæ hîc vbique nitela eſt? quis ordo? quàm aptè omnia in areolas ſuas puluillosque diſpoſita? vt non

Eius pulchritudo & nitor.

vt non elegantius teſſellæ aliquæ in pauimento. Iam quæ florum herbarumque copia? quæ raritas & nouitas? vt videatur in exiguum hunc locum Natura concluſiſſe, quidquid eximium habet noſter aut alter orbis.

CAPVT II.

Hortorum in genere Laudatio. Cultum eum antiquum eſſe, & à natura. Reges & viros magnos vſurpaſſe. Denique delectatio eorum ob oculos poſita, & non improbum meum votum.

Hortorum laus: idque ſtudium videri ingenitum.

ET profectò egregium & laudabile hoc tuum ſtudium, Langi, in re hortorum. ſtudium ad quod, niſi fallor, optimus & modeſtiſſimus quiſq. trahitur à naturâ ipsâ. cui argumentum quòd non facilè voluptatem aliam dixeris, in quam ab omni æuo tam cupidè conſenſerint ſelecti inter gentes. Sacras litteras luſtras? videbis vnà cum orbe nato natos hortos: quos Deus ipſe primo homini domicilium adtribuit, & velut ſedem beatæ vitæ. Prophanas? ecce Adonidis, & Alcinoi, & Tantali, & Heſperidum hortos prouerbia & fabulæ loquuntur: & in veris certiſque hiſtoriis, reperies Cyri regis manu plantaria inſtituta, & Semiramidis

Optimos enim ad ſe traxit, & trahit. Antiquitas horticulturæ.

aërios

aërios penſileſq. flores,& Maſaniſſæ nouum & celebrem cultum, Africâ mirante. Iam inter priſcos Græcos Romanoſque, quot illuſtria capita tibi proferam, qui poſitis aliis curis, ſoli in hac cura? In illis quidem: vno verbo, omnes philoſophos & ſapientes. qui remoti ab inſano foro & vrbe, hortorum ſe ſpatiis ſepibuſque clauſerunt. At in iſtis; Tarquinium regem video iamtum priſcâ illâ Româ, in hortis molliter ambulantem & papauerum capita reſecantem: Catonem Cenſorium agnoſco in re hortenſi deditum, & de eâ ſeriò ſcribentem: Lucullum poſt Aſiaticas victorias, in iiſdem otiantem: Sullam, abiectâ Dictaturâ, ſuauiter hîc ſeneſcentem: & Diocletianum Principem, olera ſua & lactucas ad Salonam, purpuræ & omnibus ſceptris præferentem. Nec abiuit ab hoc meliorum iudicio vulgus. in quo ipſo, ſimplices omnes & ſine mala ambitione animas ſcio fuiſſe in hoc cultu. Eſt enim profectò arcana quædam & congenita nobis vis cuius intimas cauſſas non facilè reddo, quæ ad hanc innoxiam & ingenuam delectationem trahit non nos tantùm qui propendemus; ſed illoſipſos ſerios & ſeueros, qui reniuntur & irrident. Atque vt cælum & æternos illos ignes nemini adſpicere fas, ſine occulto

Inſignes in eâ viri dediti.

Voluptas interna & myſtica in hoc ſtudio.

Digitized by Google

occulto horrore quodam & religione: non item Terræ ſacras opes & hunc inferioris Mundi* mundum, ſine tacitâ quadam gaudij titillatione & ſenſu. Animum tuum mentemque percontare: capi ſe hoc adſpectu dicet, imò paſci. Oculos ſenſumque: fatebuntur non alibi libentius ſe acquieſcere, quàm in his hortorum areis & puluillis. Circumſiſte, quæſo te, paullulum hæc agmina florum & augmenta. vide mihi illum è calyce, hunc è vagina, alium è gemma protuberantem. vide hunc morientem ſubitò, alium ſubnaſcentem. denique inſpice in vno aliquo genere cultum, formam, faciem, mille modis paria & diuerſa. Quæ illa tam rigida mens, quæ inter hæc non flectat ſe molli aliquâ cogitatione, & liqueſcat? Iam ades curioſe tu ocule: defigere paullùm in nitores iſtos & pigmenta. inſpice hanc natiuam purpuram, hunc ſanguinem, hoc ebur, hanc niuem, hanc flammam, hoc aurum: & tot colores, quos artifici cuique penicillo æmulari fas. æmulari, ſed non imitari. Denique quis exhalans ille odor? quis penetrans ſpiritus? & neſcio quæ pars æthereæ auræ infuſa ab alto? Vt non vanè poëtarum noſtra gens flores pleroſque natos finxerit, è ſucco aut ſanguine immortalium deorum.

*Ornatum intelligo.

Quæ animum & ſenſus faſcinat.

Ea in vario augmento aut facie florum.

Item in tot colorum laſciuiâ: &

In odoris fragrantiâ.

O gaudij

Votum meum.

Ogaudij & liquidæ voluptatis vere fons! ô Venerum & Gratiarum ſedes! mihi in veſtris vmbraculis quies & vita ſit: mihi fas remoto extra ciuicos tumultus, inter has herbas, inter hos noti ignotiq́ue orbis flores, hilari & hiante oculo oberrare: & modò ad hunc occidentem, modò ad illum exorientem manum vultumq́ue circumferre: & cum vaga quadam alucinatione curarum hîc omnium falli & laborum.

CAPVT III.

Contra curioſos quoſdam diſſertum, qui hortis ad vanitatem & ignauiam abutuntur. Quis verus eorum vſus. Sapientibus & doctis idoneos eſſe. & Sapientiam ipſam altam in iis & educatam.

CVM dixiſſem hæc acrius, & voce vultuq́ue accenſo: remiſſo ore ad me Langius, Amas certè Lipſi, inquit, amas floridam hanc purpureamq́ue Nympham: ſed vereor vt ames immodeſtè. Hortos enim laudas. ſed ita vt vana pleraque in iis mirere aut externa: vera & legitima eorum gaudia omittas. Colores enim dumtaxat auidè inſpicis, & in puluillis quieſcis, & flores petis ab noto ignotoq́ue orbe. Obſecro vt quid? vt no

Hortensiorum secta: & ea irrisa.

vt ne te quoque esse sciam in hac secta, quæ exorta hodie, malè curiosorum hominum, malè feriatorum? qui rem optimam simplicissimamque, instrumentum duorum vitiorum fecerunt, Vanitatis & Torporis. Hâc enim fini habent hortos. Herbulas aliquot & flores exoticos ambitiosè conquirunt: & quæsitos ita anxiè fouent & tuentur, vt nulla mater suum gnatum. Hi sunt, quorum litteræ in Thraciam, Græciam, Indiam discurrunt: idque seminis exigui aut bulbuli causâ. Hi, quibus ægrius sit florem aliquem nouum mori, quàm veterem amicum. *Romanum illum riserit aliquis, qui piscem suum atratus luxit? isti plantam. Iam si quis ex his Floræ candidatis nouius aliquid aut rarius nactus sit, vt ostentat? vt alij competitores æmulantur, inuident? è quibus non nemo tristior domum discedit, quàm olim in Præturæ petitione victus Sulla aut Marcellus. Quid dicam, nisi hilaram hanc quandam insaniam esse: nec absimilem illi puerorum, pallentium & rixantium circa pupas suas & sigilla? At eorumdem industriam in hortis etiam cognosce. Sedent, circumambulant, oscitant, dormiunt. nec aliud prorsus vt non otij sui secessum hunc habeant, sed desidiæ sepulcrum. Profanum genus!

*Hortensium, qui lugubria sumpsisse dicitur ob murænam.

genus! & quos iure arceam ab orgiis veri arcaniqúe horti. quem modestæ voluptati natum scio, non vanitati: quieti, non torpori. An ego tam leuis, quem efferat aut deprimat herbula aliqua rarior, siue adepta siue amissa? Imò æstimo res suis pretiis: & sepositio lenocinio illo nouitatis, scio herbas esse, scio flores: id est breuia quædam & fugacia, de quibus aptissimè poëta princeps

Deflexum ad verum hortorum vsum.

Qui non in æstimatione florum:

*Ζεφυρίη πνείουσα τὰ μὲν φύει, ἄλλα δὲ πέσσει.

* Zephyri spirans aura alia quidem gignit, alia concoquit.

Itaque non sperno eas siue delitias siue elegantias (& exemplum vides:) sed hoc à mollibus Hortensiis istis muto, quod sine curâ hæc talia conquiram: sine curâ habeam: sine curâ amittam. Nec idem ille ego tam marcidus, imò tam mortuus, vt recondam & velut sepeliam me in his hortorum vmbris. Negotium etiam in illo otio reperio, & inuenit ibi animus quod sine actione vllâ agat, sine labore vllo elaboret. *Numquam minus solus sum*, aiebat ille, *quàm cùm solus: numquam minus otiosus, quàm cùm otiosus.* Vox egregia, & quam ausim dicere natam in his ipsis hortis. Scilicet menti parati illi, non corpori: ad eam recreandam, non ad hoc laxandum: & ad salubrem quemdam secessum à curis aque turbis. Homines tibi molesti? hîc apud te eris. Occupatio exhausit?

Sed in quiete & laxatione honestâ animi.

Aptissimi enim illi ad secessum

Ad captandam auram.

Digitized by Google

hîc replebere. vbi animo quietis illud pabulum, & ab aurâ puriore velut inſpiratio nouæ vitæ. Itaque vides veteres illos Sapientes? in hortis habitarunt. Eruditas hodie doctaſque animas? hortis delectantur. & in iis diuina illa pleraque ſcripta procuſa, quæ miramur, & quæ nulla temporum ſeries aut ſenectus abolebit. Viridi illi Lycæo tot diſſertiones de naturâ debemus. vmbriferæ Academiæ, de moribus. & ex hortorum ſpatiis diffuſi vberes illi Sapientiæ riui quos bibimus, & qui fæcundâ diluuie orbem terræ inundarunt. Scilicet attollit ſe magis erigitque ad alta iſte animus, cùm liber & ſolutus videt ſuum cælum: quàm cùm ædium aut vrbium carceribus incluſus. Hîc mihi vos poëtæ duraturum aliquod carmen pangite. hîc vos litterati meditamini & ſcribite. hîc vos Philoſophi de tranquillitate, de conſtantiâ, de vitâ & morte diſputate. En Lipſi, quæ vera hortorum vſio & finis. otium inquam, ſeceſſio, meditatio, lectio, ſcriptio: & ea tamen omnia velut per remiſſionem & per luſum. Vt pictores longâ intentione hebetatos oculos ad ſpecula quædam & virores colligunt: ſic nos hîc animum defeſſum, aut aberrantem. Et cur celem te meum inſtitutum? Pergulam illam topiario opere vi-

Domus ideò olim Sapientũ.

Scriptioni & meditationi litteratæ apti.

des?

Digitized by Google

des? Hæc Musarum mihi domus est, hæc Sapientiæ meæ gymnasium & palæstra. Illîc aut seriâ arcanaque lectione pectus impleo: aut semente quâdam obsero bonarum cogitationum. Et vt tela quædam in armamentarium, sic ex iis præcepta in animum recondo: quæ prompta mihi mox contra vim varietatemque Fortunæ. Intra eam quoties pedem penetraui, emanere viles omnes seruilesque curas iubeo: & erecto quantum licet capite, studia profanæ plebis despicio, & magnum hoc in rebus hominum inane. Hominem imò ipsum exuere mihi videor, & in altum rapi igneis Sapientiæ quadrigis. An illîc angi me censes, quid Celtæ, quid Celtiberi moliantur? quis sceptrum Belgicæ teneat, aut amittat? Asiæ tyrannus classe nobis an terrâ minetur? aut denique

Sed Inprimis exercitio Sapientiæ.

——quid sub Arcto
Rex gelidæ meditetur oræ?

Nihil horum. munitus & clausus contra externa, intra me maneo: à curis omnibus securus præter vnam, vt fractũ subactumque hunc animum rectæ Rationi ac Deo subiiciam, & animo ceteras res humanas. Vt quandocunque fatalis ille & meus dies venerit, fronte compositâ nec mæstus eum excipiam: abeamq. ex hac vitâ non vt eiectus,

Digitized by Google

ſed vt emiſſus. Hæc muginatio mea in hortis Lipſi, hi fructus. quos non permutem (quamdiu ſana mihi mens) cum omni gazâ Perſarum aut Indorum.

CAPVT IIII.

Ad Sapientiam igitur adhortatio. per eam ad Conſtantiam veniri. & ſeriò monita iuuentus vt ſerias Philoſophiæ litteras cum amœnioribus illis & liberalibus coniungat.

DIXERAT Langius & poſtremo illo tam alto & conſtanti ſermone, verè fateor, dederat me in ſtuporem. quem tamen abrupi, O te felicem, inquiens, otij pariter & curarum! & ô vix humanam in homine vitam! quam vtinam parte aliquâ imitari mihi fas: & per veſtigia iſta ſerpere, etſi longo interuallo. Langius velut caſtigans, Imitari? inquit, imò ſuperare. nec ſequi tibi ſolùm hîc ius, ſed præire. Parum enim, Lipſi, parum in hac Conſtantiæ & Virtutis viâ ipſi nos promouimus: nec fortibus boniſque pares adhuc ſumus, ſed proiectè mollibus aut malis paullò fortaſſe firmiores. At tu cuius vegeta & alta indoles, accingere. & me duce, viam hanc ini quæ rectà ad firmitudinem & Conſtantiam ducit. Via quam dico, Sapientia

Omnibus ad Conſtantiam via patet:

Sapientia eſt. cuius æquabilem & tranquillam orbitam, quæſo moneoque, ne vltrà fugias calcare. Litteræ tibi hactenus cordi, & nouem iſtæ deæ? Placet. ſcio enim amœniore hac & externâ doctrinâ excoli & præparari priùs animum debere, * *non antè idoneum cui diuina ſemina committantur.* ſed illud non placet, ſi in his adhæreſcis, eaque vna tibi ſtudiorum, quod dicitur, prora & puppis. Rudimenta enim hæc noſtra eſſe debent, non opera: via, non meta. In conuiuio aliquo ſi aſſediſſes, non bellaria ſolùm & placentas guſtares, credo: ſed ſtomacho fulcimentum aliquod dares cibi firmioris: in hoc publico doctrinarum epulo, cur non idem fit? cur inquam ad illa oratorum & poëtarum mella, non adiungis hanc firmiorem Philoſophiæ dapem? Non enim deſeri illas volo (ne tacitus me calumniêre) ſed hanc adſeri: & ſolutas per ſe fluenteſque Nymphas temperari hoc ſeueriore, vt ita loquar, Baccho. Proci illi apud Homerum non iniuriâ ridentur, qui relictâ Penelope conuertêre ſe ad ancillas: caue idem tibi ſit, neu ſpretâ illâ rerum dominâ, ardeas tantùm in eius adminiſtris. Pulchra hæc laudatio, O virum doctum! ſed illa melior, O virum ſapientem! & iſta optima, O virum

Quæ eſt Sapientia.

Damnata igitur Philologia ſola:

* *Auguſtini verba & ſententia, lib. 1. De Ordine.*

Niſi Philoſophia adiungatur.

Digitized by Google

bonum! Has ſectemur: & per tot labores non Scire tantùm velimus, ſed Sapere & Facere.

* Quàm ſcire nihil eſt, ſapere ſi non adſit? Curiæ noſtræ ſordes.

*Ὡς ὀδὲν ἡ μάθησις, ἂν μὴ νᾶς παρῇ! ait vetus & verus verſus. Quàm multi hodie in hoc noſtro Muſicò cœtu qui & ſe dedecorant, & omne nomen litterarum? quidam, quia flagitiis & ſceleribus cooperti; plerique, quia vani, leues, μεπωεϱὶ, & nullius ſeriæ curæ. Linguas diſcunt? ſed linguas tantùm. Græcos Latinoſque ſcriptores intellegunt? ſed intellegunt tantùm. & quod Anacharſis ſcitè olim de Athenienſibus dixit, Nummis eos vti dumtaxat ad numerandum: ſic iſti ſcientiâ, ad ſciendum. Vitæ factorumq. adeò nulla cura eſt: vt, me quoque iudice, non fruſtrà litteræ in vulgus malè audiant, tanquam ad nequitiam magiſtræ. Atqui ad virtutem eæ ſunt, ſi legitimè vtâre. Sapientiam modò adiunge. cui præparare ingenia noſtra litteræ debent, non detinere ea aut ſibi vindicare. Vt enim arbores quædam fructum non ferunt, niſi aliis velut maribus adſitæ: non item tuæ iſtæ virgines, niſi cum virili ſapientiæ robore coniunctæ. Quid Tacitum mihi corrigis: ſi vita tua inemendata eſt? Quid Tranquillum illuſtras: cùm tu in errorum tenebris? Plauto notas

Aut ineptiæ.

Quâ verâ fini ſint litteræ?

aut

aut maculas ſtudioſè eluis: cùm animum ſordeſcere pateris & ſqualere? Tranſi aliquando ad meliores curas: & doctrinam para, quæ non in pompam tibi ſolùm ſit, ſed in vſum. Ad Sapientiam conuertere. quæ mores tibi corrigat, quæ animum turbidum ſordidumque tranquillet & illuſtret. Illa eſt quæ virtutem imprimere, quæ Conſtantiam ſuggerere poteſt: illa ſola, quæ templum tibi aperire Bonæ Mentis. Ad eam adhortatio.

CAPVT V.

Sapientiam non vouendo, ſed conando acquiri. Reditum in ſermonem de Conſtantiâ. Cupidinem diſcendi, bonum eſſe in adoleſcentiâ ſignum.

ARDOREM mihi iniecit ea admonitio: quem non celaui. &, Animo ſequor te mi ſenex, inquam: quando factis? quis erit ille dies, qui me ſolutum his curis in Sapientiæ veræ orbitâ ſiſtat? qui per eam ad Conſtantiam ducat? Langius velut increpans, Itáne voues potius, quàm facis? inquit. vanè prorſus & ex more vulgi. Non enim vt Cæneus ille in fabulis è fæminâ in virum tranſiit, optando: ſic tu votis, è fatuo in ſapientem, è leui in conſtantem. Addas Non votis ad Sapientiam iri.

* σὺν Ἀθηνᾷ χεῖρα κίνει. istuc operam oportet & * manum moueas, quod aiunt, vnà cum Minerua. Quære, lege, disce. Ego excipiens, Scio Langi, inquam: sed tu quoque, sodes, adde operam, & filum illud hesterni sermonis pertexe quod inuitatio malè abrupit. Ad Constantiam inquam redi. cuius intermissum sacrum sine piaculo non differs. Langius capite leuiter abnuens, Vt ne includar iterum in hunc ludum? inquit. non faciam Lipsi: non certè in hoc loco, quem otio meo scire debes non negotio consecratum. Denique aliàs decurremus illum cursum. Imò nunc, inquam ego, & quis locus sapienti huic sermoni aptior, quàm illa Sapientiæ tuæ domus? Pergulam hanc dico. quæ mihi quidem velut templum est; & mensula in eâ, tanquam ara: ad quam sedentes ritè faciamus huic Diuæ. Denique capto etiam ex eâ omen. Quódnam illud? ait Langius. Istud, inquam. Vt ij qui in tabernâ aromatum aut vnguentorum sederunt, in vestibus ipsis referunt secum odorem loci: sic mihi spes, vt halitus aliquis Sapientiæ animo adhærescat, ab infesså hac eius officinâ. Langius ridens, Vereor vt in tam leui omine pondus sit, inquit. tamen, Lipsi, eamus. Non enim dissimulo. me quoque excitat & calè

Reditio ad sermonem abruptum.

calè iam facit tam ingenuus hic ardor. Atque vt aquileges cùm manè halitum quemdam erumpentem è terrâ vident, indicium id habent latentium aquarum: ſic mihi de fæcundâ ſcaturigine virtutum ſpes, vbi in adoleſcente præit & elucet cupiditas hæc diſcendi. Et cum iis verbis duxit ad pergulam me, & induxit. Ille ad menſulam adſedit. ego prius ad pueros conuerſus, Heus vos, inquam, ſtate, obſeruate: oſtium illud imprimis obſerate. Atque auditis? Vita à vobis exit, ſi viuus quiſquam huc init. Non virum, non canem, non fæminam admitti volo: non, ſi venerit, Bonam Fortunam ipſam. Et cum dicto adſedi. Sed Langius largiore riſu, Sceptrúmne tu vſquàm geſſiſti? inquit. ita baſilicæ prorſus & ſeueræ tuæ edictiones. Nimirum, inquam ego, ab heſterno infortunio iure mihi caui. Tu perge, cum deo.

Amor & ardor diſcendi, nota bonæ indolis.

CAPVT VI.

Pro Conſtantia tertium argumentum ab Vtili. Clades bonas eſſe, Originem intuearе ſiue Finem. Originem enim à deo ſumere. qui æternùm & immutabiliter bonus. ideóque cauſſa nullius mali.

LANGIVS non diu meditatus, ſic infit. In ſermone quem de Conſtantiâ herè

Digitized by Google

cœpi, Lipſi, à conſtantiâ non abibo: ordinem eundem exſequar, & limites tenebo quos ſemel finiui. Quattuor, vt ſcis, velut agmina mihi facta, quæ pro eâ in Dolorem Abiectionemque pugnarent: è quibus priora duo, quæ de Prouidentiâ & Neceſſitate, iam produxi: docuique ſatis, ſupernè & à deo mala Publica immitti: itemque neceſſaria ea eſſe, nec vitari vllâ fugâ. Inſtruam nunc igitur agmen tertium, quod Vtilitas ducit: & in quo legio, quam rectè dixerim Adiutricem. Agmen, ſi inſpicis, validum & callidum: quod neſcio quo modo illabitur & inſinuat ſe in animos, & blandâ quadam vi vincit non inuitos. Irrepit enim potius, quàm irrumpit: ſuadet, non cogit: & tam facilè duci nos ab Vtilitate patimur, quàm à Neceſſitate trahi. Hanc tibi, Lipſi, & mollibus tuis copiis nunc oppono. Vtilia enim ſunt, hæc quæ patimur Publica mala: & cum interno noſtro fructu commodiſque coniuncta. Mala autem? imò Bona veriùs, ſi remoto hoc Opinionum velo, oculos ad Ortum eorum referes adque Finem. Quorum ille, à bono: hic, in bonum. Origo enim certè harum cladium (herè ſatis mihi dictum & doctum) à deo: id eſt, non ab ipſo Summo bono ſolùm, ſed bonorum omnium

Breuis reductio priorum.

Ratio tertia ab vtili.

Eiuſque communiter vires.

Mala Publica, Bona eſſe. Quia à deo.

nium auctore, capite, fonte. A quo non magis est vt malum aliquod emânet, quàm vt malus sit ipse. Benefica tantùm & salutaris illa vis: quæ lædere æquè spernit, ac lædi: & cui vna summaque potentia est, Prodesse. Itaque etiam prisci illi tenebriones, cùm superum illud numen mente concíperent, rectè à iuuando dixere Iouem. An tu exasperari eum censes & irasci, & hæc velut noxia quædam tela spargere in humanum genus? Erras. Ira, vindicta, vltio humani adfectus nomina sunt: & nata ex imbecillitate, cadunt tantùm in imbecillos. Perseuerat autem æternùm in benignitate suâ illa mens: & ista ipsa aspera quæ suggerit aut ingerit, velut medicamenta sunt: sensu tristia, re salubria & euentu. *Homerus ille Philosophorum rectè: ὁ δ' ἐ θεὸς μηδ' ἐν κακὸν ποιεῖ, ἠδ' ἄν τινος εἴη κακῷ αἴτιον. Et melius impressiusque noster* Sapiens: *Quæ causſa est diis benefaciendi? natura. Errat, siquis putat illos nocere velle, vel posse. nec accipere iniuriam queunt, nec facere. Primus est deorum cultus, deos credere. deinde, reddere illis maiestatem suam, reddere bonitatem, sine qua nulla maiestas est. Scire illos esse qui præsident mundo, qui vniuersa vt sua temperant, qui humani generis tutelam gerunt,*

Qui non nisi beneficus & iuuans.

Nec immisti vt pœnas:

Sed vt medicinas.

*Plato.

*Seneca in Epistolis.

Digitized by Google

gerunt, curioſi etiam ſingulorum. Hi nec dant malum, nec habent.

CAPVT VII.

Finem item cladium ſemper dirigi in bonum. etſi perſæpe eæ per noxios homines, & noxæ cauſſâ adminiſtratæ. Sed frangi & temperari eorum vim à deo, flecti omnia in noſtrum vſum. obitérque dictum cur Malorum operâ in iis deus vtatur.

Mala publica item Bona eſſe.

ORIGINE igitur Clades bonæ: aio etiam Fine, quia ad bonum directæ ſemper & *ſalutem. Occurris mihi taci-tus, ſcio: & quomodo? inquies. nónne bella hæc & cædes clarè ſcopum nocendi habent lædendiſque? Habent, fateor, ſi homines ſpectas: non habent, ſi deum. Quod vt planè & plenè capias, opus mihi illato quodam lumine diſtinctionum. Duplices diuinæ Clades: aliæ Meræ, aliæ Mixtæ. Meras appello, QVAE PVRE A DEO SVNT, SINE INTERVENTV VLLO HVMANAE MENTIS AVT MANVS. Mixtas, QVAE A DEO QVIDEM SED PER HOMINES ADMINISTROS. Illius generis ſunt, Fames, Sterilitas, Terræmotus, Terræ labes, Inundatio, Morbi, Mortes.

*Certò in bonis. Quia bonus ſemper eorum Finis.

Ea tamen duplicia. Purè à deo quædam:

Quædam hominum operâ.

Mortes. Iſtius, Tyrannides, Bella, Oppreſſiones, Cædes. In illis pura omnia & liquida, quia hauſtæ è puriſſimo fonte. in iſtis, ſordium admixtum aliquid non negauerim, quia lapſæ & deriuatæ per impurum hunc Adfectuum canalem. Homo iis interuênit: quid miraris, ſi noxa & peccatum? Illud mirare potius, quod tam prouida dei benignitas eſt, vt illam ipſam noxam in ſalutem noſtram vertat, & peccatum in bonum. Vides tyrannum illum, qui minas ſpirat & cædem? cui voluptas, nocere eſt? qui perire ipſe optet, dum perdat? Sine. aberrabit à ſua mente: & deus occulto quodam fune inſcium inuitumque trahat ad ſuum finem. Vt ſagitta ad emittentis ſcopum peruenit ſine vllo ſuo ſenſu: ſic impij iſti. Frænat videlicet coërcetque humanam omnem vim ſuprema illa vis: & exerrantes eorum greſſus dirigit ad ſalutarem hanc metam. Vt in exercitu varij adfectus militum ſunt, & hunc præda incitat, hunc gloria, illũ odium, omnes tamen pro victoriâ & Principe pugnant: ſic omnes iſtæ voluntates bonæ malæque deo militant, & inter varios fines veniunt tamen ad hunc, vt ſic dicam, finium finem. Sed cur, inquies, malorum operâ deus vtitur? cur ipſe clades eas bonas non immittit

In his poſtremis noxæ aliquid:

Quam deus tamen abſterget, quod ad nos quidem ſpectet.

Trahit enim fines omnes ad ſuum finem.

Digitized by Google

immittit, aut saltem per bonos administros? Curiosè nimis, mi homo, quæris: nec scio an arcana illa expediam. hoc scio, constare illi rationem sui facti, etiam cùm de eâ nihil nobis constat. Et tamen quid hîc miri aut noui? Ecce Præses prouinciæ in noxium aliquem cùm lege agit: agi iubet per Brutianum aut lictorem. Pater in magnâ familiâ, interdum filium ipse castigat, est cùm seruo id munus mandat aut pædagogo. cur deo non idem ius sit? cur non ipse, cùm visum, suâ manu nos verberet; cum aliter visum, alienâ? Nihil enim hîc iniuriæ aut noxæ. Seruus ille iratus tibi est? animum adfert nocendi? Nihil refert. tu illo omisso ad animum respice iubentis. Pater enim certè exactor adstat: nec plagulam vnam tibi superaddi sinet vltra præscriptum. Sed cur tamen peccatum hîc admixtum, & adfixum diuinis his sagittis Adfectuũ venenum? Ad asperum & arduum me collem vocas: in quem tamen enitar. Vt sapientiam potentiamq. suam Deus ostẽderet, *melius iudicauit* (*Augustini verba sunt) *de malis bona facere, quàm mala nulla permittere.* Quid enim eo sapientius aut melius, qui è malo bonum potest elicere, & reperta ad perniciem vertere ad salutem? Medicum quoque laudas, qui

Nec iniquum esse, si deus per alios castiget.

Non itẽ, quod cum peccato alieno: & causa aliqua eius rei.

* *In Enchiridio cap.* xi.

qui Theriacæ ſuæ viperam admiſcet ſaluberrimo effectu: in deo cur improbes, ſi pharmaco huic cladium humanas quaſdam noxas intemperat, ſine tuâ noxâ? Decoquit enim certè & conſumit adiunctum illud omne virus arcano quodam Prouidentiæ ſuæ igne. Denique ad potentiam eius hoc facit & gloriam, quò neceſſariò omnia ipſe refert. Quid enim magis vim eius exprimat, quàm quod non vincat ſolùm obluctantes ſibi hoſtes, ſed ita vincat vt ad ſe traducat & ſua caſtra? vt prò ipſo militent? vt arma pro victoria eius ferant? Quod euenit cottidie, cùm in malis dei voluntas fit, etſi non à malis. cùm ea quæ contra voluntatem eius improbi faciunt, ita flectit, vt non fiant tamen præter eius voluntatem. Et quod poteſt inſignius miraculum, **quàm vt malos mali bonos faciant?* Ecce, ades paullum tu C. Cæſar. abi, & duo ſancta nomina ſimul conculca, Patriam, Generumque. Ambitio hæc tua, te ignaro, deo ſeruiet: imò patriæ ſeruiet, contra quam ſumpta. Reparatio enim erit ſaluſque Romani ſtatus. Tu Attila ab extremo orbe aduola, ſitiens ſanguinis & prædæ. rape, cæde, vre, vaſta. Sæuitia hæc deo militabit: nec aliud quàm excitatio Chriſtianorum erit, qui vitiis & delitiis

Mali, inſcij & inuiti deo ſeruiunt.

** Seuerini Boëthij verba ſunt De Conſolat.*

Digitized by Google

litiis immersi aut sepulti. Quid vos duo Vespasiani? Iudæam Iudæosque perdite: capite & excidite vrbem sacram. quâ fini? vos quidem gloriæ & propagandi imperij: sed erratis. reuera lictores & satellites vltionis diuinæ estis in impiam gentem. Ite. & qui Romæ Christianos morte fortasse adficitis, Christi mortem in Iudæâ vindicate. Iam tu ille noster ab *Hespero Præses siue ab Aurorâ, quid per hoc bellum & cruda arma tibi vis? Firmare imperium regis, vt putas, & vim tuæ gentis. tu quoque erras: quia non aliud quàm Flagellum & mastix es lasciuientium Belgarum. Concoquere felicitatem nostram non potuimus, nisi adiuti Neronianis hisce thermis. Et exempla hæc ab omni æuo obuia, vbi deus per improbas aliorum cupidines, bonam suam voluntatem exercuit; per aliorum iniustitiam, exseruit iudicia sua iusta. Quare miremur, Lipsi, reconditam hanc Sapientiæ vim, non rimemur: & sciamus clades omnes exitu bonas esse, etiamsi cæca hæc mens non videat, aut tarda eò non pertingat. Latent enim nos sæpe veri earum fines: ad quos tamen ignaris nobis peruenient. non aliter quàm fluuij quidam, qui erepti oculis & sub terram reconditi, feruntur nihilominus ad suũ mare.

*Allusio nostra ad patriam & cognomen Præsidis.

Occulti sæpe casuum fines.

CAPVT

CAPVT VIII.

Magis distinctè de finibus ipsis. eos triplices esse: & qui, quibus conueniant. Mox paullò fusius de Exercitio, quod Bonis non vno modo prodest, firmando, probando, præeundo.

QVOD si fas mihi vela pandere, & nauim immittere altius in hoc rerum diuinarum fretum: possim de finibus ipsis promere fortassis aliquid magis disertè & exsertè. Homericum tamen illud iure præfatus,

Εἰ δ' ἐθέλουσι γε, καὶ εἰ τετελεσμένον ἔσται. *Si facere id possum, aut fieri res ipsa potiſſit.*

Sunt enim ex iis, quos satis certò comprehendere & signare posse videor: sunt, quos ambiguè & adspectu confuso. E certis, hi tres: Exercendi, Castigandi, Puniendi. Pleraque enim ista immissio cladium, si attendis, aut Bonos exercet; aut Lapsos castigat; aut Improbos punit. eaque omnia nostro bono. Nam vt illustrem, & pedem paullisper in primo fine defigam: videmus cottidie optimos quosque aut seorsum premi cladibus, aut hisdem inuolui pariter cum malis. Videmus, & miramur. quia nec caussam satis capimus, nec attendimus ad finem. Caussa autem amor in nos Dei, non odium: finis, non læsio nostra sed fructus. Iuuat

Tres fines Cladium.

Exercēdi caussâ, primò.

G enim

Bayerische Staatsbibliothek München

Digitized by Google

Quod triplicitèr nos iuuat. Firmando:

enim Exercitium illud non vno modo: ſed Firmat, Probat, Præit. Firmat, quia hoc velut gymnaſium eſt, in quo deus ſuos ad robur inſtituit & virtutem. Athletas per multa aſpera exerceri videmus, vt vincant: idem de nobis cenſe in hac cladium palæſtrâ. Acer enim ille noſter gymnaſtes & exercitor eſt: laboris patientiæque exactor non ad ſudorem tantùm, ſed ad cruorem. Molliter eum habere ſuos cenſes? delitiis fouere aut luxu? non facit. Matres ſunt, quæ plerumque ſpecie dulcium corrumpunt & eneruant liberos: patres, qui triſtium ſpecie ſeruant. Pater autem ille nobis eſt: ideoque verè nos diligit & ſeuerè. Si nautam te eſſe velis; per tempeſtates doceare. ſi militem; per pericula. ſi verè virum; cur recuſas adflictiones? non enim alia ad robur via. Videſne languida illa & vmbratica corpora, quæ rarus ſol vidit, ventus non ſtrinxit, aura triſtior non libauit? tales mollium iſtorum & perpetim felicium animi ſunt, quos deiiciet & reſoluet minima aduerſantis Fortunæ aura. Firmant clades igitur. & vt arbores ventis agitatæ, altius radices agunt: ſic boni in virtute magis comprehendunt, impulſi aliquoties aduerſitatum flabris. Sed probant etiam. quia aliter, quomodo conſtare cuiquam poteſt de

Probando:

firmitu-

firmitudine suâ aut progressu? Vela gubernatori ventus semper à puppi impleat: artem nusquam explicabit. felicia omnia homini & obsequentia: nusquam virtutem. Obrussa enim eius vnica & non fallax, adflictio est. Magnificè Demetrius: *Nihil mihi videtur infelicius eo, cui nihil euênit aduersi.* & verè. Non enim parcit Imperator noster talibus, sed diffidit: nec indulget, sed abiicit & contemnit. expungit inquam eos è legionum suarum numeris, vt ignauos quosdam & imbelles. Postremò præeunt. Præeundo.
quia bonorum in cladibus robur & patientia velut lumen quoddam est tenebroso huic mundo. Vocant exemplo suo ad eadem alios, & velut limitem signant per quem eant. Bias bona & patriam amisit: sed inclamat etiam hodie mortalibus, vt *Omnia sua secum portent.* Regulus inter tormenta fœdè periit: sed viuit præclarum illud fidei exemplum. Papinianus à Tyranno cæditur: sed securis illa securitatem nobis imprimit pro Iustitia moriendi. Denique tot selecti ciues per vim & iniuriam pulsi aut interfecti: sed è riuis illis sanguinis Constantiam cottidie bibimus & virtutem. Quæ tamen omnia latêrent in tenebris, sine cladium istâ face. Vt enim aromata longè

lateque odorem emittunt, si teras: sic virtutis fama diffunditur, si premas.

CAPVT IX.

De Castigatione, qui secundus finis. eam quoque ostensum ex vsu nostro esse, dupliciter.

Clades, castigandi caussâ.

IAM Castigandi alter finis est. quo nego aliud mitius aut melius repertum ad salutem. Iuuat enim seruatque dupliciter: siue Flagelli loco, cùm peccauimus; siue Fræni, ne peccemus. Flagelli quidem. quia paterna manus est quæ lapsos crebrò verberat: carnificis, quæ tardè sed semel punit. Vt ignis aut aquæ lustratio quædam adhibetur ad sordes: sic ista cladium ad peccata. Et flagellum, Lipsi, meritò nunc nobis. Lapsi enim pridem Belgæ sumus, & delitiis diuitiisque corrupti præcipitem viam instituimus vitiorum. Sed admonet ille deus & reuocat clementer: plagas aliquot infligens, vt iis admoniti ad nos redeamus, imò ad ipsum. Bona nobis eripit: quia ad luxum iis vsi. Libertatem: quia ad licentiam eâ abusi. & miti hac calamitatum ferulâ crimina nostra velut expiat & depurgat. Verè miti. quantula enim ista satisfactio? Persas aiunt cùm supplicium de illustri viro sumpturi sunt, ve-

Quæ castigatio, aut eluit peccata & deterit:

stem

ſtem & tiaram ei detrahere, eaque ſuſpenſa verberare vt hominem ipſum: facit hoc noſter ille pater, qui in omni caſtigatione non nos tangit, ſed corpus, agros, opes, & omnia externa. At Frænum etiam caſtigatio eſt. quod opportunè iniicit, cùm videt peccaturos. Vt medici ſanguinem interdum prouidè demittunt, non quia æger ſis ſed ne ægreſcas: ſic deus per has clades quædam nobis adimit, materiem aliàs & fomitem vitiorum. Nouit enim ille naturas omnium, qui condidit: nec ex venis aut colore de ægritudine iudicat, ſed è pectore & è fibris. Videt Etruſca ingenia vegeta nimis & excitata? Principe coërcet. Heluetiorum ſedata & mitia? libertatem indulget. Venetorum media? medium dat regimen. eaque ipſa in tempore fortaſſe mutaturus eſt, cùm ipſi ſe mutabunt. Tamen querimur. & cur, inquiunt, nos diutius bello adfligimur quàm alij, aut cur in acriori ſeruitute? Stulte & verè iam æger, tu prudentiâ ante deum es? Dic mihi cur medicus aliquis huic plus abſynthij aut ellebori miſcet, quàm illi? nempe quia morbus eius id poſtulat aut natura. Idem in te cenſe. Videt hunc populum fortaſſe ferociorem eſſe, ideoque flagris coërcendum: illum alterum mitiorem, & in gyrum

Aut deterret ab iiſdem & arcet.

Sæpe enim in anteceſſum adhibetur.

Ab illo, qui internos omnes morbos, imò inclinationes nouit.

Ideò frùſtrà & temerè in medicinam eius inquirimus.

Aptat enim eam pro varietate ingeniorũ.

reduci posse solâ virgæ vmbrâ. At tibi ita non videtur. Valdè scilicet id refert! Ne parentes quidem puero cultrum aut ferrum in manu relinquunt, etsi valdè se adflictanti. præuident enim læsionem. cur deus nobis ad perniciem indulgeat, qui verè pueri, nec salutaria gnari sumus petere, nec abiicere nocitura? Tamen, si voles, & quantum, voles plora. bibes nihilominus illud poculum mærorum, quod non temerè tam plenum tibi cælestis ille medicus propinat.

Nostra porrò iudicia, in nostro morbo, corrupta.

CAPVT X.

Denique Punitionem ipsam bonam & salubrem esse, dei respectu, hominum, & eius qui punitur.

Clades puniendi caussâ.

At Punitio ad malos spectat, fateor: non tamen mala. Bona enim primò, si deum respicis: cuius iustitiæ æterna & immota lex postulat peccata hominum aut emendari, aut tolli. Castigatio autem, quæ ablui possunt, emendat: quæ nequeunt, Punitio tollit. Bona iterùm, si homines spectes. quorum stare aut perennare hæc societas non potest, si violentis scelestisque ingeniis omnia sint impunè. Vt ad priuatam cuiusque securitatem, priuati furis aut sicarij supplicio opus est: sic ad publicam, illustri aliquo

Quæ punitio amata, sed bona: dei, hominumque respectu.

Digitized by Google

aliquo & communi. Animaduersiones istæ in tyrannos & orbis terræ latrones aliquando interueniant necessum est, vt exempla sint quæ admoneant,

Εἶναι δίκης ὀφθαλμὸν, ὅς τὰ πάνθ' ὁρᾷ. quæ aliis regibus populisque inclament,

* *Iustitia lumen esse, cuncta quod videt.*

Discite iustitiâ moniti & nõ temnere diuos. Bona tertiò, si eosipsos spectes qui puniuntur. Pro ipsis enim. Quia non vltio hæc aut vindicta propriè est, nec vnquam benignum illud numen — *ex irâ pœnas petere imbibit acres*, vt piè poëta impius ait: sed non aliud quàm cohibitio quædam à scelere & repressio: &, vt cum Græcis signanter dicam, * *κόλασις, ἀλλ' ὰ πωφεία.* Vt mors bonis clementer sæpe immissa ante scelus: sic desperatè malis, in scelere. quod ita amant, vt nisi sectione abeo non auellantur. Sistit igitur deus effrænem illum cursum, & peccantes paratosque peccare benignè tollit. Denique pœna omnis bona, Iustitiæ adspectu: sicut impunitas mala, quæ efficit vt diutius scelesti, id est miseri viuant. Acutè Boëthus: *Feliciores esse improbos supplicia luentes, quàm si nulla eos iustitiæ pœna coërceat.* & causam dat, quia bonum aliquod iis accessit (pœna videlicet) quod in reliquo cumulo criminum non habebant.

Imò etiam, respectu punitorum.

Diuina non vltio propriè, sed cohibitio.

* Aristoteles egregiè 1. Rhet. διαφέρει ἡ πωφεία καὶ κόλασις· ἡ μὲν γὰρ κόλασις τοῦ πάσχοντος ἕνεκά ἐστιν, ἡ δὲ πωφεία τοῦ ποιοῦντος.

Digitized by Google

CAPVT XI.

De Fine quarto, qui homini ambiguus est. eum pertinere vel ad Conseruationem tutelámque Vniuersi, vel ad Cultum. Singula vberius explicata.

HI tres illi fines, Lipsi, certi, clari: & quos pede peragraui satis firmo. quartus supereſt, quem vacillante. Ignotior enim ille & remotior, quàm vt humanæ mentis veſtigium firmiter eum premat. Per nubem dumtaxat video: & ſuſpicari mihi de eo ius, non ſcire; ambire, ſed non adire. Finis quem intellego communis eſt, & tangit Conſeruationem ſiue Cultum Vniuerſi. Ac de Conſeruatione quidem eò ſuſpicor, quòd deus ille qui ſapienter hæc omnia condidit & diſpoſuit; ita condidit, vt ſingula certo *numero, augmento, pondere definiret. nec modum eum generi cuique excedere fas, ſine inclinatione omnium aut ruinâ. Ita magnis illis corporibus ſui termini, cælo, mari, terræ. ita animantium cuique ſæclo deſcriptus numerus. itemque hominibus, opidis, regnis. Excedere ea volunt? turbo igitur cladium aliquis atterat neceſſum eſt & tempeſtas. Nam aliter, noceant lædantque pulcherrimum hoc opus Vniuerſi. Atqui excedere

Finis quidam cladium communis, & Vniuerſum ſpectans.

Ad id conſeruandum ſiue ornandum:

*πάντα μέτρῳ καὶ ἀριθμῷ καὶ στάθμῳ διέταξε, ait Hebræus Sapiens, cap. XI.

excedere volunt sæpe, præsertim ea quibus data lex gignendi crescendique. Homines ecce vide. quis neget densius per naturam nos nasci, quàm per eamdem mori? adeò vt duo aliqui homines ex suo cœtu *centena capita paucis annis producant, non occidant ex iis dena aut vicena. Gregem pecudum. crescat immensum, nisi pecuarij quot annis secernant aliquas & eligant ad macellum. Aues & pisces. aëra siue aquas breui impleat, nisi dissidia quædam & velut bella inter ipsa sint, itemque insidiæ ab humanâ gente. Opida aut vrbes. struit & ædificat sua quæque ætas: & nisi incendia interueniant aut ruinæ, vix ceperit ea noster & alter orbis. Et licet in cogitatione simili perambules naturam hanc rerum. Quid ergo mirum, si Saturnius ille pater falcem interdum immittit in luxuriantem hunc agrum, & superflua aliquot millia peste demetit aut bello? Nisi faceret: quæ iam regio capiendis nobis sit? quæ tellus alendis? Pereat ergo iure in partibus aliquid, vt summa ista summarum æterna sit. Vt enim moderatoribus reip. salus populi suprema lex est: sic deo, mundi. At de Cultu coniicio dupliciter. Primùm, quia ornatum nullum in hac vastâ machinâ concipio, sine varietate & distinctâ vicissitudine

Creata omnia, & præsertim animata, exuberant & fœtificant.

Idque, si violentum nihil interueniat, immensum.

*Filiorum intelligo & nepotum.

Ideò gladio quodam clandium opus, ad metendum & minuendum.

Aliter orbis non stet.

Qui deo tamẽ ante omnia curæ.

Ornant & colunt etiam clades:

Digitized by Google

Varietate quâdam rerum.

rerum. Solem illum pulcherrimum fateor. ſed gratiorem tamen eum roriflua nox facit, & pallium obductum nigræ matris. Æſtatem amœniſſimam. ſed quam Hiems commendat & glacialia illa marmora, & canæ niues. Quæ ſi tollis, reuera ſenſum gaudiumq. intimum tollis ſiue lucis ſiue æſtus. In hac ipsâ noſtrâ terrâ, non vna facies me delectat. ſed plana videre capior & colles, valles & rupes, culta & arenas, prata & ſiluas: ſemperque faſtidium & ſatiâs, comites paritatis. Et in hâc vitæ, vt ſic dicam, ſcænâ, cur idem habitus mihi ſemper placeat & vultus? Imò non placeat. ſed, meo animo, Alcedonia interdum & malaciæ quædam ſint, quas mox bellorum aliqui turbines abrumpant & ſæuientium tyrannidum procellæ. Quis voueat hoc Vniuerſum ſicut mare mortuum eſſe, ſine vento, ſine motu? Sed & Cultum etiam alium odoror, magis ſerium & cum interiore fructu. Hiſtoriæ mihi præeunt, meliora omnia & molliora ferè ſubſequi poſt cladium iſtos nimbos. Bella populum aliquem exagitant. ſed eadem * exacuunt, & ingenij variam culturam plerumque inferunt & artes. Romani olim orbi terræ acerbum iugum impoſuerunt: ſed iugum ſalubre exitu, quod, vt ſol caligi-

Iterùm, emendatione & expolitione rerum, ſiue animorum.

* Quò ſpectat prouerbium, ὁ πόλεμος ἀπάντων πατήρ: quod frustra aliò referunt.

nem

nem ab oculis, sic barbariem ab animis fugauit. Quid Galli nos aut Germani nunc essemus, nisi magni imperij illa lux nobis adfulsisset? Feri, horridi, cædibus alienis & & nostris gaudentes, dei hominumque contemptores. Idemque, vt auguror, nouo huic Orbi eueniet: quem Ibêri salutari quâdam sæuitiâ exhauserunt, & iidem mox replebunt & colent. Atque vt ij qui magna plantaria habent, arbores alias transferunt, alias inserunt, alias excîdunt: eaque omnia peritè administrant, & in bonum inque fructum: sic in vasto hoc mundi agro deus. Scientissimus enim ille cultor est: & alibi onerosos aliquot familiarum ramulos defringit; alibi hominum aliquot folia decerpit ac destringit. Iuuat hoc stirpem. at illi cadunt, & hæc volant ludibrium ventis. Videt idem gentem illam retorridam & virtutum iam effætam: eiicit. Aliam asperam & infrugiferam: transfert. & quasdam inter se etiam confundit, & velut insitione quâdam miscet. Vos, labente imperio, enerues & fracti Itali, quid optimam terrarum occupatis? cedite. & duri illi robustique Longobardi feliciùs exerceant hanc glebam. Vos mali & molles Græci perîte. & crudi illi Scythæ pangantur & molleſcant in hoc solo.

itemque

itemque confusione quâdam gentium, vos Franci Galliam, Saxones Britanniam, Normanni Belgicam & finitima occupate. Quæ omnia & plura, Lipsi, prompta non ignauo Lectori ex historiâ & euentis rerum. Attollamur igitur. & quidquid noxæ priuatim nobis infertur, prodesse sciamus in parte aliquâ Vniuersi. Huius gentis aut regni interitus, alterius ortus erit: illius opidi occasio, exstructio noui: nec quidquam propriè hîc interit, sed mutat. An soli Belgæ nos eximij apud deum & selecti? soli felices perpetuò & Fortunæ tantùm albæ pulli? Inepti! plures imò liberi magno illi patri sunt: quos permitte, quoniam simul omnes non vult aut potest, foueat & in sinum recipiat per interualla. Fulsere nobis nostri soles: nox paullisper hîc nunc sit, & radiatum illud lumen abeat ad Hesperios & occasum. Seneca, vt solet, ad hanc rem aptè & altè: Vir sapiens *nihil indignetur sibi accidere, sciátque illa ipsa quibus lædi videtur, ad conseruationem Vniuersi pertinere, & ex his esse quæ cursum mundi officiúmque cōsummant.*

olatiū, quod x hoc fine pendum.

CAPVT

CAPVT XII.

Contra iustitiam diuinam vetus & vulgata obiectio: cur impares pœnæ? ea inquisitio ab homine remota, & ostensa impia.

CVM interiungeret hîc paullùm Langius, excepi. Quod fons aquæ viatoribus in æstu: id mihi tuus sermo. Fouet, recreat, & frigerante quodam succo febrim meam temperat & calorem. Sed temperat etiam, non tollit. Spina mihi illa in animo, quæ priscos quoque pupugit, de imparitate puniendi. Quid enim ita Langi, si æquabilis Iustitiæ illa lanx, telum hoc gladium,

Per occasionem, Iustitia diuina accusata.

Quasi pœnæ & clades non ex æquo, nec in meritos.

——* *plerumque nocentes*
Præterit, exanimátque indignos ínque merentes?

* *Lucretij versus.*

Cur inquam immeriti aliquot populi euertuntur: & culpæ maiorum in posteros sæpe expetunt & nepotes? Fumus iste acer mihi in oculis: quem, si potes, rationis radio tolle. Langius contractâ fronte, Itáne adolescens, inquit, iterum mihi exorbitas? Nolim. Vt enim periti venatores canem non sinunt aberrare, sed insistere vni feræ: sic ego te vestigia illa tantùm velim premere, quæ signaui. Fines cladium tibi ingero, vt si bonus es, exerceri te sentias; si lapsus, alleuari; si improbus,

Sed supra hominem ostensa ea inquisitio.

probus, puniri: tu me rapis ad causſas. Vaga mens, quid per hanc curiosam curam tibi vis? Tangere cælestes illos ignes? liquescès.

Quæ cum casus periculo:

Scandere in Prouidentiæ arcem? cades. Vt papiliones & minuta quædam animalcula vesperè lucernæ lumen idemtidem circumuolitant, donec amburantur: sic humana mens lasciuit circa arcanam illam flammam.

Et ad quam planè cæcutimus.

Cedò causſas, inquis, cur diuina vltio hos prætereat, illos tangat. Causſas? tutissimè dicam me nescire. Non enim cepit me vnquam cælestis illa curia, nec ego eius decreta. Hoc tantùm scio, causſam antè omnes causſas esse, voluntatem dei. A quâ qui quærit aliam, vim & potentiam ignorat naturæ diuinæ. Nam causſam omnem necessum est, genere quodam, priorem & maiorem esse suo effectu. at deo & eius voluntate nihil prius aut maius. non ergo vlla eius causſa.

Quidquid deus vult, ideò rectum, quia vult.

Deus præteriit, deus tetigit. quid vltrà hic vis? *Summa iustitia est*, vt rectè & piè Saluianus ait, *voluntas dei*. Tamen rationem aliquam huius imparitatis exigimus, inquiunt. A quo? à deóne? cui vni licet quod libet: & nihil libet, nisi quod licet. Si seruus à patrefamilias, subditus à Principe rationes exigat; ille contumeliam putet, hic rebellionem: tibi plus animi aduersus deum est?

Apagè

Apage te peruersa curiositas. * *non aliter hæc ratio constat, quàm si nulli reddatur.* Et tamen cùm omnia feceris; non euolues te tuis tenebris, nec ad consilia illa & consulta verè Tacita pertinges. Egregiè Sophocles:

*Αλλ' ὲ γὸ ἄν τὰ θεῖα, κρυπτόντων θεῶν,
Μάθοις ἄν, ὸδ' εἰ πάντ' ἐπεξέλθοις σκοπῶν.

* *Quod in summo imperio acutè dictum & Tiberio ingestum à Sallustio, Tacitus 1. Annal.*

* *Diuina numquam ipsis tegentibus deus, Scibus, nec omnia vsque si peruaserit.*

CAPVT XIII.

Tamen vt curiosis satisfiat, separatim ad tres veteres obiectiones responsum. & primò ad eam de Malis non punitis. quos differri docemus, non dimitti. ídque vel hominum ipsorum caußâ: vel naturâquâdam dei, quæ ad supplicium lenta.

RVDIS hæc & simplex via, sola hîc tuta, Lipsi: reliquæ, fallaces & lubricæ ad lapsum. In diuinis superisque vnum acumen est nihil cernere, vna scientia nihil scire. Tamen quoniam olim & nunc inuoluit ingenia hæc nubecula: euoluam eâ te breuiter si possum, & hærentem transferam quoque per hoc flumen. Tu cælestis & æterna Mens (in altum suspiciebat) pacem veniamque mihi da, si quid in his arcanis minus pium purúmve dicam, adfectu tamen pio. Ac primùm, Lipsi, communiter Iustitiam suã adserere deo posse videor, vno isto ictu.

Simplicitas & modestia, deo gratæ.

Cuius iustitia generatim probata.

Si ad-

Si adſpicit res humanas deus, etiam curat. ſi curat, regit. ſi regit, iudicio regit. at ſi iudicio, quomodo iniuſtè? Non enim regimen vllum ſine eo ſit, ſed congeries, confuſio, turba. Quid habes quod opponas huic telo? quod ſcutum aut quæ arma? ſi verum fateri vis, imperitiæ humanæ. Non capio, ais, cur hi puniantur, hi non puniantur. Benè habet. ergóne ad imprudentiam, impudentiam adiunges; & vim diuini illius puriſque iuris quia non capis, carpes? Quæ poteſt contra iuſtitiam iniuſtior eſſe ratio? Si hoſpes aliquis arbitrari leges aut inſtituta patriæ tuæ velit, ſilere eum iubeas & faceſſere, quia non capit: tu terræ huius incola temerè damnabis ignotas cæli leges? tu opus, conditorem? Et tamen age, liceat. premam te enim iam propiùs, & calumniæ tuæ nebulas diſtinctè examinabo ad rationis, vt poſtulas, ſolem. Tria obiicis. quòd malos non puniat: quòd immeritos puniat: quòd ſubſtituat & commutet. De primo, prius. Malos, ais, diuina vltio malè præterit. Itáne præterit? imò, vt ego ſentio, differt. Si magnum æs alienum habeam, & ab illo debitore ſtatim exigam, huic in diem reponam: quid culpes? arbitrij enim hoc certè mei & ſpontis. Atqui idem facit magnus

Quum ſola imperitia noſtra accuſat:

Iniuſtâ lege & more.

Omnis contra Iuſtitiam ſuperam calumnia, triplex.

Diluta prima, quòd mali nõ puniantur.

Omittit enim præſentaneam pœnam interdum deus, non remittit.

magnus ille deus, cui cùm pœnam improbi omnes debeant, ab istis eam statim exigit, in aliis differt sed cum fœnore soluendam. Quæ hîc iniquitas? Nisi tu dei vicem fortasse solicitus es, & metuis nequid ei pereat per hanc benignam moram. Atqui securus es, mi homo: nemo vmquam decoquet supero huic creditori. In oculis eius omnes sumus quocumque fugimus, imò in neruo & in vinclis. Sed vellem, inquies, tyrannum illum nunc puniri, & præsenti cæde eius satisfieri tot oppressis. clarior enim ita nobis dei iustitia. Clarior iustitia? imò tuus mihi stupor. Quis enim tu ille es, qui deo non ad pœnam solùm præeas, sed eius etiam tempora præscribas? Vtrùm iudicem cum tuum esse censes, an lictorem tantùm & administrum? Abi, duc, verbera, caput obnubito, arbori infelici suspendito. ita enim mihi visum. Heu impudentiam! sed deo aliter visum: quem scire debes paullò clarius hîc cernere, & alio quodam fine punire. Te calor exagitat, & aufert vindictæ quædam cupido. à quibus ille remotissimus, exemplum spectat, & correctionem aliorum. Scit autem optimè quibus ea vtilis esse possit, & quando. Magna momenta temporum sunt, & saluberrima sæpe medicina abiit in perni-

Nec hæc dilatio ei fraudi.

Cur omittat, siue differat?

Primò tempestiuæ correctionis caussa.

Digitized by Google

ciem data non opportunè. Caligulam in primo tyrannidis suæ cursu sustulit: Neronem grassari paullò diutius siuit: diutissimè Tiberium. nec ambige, quin eorum ipsorum, qui tum quoque querebantur, bono. Egent diuturno sæpe flagello mali nostri & inemendati mores: at nos tolli illud statim volumus & coniici in ignem. Hæc vna tarditatis ratio, quæ nos tangit: alia quæ ipsum deum. cui videtur insitum, *vt lento gradu ad vindictam sui procedat, tarditatemque supplicij grauitate compenset.* Benè Synesius: * τὸ θεῖον χολῇ καὶ τάξει βαδίζει. nec malè prisci, qui ab hac mente Deos fingebant laneos habere pedes. Vt quantumuis feruidus & vindictæ properus sis, non videaris ægrè ferre debere hanc moram: quæ ita pœnæ interuallum est, vt sit & augmentum. Dic mihi, tragœdiam si spectes, an indignêre si Atreus ille aut Thyestes in primo alteroque actu sublimes per scænam & elati paullisper incedant? regnent, minentur, imperent? non opinor. breuem enim felicitatem eam esse scias, & exspectes vt fœdè mox ruant in extremo actu. In mundi hac autem fabulâ, cur iniquior in deum, quàm in poëtam aliquem es? Ille impius floret, ille tyrannus viuit. Ita. sed cogita primum hunc actum

Secundò, naturæ suæ (si fas ita loqui) ductu

* *Diuina natura lentè & ordine progreditur.*

Quia clementissima illa mens, tarda in pœnas.

Quæ aliquando tamen cum fœnore veniũt.

Vita hæc impiorum tragœdiæ cõpar.

actum esse: & iam antè animo tecum præcipe, gaudium istud manere lacrymas & angores. Scæna hæc mox sanguine diffluet, & voluentur in eo purpureæ istæ auratæque vestes. Bonus enim ille noster poëta est, nec temerè migrabit tragœdiæ suæ leges. Nónne etiam in Musicâ dissonas aliquamdiu voces fers, quia extrema desitura scis in concentum? idem hîc fac. At enim Punitionem eam non vident semper læsi. Quid mirum? longiuscula enim sæpe fabula est, nec illi persedere tamdiu potuerunt in hoc theatro. Vident tamen alij: & concipiunt iuro metum, quoniam ampliari quosdam in rigido hoc iudicio vident, non absolui, diffindi pœnæ diem, non tolli. Quamobrem, Lipsi, hoc tene, differri aliquando impios, non dimitti: nec crimen quemquam in pectore gestare, qui non idem Nemesim in tergo. Sequitur enim illa dea, & vt cum Euripide dicam,

——* σιγᾷ καὶ βραδεῖ ποδὶ
στείχουσα μάρπτει τὸς κακοὺς ὅταν τύχῃ.

* — silenter & lento pede Progressa rapiet improbos in tempora

CAPVT XIIII.

Deinde ostensum plures esse Pœnas: & quasdam Occultas internásque, quæ scelus ipsum comitentur, & quas improbi effugiunt numquam. quæ graviores quàm vllæ externæ.

Plures tamen diuinas esse pœnas.

QVÆ tamen vt clarius capias, & semel te ducam in arcem ipsam huius caussæ: hoc sciendum, triplices diuinas esse pœnas. Internas, Postumas, Externas. Illas appello

Internas:

QVÆ ANIMVM TANGVNT, SED ADHVC IN CORPORE. vti sunt angores, pœnitentia, metus, & conscientiarum mille morsus. Alteras,

Postumas:

QVÆ EVMDEM ANIMVM, SED LIBERVM IAM ET A CORPORE ABIVNCTVM. vti pœnæ eæ sunt quas, morte obitâ, sceleſtos manere etiam è priscis illis plerique non vanè

Externas.

suspicati sunt. At tertias, QVÆ CORPVS TANGVNT, AVT QVÆ CIRCA ILLVD. vt paupertas, exsilium, dolor, morbi, mortes. Et est quidem plerumque, vt ex

Aliquæ ex istis semper expectant in impios.

omnes iusto quodam dei iudicio in impios conueniant: certè quidem priores duæ semper. Vt de Internis dicam: quis ille vmquam

Præsertim Internæ, quæ animum lacinant.

tam proiectus ad omne nefas, qui non acria quædam flagella in animo & velut ictus sen-

serit,

Digitized by Google

ſerit, ſiue in faciendo ſcelere, ſiue magis poſt factum? Verè enim * ἀκόλουθος τῇ ἀδικίᾳ ἡ τιμωρία, vt Plato olim dicebat: vel, vt verius & fortius Heſiodus, * ἡλικιώτης. Cognatum, imò innatum, omni ſceleri ſceleris ſupplicium: & nihil in vitâ ſecurum ſolutumque præter Innocentiam eſt. Vt cruciarij, Romano ritu, crucem ſuam ferebant, ipſi ab eâ mox ferendi: ſic impiis omnibus conſcientiæ hanc crucem deus impoſuit, in quâ pœnas luant priuſquàm luant. An tu ſolam eam punitionem cenſes, quæ incurrit in oculos? quam corpuſculum hoc ſubit? Non eſt. externa iſta omnia leuiter nec in longum nos tangunt: interna ſunt, quæ angunt. Vt magis in morbo iudicantur qui tabe aut marcore laborant, quàm qui inflammatione aliquâ aut febri: & tamen hæ magis apparent: ſic in grauiore pœnâ improbi, qui lento illo paſſu ducuntur ad æternam ſuam mortem. Caligula olim per ſæuitiam imperare ſolitus, *Ita feri vt ſentiat ſe mori*: id iſtis euenit, quos carnifex ille animus cottidie minutis ictibus cædit & pungit. Nec ſplendor ille tibi imponat, & circumfuſa potentia, aut opes. quia non magis illi ideò felices aut beati, quàm ſani quorum febris aut podagra recumbit in purpureo ſtrato. Men-

* *Subſequa iniuriæ pœna.*

* *Coætanea & æqualis.*

Eæque pœnæ grauiores.

Quæ ſæpe ſub alacri & lætâ facie.

Digitized by Google

dicum aliquem in fabulâ vides, qui regis perſonam ſuſtinet, auratum & pulchrum. vides, ſed non inuides: quia latêre ſub auro illo ſcis ſcabiem, pædorem, ſordes. idem exiſtima in magnis omnibus iſtis & ſuperbis tyrannis: *Quorum mentes ſi recludantur*, ait Tacitus, *poſſint adſpici laniatus & ictus: quando vt corpora verberibus, ita ſæuitiâ, libidine, malis conſultis animus dilaceretur.* Rident illi ſæpe, fateor: ſed non verum riſum. Gaudent: ſed non germanum gaudium. non hercle magis quàm ij qui capitis damnati in carcere attinentur, & talis interdum aut teſſeris fallere ſe conantur, nec fallunt. Manet enim impreſſus ille imminentis ſupplicij terror, nec tollit ſe vmquam ab oculis imago luridæ mortis. Vide mihi, ſodes, dimoto externorum iſto velo, Siculum illum tyrannum:

In malis, diſſidium linguæ & ſenſus.

Diſtrictus enſis cui ſuper impiâ
Ceruice pendet.

Audi Romanum illum lamentantem: * *Dij me deæq́ peius perdant, quàm perire cottidie ſentio.* Audi alterum ingemiſcentem: * *Ergo ego ſolus nec amicũ habeo, nec inimicum?* Hæc vera illa animorũ tormenta, Lipſi, hi cruciatus, angi ſemper, pœnitere, metuere: quibus caue compares eculeos vllos, fidiculas, vncos.

* Tiberij verba ex epiſtolâ ad Senatum.
* Neronis morituri verba.

CAPVT

CAPVT XV.

Pœnas etiam Postumas manere improbos. & plerumque imò ipsas Externas: quæ exemplis aliquot illustribus adfirmatæ.

ADDE iam huc Postumas illas & æternas pœnas: quas è mediâ Theologiâ, posuisse mihi satis sit, non euoluisse. Adde etiam Externas. quæ tamen si desint, cùm priores illæ irrogentur, quis cælestem Iustitiam iustè culpet? At non desunt. nec factum vmquam (certè rarò) quin apertè scelesti & aliorum oppressores, pœnas item luerint spectabiles & apertas. alij citiùs, alij seriùs: alij in se, alij in suis. Vides & quereris Dionysium illum in Siciliâ, stupra, rapinas, cædes, multos annos impunè exercentem? paullùm sustine. videbis eumdem mox infamem, extorrem, inopem, à sceptro (quis credat?) ad ferulam deuolutum. Ille magnæ insulæ rex ludum Corinthi aperiet, ipse Fortunæ verus ludus. Parte aliâ, Pompeium in Pharsaliâ vinci indignaris, & exercitum pænè è Senatu? ludere & lasciuire aliquamdiu in ciuili sanguine tyrannum? ignosco. video enim Catoni ipsi clauum hîc tantum non recti iudicij extortum, & elicitam ab alto pectore ambiguam vocem, *Res diuinas multum*

Postumæ pœnæ, de quibus Theologi prolixè disserunt. Sed plerumque etiam Externas præeunt.

Siue in ipsis qui peccarunt siue in stirpe. Dionysij mira & vere à deo punitio.

multum habere caliginis. Sed tamen tu Lipsi, tu Cato, flectite paullùm huc oculos: vnus adspectus in gratiam reducet vos cum deo.

tem Iulij Cæ- aris.

Cæsarem illum videte, superbum, victorem, opinione suâ & aliorum iam deum, in Senatu, & à Senatu interfectum. nec simplici morte, sed viginti tribus plagis confectum, instar feræ in sanguine suo volutantem. & (quid amplius vultis?) in Pompeij curiâ, superstante Pompeij statuâ, magnam victimam Magni mânibus parentantem. Ita Brutus in campis Philippicis, pro patriâ & cum patriâ moriens, mihi quoque miserationi est. sed consolor idem, cùm haut longè video victores illos exercitus, velut ad eius tumulum, gladiatorio more inter se commissos. & è ducibus alterum, M. Antonium, terrâ mariq́ue victum, inter tres mulierculas, mulierosa illâ manu, ægrè mortem inuenientem. Vbi tu es Orientis ille paullo antè dominus? lanista Romanorum exercituum? Pompeij & reip. sector? En, in funo cruentis manibus pendes! en, viuus in monimentum tuum repis! en, ne moriens quidem auelleris ab eâ quæ tibi morti! Videan vanè vocem supremam & votum illud efflauerit Brutus iam moriens:

im M. Anto- j.

Ze huius mali illat auctor, iter.

* Ζεῦ, μὴ λάθοι σε τῆδ' ὃς αἴτιος κακῶν.

Non

Non enim latuit profectò, non effûgit. non item ille alter dux, qui pœnam iuuenilium scelerum non obscurè in se luit, & clarius in omni suâ stirpe. Sit felix & magnus Cæsar, & verè Augustus: sed filiam tamen Iuliam habeat, sed neptem. nepotes alios per fraudem per vim amittat, alios abdicet. & horum tædio, quatriduanâ inediâ mori velit, nec possit. denique cum Liuiâ suâ viuat, fœdè ductâ, fœdè retentâ: & quam turpi amore ipse periit, turpi morte per eam pereat. *In summâ,* inquit Plinius, *deus ille, cælúmque nescio adeptus magis an meritus, herede hostis sui filio excedat.* Hæc taliaque cogitanda, Lipsi, cum querela illa iniquitatis erumpit: & ad duo semper vertenda mens, Tarditatem supplicij & Varietatem. Non punitur nunc ille? mane. punietur. Non in corpore? sed fortasse in animo. Non viuus? sed certè mortuus.

Quod de Antonio sentit Plut. Et Octauiani Augusti.

* Ob suffucionem veneni ab eâ dati.

* Nempe Tiberio. Conclusio huius loci & querelæ de Malis.

Numquam antecedentem scelestum
Deseruit pede pœna claudo.

Vigilat enim semper diuinus ille oculus: & cùm dormire eum censes, connîuet. Tu tantùm æquus in eum sis: nec iudicem tuum inaniter accusa, ipse ab eo iudicandus.

Digitized by Google

CAPVT XVI.

Responsio ad alteram obiectionem, de Immeritis. ostensum omnes meruisse pœnam, quia omnes in culpâ. & qui magis aut minus, ægrè imò nullo modo ab homine posse discerni. Deum solum esse, qui noxas clarè videat, ideóque iustissimè puniat.

Secunda calumnia, de Immeritis.

SED enim immeriti & innoxij aliquot populi puniuntur, inquis. Nam hæc secunda tua querela, siue calumniâ potius dicam. Incaute adolescens, sic loqueris? Puniuntúrne immeriti? Vbi ergo gentium, gentes tibi repertæ sine noxâ? Fiducia imò temeritas sit in singulo aliquo homine id ponere: tu nihil ambigis populos & gentes statuere impeccantes? Vanissimè. Peccamus enim & peccauimus omnes, scio: nati in labe, viuimus in labe: & cæli iam armamẽtaria, vt cum Satyrico illo iocer, sine telo sint, si fulmina semper missa in merentes. Non enim vt pisces in salo nati & alti, salem tamen non referunt: sic censendum homines in hâc mundi fæce esse, ipsos sine fæce. Atqui si omnes in noxâ, vbi populi isti immeriti? Culpæ enim comes iustissimè pœna semper est. Sed inæqualitas, inquies, illa mihi displicet: quòd quidam premuntur qui minora peccarunt, florent

Verè calumnia, quia innoxij aut immeriti nusquàm.

Nec prætexenda inæqualitas culpæ aut pœnæ.

florent & regnant qui magna. Nempe hoc erat! eripies tu, credo, trutinam cæleſtis Iuſtitiæ manibus, & tuo quodam ſenſu ponderibuſque eam librabis. Quò enim aliter ſpectat hæc delictorum parium impariúmue æſtimatio, quam ante deum tibi ſumis? Sed duo hîc, Lipſi, cogita. Primùm, æſtimari ab homine noxas alienas non poſſe, non debere. Quomodo enim? Tu homulle peccata æquiter appendas, qui nec attendis quidem? tu ea legitimè diſcernas, qui nec cernis? Quod enim facilè mihi das, animus eſt qui peccat: per corpus quidem & ſenſuum hæc inſtrumenta, ſed ita vt momentum & pondus omne criminis ſit ab ipſo. Quod adeò verum eſt, vt ſi inuitum aliquem ſtatuis peccaſſe, non peccarit. Id autem ſi eſt: quomodo, obſecro, peccatum ipſum peruidebis, qui nec cubile eius aut ſedem? Nam mentem certè adeò alienam videre non potes, vt nec tuam. Magna igitur hæc vel vanitas vel temeritas tua eſt, cenſuram æſtimationemq. vindicantis in re nec visâ plenè nec videndâ, nec notâ nec noſcendâ. Secundò illud cogita, vt maximè ita ſit, nec malum tamen aliquid hîc eſſe, nec iniquum. Non malum: quia illorum ipſorum bono ſit, qui caſtigantur ſtatim vel in minimis noxis.

Cui homines non boni iudices.

Vt qui animũ non videant, peccati ſedem.

Nec cauſſam item externæ punitionis: quę ſæpe pro bono.

Dilectio

Dilectio illa diuina est: & iure semper suspecta tarditas, cui grauior Punitio adhæret. Non item iniquum: quia pœnam, vt dixi, omnes meruimus: nec vmquam vel in optimis illa puritas, vt non maculæ aliquæ supersint falsâ hac aquâ cladium velut eluendæ.

Deo igitur soli leuanda hæc æstimatio.

Quamobrem, adolescens, mitte hanc de æstimatione noxarum intricatissimam litem, tu terrestris pedaneusque iudex: deo

Qui Καρδιογνώστης.

permitte, qui haut paullò æquius de eâ certiusque è superiore tribunali cognoscet. Ille est solus, qui merita potest expendere: ille, qui sine vllo simulationum fuco aut cerussâ, virtutem vitiumque videt in vero suo vultu.

Et quem velum nullum aut simulatio externa fallat.

Quis ei imponat, qui externa & interna pariter rimatur? qui corpus videt & mentem? qui linguas & fibras? aperta denique & operta? Quique non facta solùm ipsa, sed caussas eorum & progressus videt in clarâ luce. Thales olim interrogatus, * εἰ λήθοι θεὸς ἀνθρωπος ἀδικῶν; ἀλλ' οὐδὲ ἐνθυμούμενος, verè respondit. At nos contrà hîc in nube. qui non solùm occulta scelera non videmus, sub tunicâ (quod aiunt) & sinu admissa, sed vix aperta & protracta iam in lucem. Non enim culpam ipsam & vim eius cernimus, sed externa quædam vestigia admissæ & iam fugientis. Optimi sæpe nobis, qui deo pessimi:

* An falleret deos iniuste faciens? ne cogitandem quidem.

& reiecti

& reiecti contrà, qui illi electi. Claude igitur, si sapis, de meritis aut immeritis os & oculos. causſæ tam obscuræ non benè cognoscuntur de plano.

CAPVT XVII.

Responsio ad obiectionem tertiam, de pœnis translatis. exemplis monstratum id etiam apud homines fieri. Quæ deo translationis huius causſa sit. & pluscula alia satis curioſæ subtilitatis.

Tertia calumnia, de Substitutis in pœnâ. Quod tamen nec apud homines nouum aut insolens. Cottidie enim priuilegia aut pœnæ transmittuntur.

AT tertia etiam offusa à te Iustitiæ nebula abstergenda est, de Substitutis. Pœnas enim, inquiunt, patùm iustè deus transfert: & maiorum culpas malè luunt nepotes. Hem! itáne hoc nouum aut mirum? Imò miror ego mirari istos mitiones: cùm cottidie ipsi id faciant in suâ terrâ. Dic sodes, beneficia quæ ob virtutem à Principe maioribus data, nónne transeunt ad nepotes? sanè transeunt. nec aliter in mulctis aut pœnis, opinor, quæ iisdem impositæ ob scelus. Ecce in perduellionis aut maiestatis crimine, manifestò alij in culpâ sunt, alij in pœnâ. idque adeò intendit humana sæuitia, vt latæ leges sint, quæ innoxios liberos æternâ egestate puniant, *vt mors sit eis solatium & vita supplicium.* Maligni vestri animi!

regi

regi alicui aut dynastæ licêre id vultis, non vultis Deo. Cui tamen, si examinas, haud paullò iustior seueritatis huius caussa. Peccauimus enim & rebelles magno huic regi fuimus in vno omnes: & per tot stirpium tráduces primogenia illa macula propagata ad infelices natos. Ita nexus & catena quædam hæc criminum coram deo est: nec peccare, exempli caussâ, pater meus aut tuus iam cœpit, sed patrum omnes patres. Quid ergo mirum, si punit in posteris non propriè diuersa delicta, sed communione quâdam seminis iuncta, nec vmquam intermissa? Sed vt omittam hæc sublimia, & agam tecum magis populari quâdam rationum viâ: hoc scito. deum coniungere, quæ nos per imbecillitatem aut imperitiam disparamus: & familias, opida, regna, non vt varium quiddam intueri aut confusum, sed vt corpus naturamque vnam. Scipionum illa aut Cæsarum familia, vnum illi est: Romana aut Attica vrbs, ab omni suo æuo, vnum: vnum item Romanum imperium. Iure. vinclum enim quoddam est & legum iurisque societas, quæ magna corpora hæc ligat; efficitque vt etiam inter æuo dissitos communio quædam sit præmiorum & pœnarum. Itaque Scipiones olim boni? apud cælestem

Quòd in pœnis iustissimè facit deus: Quia deuincti cum parentibus sumus adgnatâ culpâ.

Denique quia coniungit & sub vno aspectu habet res & crimina, quæ nos seiungimus.

Societates aut corpora, deo vnum.

cælestem illum iudicem posteris id quoque prosit. Mali? noceat. Belgæ ante annos aliquot lascivi, auari, impij? nos luamus. quia in externâ omni punitione deus non præsentia solùm adspicit, sed præterita etiam respicit: & duûm horum temporum momentis temperat æquabiliter iustitiæ suæ lancem. Dixi, *externâ punitione. & velim notes. Non enim culpæ ipsæ transferuntur, aut criminum quædam confusio fit: abest: sed pœnæ dumtaxat siue castigationes quædam circa nos istæ sunt, non in nobis: & ad corpora aut opes spectant propriè, non ad animum hunc internum. Quid autem hic iniuriæ? Heredes enim certè commodorum præmiorumque, siqua maioribus debita sunt, esse volumus: cur onera recusemus & pœnas?

Tempora item diffita coniungit.

* *Quæ videlicet castigatio prouida & instar medicinæ est: at in pœnis, vt cum vulgo dicam, spiritalibus, aliud est: nec ea personam excedunt.*

Delicta maiorum immeritus lues Romane.

canit Romanus ille vates. verè, nisi quod addit *Immeritus.* Meritissimò enim, quia meruêre maiores. Sed effectum videre poëta potuit, non adsurrexit ad caussam. Vt autem in vno eodemque homine, iure in senectâ ætate delictum aliquod punimus admissum in iuuentâ: sic deus in imperiis aut regnis peccata vetera. quia externæ communionis

nionis ratione vnum quiddam deo sunt & coniunctum. Interualla hæc temporum apud illum nos non diuidunt, qui omnem æternitatem clausam habet in capaci suâ mente. An verò * Martiales illi lupi olim tot vrbes euerterint, tot sceptra fregerint impunè? tantum cædium sanguinisq. hauserint, ipsi semper incruenti? Tum denique fatear vindicem nullum deum esse, * *qui quæ nos gerimus audit & videt.* Sed non est ita. pœnas vel in posteris suis pendant aliquando necessum est, tardas etsi non seras. Nec Temporum solùm hæc coniunctio apud deum est: sed & Partium. Hoc volo dicere. sicut in homine cum * manus, penis, venter peccauit, totum corpus id luit: sic in communi aliquo cœtu, paucorum delictum expetere sæpe in omnes. præsertim si ij qui peccant velut digniora quædam membra sint, vt reges, principes, magistratus. Verè Hesiodus & ex ipso Sapientiæ penetrali:

Πόλλακι καὶ ξύμπασα πόλις κακοῦ ἀνδρὸς ἐπαύρει:
Ὅς τις ἀλιτραίνει καὶ ἀτάσθαλα μηχανάᾳται.
Τοῖσι δ' ἀφαντόθεν μεγ' ἐπήγαγε κῆμα Κρονίων
Λιμὸν ὁμοῦ καὶ λοιμόν.

Vnius ob crimen pœnas vrbs tota rependit,
Siquis

* *Romanos intellege.*

* *Plauti est in Captiu.*

* *Furto, libidine, ingluuie.*

Siquis sacrilegè seſe gerat aut iniustè.
Iuppiter hinc cælo clades immiſit ab alto
Pestem siue Famem.

Ita classis Argiuorum tota periit
Vnius ob noxam & furias Aiacis Oïlei:
ita in Iudæâ septuaginta millia hominum pestis vna iustissimè abstulit, ob iniustam libidinem regis. Et interdum contra. vbi omnes peccarunt, deus vnum paucósve seligit velut piaculiares publicæ noxæ. In quo si à rigido illo paritatis iure paullisper discedit, tamen ex iniquitate ipsâ æquitas noua oritur: & clemens quædam iustitia in multos est, quòd sæuitia videtur in paucos. Nónne etiam pædagogi ferula, è numero lasciuientis gregis, vnum aliquem cædit? imperator è fuso exercitu, paucos decumatione castigat? salubri tamen vterque consilio, quia paucorum ea punitio terret nihilominus & emendat omnes. Vidi medicos sæpe venam in pede aut brachio incidere, cùm totum corpus dolêret: quid scio an idem hîc sit? Arcana enim hæc arcana, Lipsi: &, si sapimus, propius non tangemus sacrum illum ignem. cuius scintillas & structuras quasdam videre homines fortasse possumus: non possumus ipsum. Vt ij qui in Solem acriùs defigunt oculos, eos amittunt: sic

*Quâ Dauid populum ambitiosè recensuit.

*Rectè Tacitus: *Sumit aliquid ex iniquo omne magnum exemplum, quod aduersus singulos vtilitate publica rependitur.*

Abstracta cogitatio ab istis:

Quæ nec capta nobis, nec capienda.

mentis omne lumen, qui eam intenduńt in hoc lumen. Abſtineamus igitur cenſeo curioſæ & cum periculo quæſtionis: & hoc ſaltem nobis ſtet, æſtimari noxas humanitùs non poſſe, non debere. aliam apud deum trutinam eſſe, aliud tribunal. & quomodocumque ſe recondita illa iudicia habeant; non culpanda ea nobis, ſed ferenda & verenda. Vnam hanc tibi ſententiam ingero, quâ manum huic rei & ſimul Curionum omnium ori imponam, *Iudicia Dei multa occulta ſunt: nulla iniuſta.*

CAPVT XVIII.

Tranſitus ad Locum vltimum factus, qui ab Exemplis. & oſtenſum vtile interdum eſſe, ſeriæ medicinæ admiſceri quadam iucunda.

Reditio ad ſermonem ipſum de Conſtantiâ.

HÆC ſunt Lipſi, quæ pro diuinâ Iuſtitiâ dicenda cenſui contra hos iniuſtos. quæ non planè ex re meâ eſſe fateor, nec tamen præter illam: quoniam non dubiè æquius libentiuſque Clades has feremus, perſuaſi eas non iniquas. Et interuallo hîc aliquo ſermonis, ſubitò iterum erupit Langius, Benè habet, inquiens. reſpiraui. Superaui omnes quæſtionum illos ſcopulos, & plenis iam velis inuehi mihi poſſe videor in portum.

Quartum

Quartum vltimumque meum agmen conſpicio: quod producam ſanè libens. Et vt nautæ, cùm in tempeſtate Geminos vident, ſpem magnam & alacritatem concipiunt: ſic ego, cui poſt hos fluctus apparuit Legio hæc Gemella. Fas mihi enim priſco ritu eam ita dicere: quia biceps, & duo per eam mihi vincenda, Nec grauia hæc mala eſſe quæ nunc patimur, Nec noua. Id dum facio, in pauca hæc quæ ſuperant, Lipſi, volentem attentumque te mihi da. Numquam magis Langi, inquam ego. Nam me quoque iuuat euaſiſſe illa aſpera: & à ſeriâ & ſeuerâ illâ medicinâ, auidè adſpiro ad hanc lenem & popularem. Ita enim futuram eam titulus mihi indicat. Nec erras, inquit Langius. Nam vt medici poſtquàm vſſerunt & ſecuerunt ſatis, non omittunt ſtatim ægrum aut deponunt, ſed benigna fomenta quædam & acopa adhibent, doloribus mitigandis: ſic in te ego, quem quoniam ferro & igne Sapientiæ purgaſſe ſatis videor, lenibus nunc quibuſdam alloquiis fouebo, & tractabo manu, quod dicitur, mollioré. Deſcendam ex illo philoſophiæ arduo colle, & deducam te paulliſper in amœnos Philologiæ tuæ campos. Idipſum tamen non recreando magis tibi, quàm ſanando. Vt De-

Quartum pro eâ telum, ferro duplici.

E litteris etiam medicina animorum, ſed præſertim hiſtoriis.

mocharem medicum aiunt Considiæ cuidam mulieri nobili, quæ omnem asperiorem medicinam abhorrebat, lac caprarum callidè propinasse, sed quas lentisco pascebat: sic ego historica quædam & oblectantia tibi infundam, sed occulto quodam Sapientiæ succo tincta. Quid refert quâ viâ sanemus ægrum, dum persanemus?

CAPVT XIX.

Non tam grauia esse Mala publica, quàm videntur, idque primò, sed breuiter, Ratione ostensum. Circumiecta enim rebus plerumque vanè timeri, non ipsas.

Prima argumenti huius pars, de leuitate cladium:

SED ades iam mea Legio, & tu ante omnes cohors prima, quâ pugnamus Non esse grauia hæc mala. Id duplici telo effectum volumus, Rationis & Comparationis.

Si eas Ratione examinas.

Rationis: quia illam si respicis, reuera nec grauia aut magna hæc omnia quæ adsunt quæque imminent, sed videntur tantùm. Opinio est quæ attollit ea & exaggerat, & velut cothurnis quibusdam auget. Sed deme, si sapis, circumfusam eam nubem, & vide res in clarâ luce. Paupertatem exempli caussâ in his Cladibus publicis times, Exsilium, Mortem. Ea igitur si rectis firmisque oculis inspicis, quantula sunt? si suis ponde-

ponderibus examinas, quàm leuia? Ecce bellum hoc aut tyrannis per tributa multa te exhauriet. Quid tum? eris igitur pauper. Natura nónne talem te dedit, talem rapiet? Quòd si triste & infame nomen tibi displicet, commuta. eris expeditus. Subleuauit enim te Fortuna, si nescis, & tutiore iam loco reposuit. nemo vltrà exhauriet. quod damnum tu putabas, remedium est. At exsul etiam ero. Imò, si voles, peregrinus. Affectum tuum si mutas, mutas patriam. Sapiens vbicumque est, peregrinatur: fatuus semper exsulat. Sed mors mihi à tyranno imminet. Quasi non cottidie à naturâ. Sed infamis illa, quæ per gladiũ aut per laqueum. O stulte, non illa aut vlla mors infamis, nisi vita tua sit. Cita ab orbe condito optimos & illustrissimos quosque, violenta eos vis rapuit. Hoc examen, Lipsi, rebus omnibus (gustum enim tantùm tibi do) adhibendum, quæ terribiles videntur: & inspiciendæ eæ nudæ, sine Opinionum vllâ veste aut personâ. At nos miseri ad vana & externa conuertimur: nec res ipsas timemus, sed circumposita rebus. Ecce si mare nauiges, & magnum illud fiat: mens tibi abit, & contremiscis. non aliter quàm, si naufragium feceris, totum illud ebibendum tibi sit. at sextarius

Paupertas enim nõ dura.

Non graue exsilium.

Non ipsa mors

Nos cogitando ea aggrauamus.

rius vnus aut alter ſuffecerint. Si terræmotus ſubitò exortus, qui clamor & metus? cenſes totum opidum, ſi ruat, in te caſurum, aut certè domum. & neſcis quàm ad cerebrum tuum elidendum ſatis ſit vnus aliquis lapis. Non aliter in Cladibus iſtis fit: in quibus ſtrepitus præcipuè nos terret & vaniſſima imago rerum. En ſatellitium illud! en gladios! Quid iſti ſatellites, quid gladij! quid facient? Occident. Quid occiſio? ſimplex mors. & ne nomen ipſum te terreat, animæ à corpore abſceſſus. Omnia illa agmina militum, omnes illi minaces gladij, facient idem quod vna febris, quod vnus acinus, quod vnus vermis. Sed enim durius. Imò non paullò lenius: ſiquidem febris illa quam præoptas, toto anno hominem ſæpe torqueat, ictu hîc & momẽto tranſigitur. Benè igitur Socrates, qui hæc omnia non aliter appellare ſolitus quàm μορμολύκεια ſiue laruas. Quas ſi ſumis, videſne quomodo pueri te fugiant? ſed pone eaſdẽ & verâ facie te oſtende, accedent iterum & amplectentur. Idem in iſtis: quæ ſi detractis perſonis & ſine pompâ videas, timuiſſe te fatearis timorem puerilem. Vt grando tectis magno ſtrepitu illiſa, ipſa tamen diſſilit: ſic iſta in firmum animum ſi accidant, franguntur non frangunt.

* *Plura nos huius rei in Thyeſta noſtro ſiue De Contemptu mortis.*

Socratis breue, ſed ſalubre, dictum.

CAPVT

CAPVT XX.

Ad comparationem ventum. sed prius exaggerata Belgarum & huius ævi mala. eáque opinio communiter refutata: & ostensum ingenium humanum pronum ad augendos suos luctus.

Intercisio sermonis, nimis vberis alioqui & diffusi.

NON ex spe aut opinione meâ tam serius Langij sermo. Itaque abrumpens, Quò abis? inquam. hócne pollicitus? Mella & mulsa historiarum exspectabam: tu acre mihi promis, & quo nihil meracius in Sapientiæ penu. Quid censes? cum Thalete aliquo rem tibi esse? cum Lipsio est: qui homo & inter medios homines, remedia etiam desiderat paullò magis humana. Langius clementi voce & vultu, Agnosco, iure culpas, inquit. Nam dum purum illum Rationis radium sequor, excessisse Publicâ viâ me video, & furtim relapsum in Sapientiæ callem. Sed iam emendo: & gradum figo in limite magis noto. Displiceat Falerni illius austeritas? melle tibi tempero exemplorum. Ad Comparationem ecce venio: & ostendam clarè nihil graue aut magnum esse in his, quæ vndiq. circumfusa, malis, si ea confers cum antiquis. Maiora enim multis partibus & magis dolenda olim. Ego iterùm, &

Comparatione ostẽdi posse leuitatem cladium.

Digitized by Google

quidem impatienti gestu, Hoc ais? inquam.

*& persuasurũ, mi hoc putas? Ex Aristophane est.

—* Καὶ τῆϛ παροιδοκᾶς πλείονι ἐμέ;

Numquam Langi, quamdiu caput hoc sentit. Quod enim retrò æuum, si rectè examinas, tam calamitosum fuit quàm hoc nostrum est: aut quod erit? Quæ gens, quæ regio tulit

Tam multa dictu grauia, perpessu aspera,

Belgarum fatales miseriæ.

quàm hodie nos? Bello ecce iactamur, nec externo solùm, sed ciuili; nec hoc, sed intestino. Non enim partes solùm inter nos sunt: sed partium (ô patria quæ Salus te seruet?) nouæ partes. Adde Pestem, adde Famem, adde Tributa, Rapinas, Cædes: & ἐχάτων ἔχατον Tyrannidem, oppressioneſq. non corporum solùm, sed animorum. Iam in Europâ aliâ quid? aut bellum, aut belli metus. vel si pax; cum fœdâ seruitute sub minutis dominis coniuncta, & non lætior quouis bello. Quocumque oculos mentemque conuertas, suspensa omnia & suspecta: & vt in domo malè fultâ, signa pluria ruinæ. Ad summam Langi, vt amnium omnium confluxus in Oceanum: sic cladium videtur in hoc æuum. Et recenseo tantùm quæ in manibus iam, & adsunt. quid ea quæ imminent? de quibus verè illud Euripidæum canam,

Imò Europæ totius: quæ profectò labascit.

Κακῶν

* Κακῶν ὁ τάλας πέλαγος εἰσορῶ
Τοσοῦτον, ὥστε μὴ πρὸτ' ἐκνεῦσαι πάλιν.

* Pelagus malorum contuor Tam magnum, vt enatare facilè non siet.

Langius ad me seuerè & in modum coërcentis, Iterúmne te per querelas istas deiicis? inquit. Stare firmum te iam putabam: & cadis. vulnera tua coiisse: retractas. Atqui animi quâdam quiete tibi opus est, si sanesces. Infelicissimum, ais, hoc æuum. Vetus mihi ista cantio. scio auum tuum idem dixisse, scio patrem: scio posteros dicturos & nepotes. Insitum hoc à naturâ humano ingenio, ad tristia acriter flectere oculos, præterire quæ læta. Vt muscæ & eiusmodi insecta læuibus politisque locis non diu insident, scabris adhæresunt: sic querula ista mens meliorem sortem leuiter transuolat, asperam non dimittit. Tractat, inspicit, & ingeniosè plerumq. auget. Atque vt amantes in Dominâ suâ numquam non inueniunt, cur eximia ea ante omnes: sic dolentes, in suo luctu. Fingimus imò vana, nec præsentia solùm dolemus, sed futura. Quo tam sagacis ingenij pretio? Non alio, quàm vt quosdam exercitus motus procul puluis castris interdum exuit: sic nos deiiciat futuri discriminis falsa sæpe vmbra.

Querelæ mala sopita commouent.

Omnis gens de suo æuo questa.

Quia proni omnes ad dolorem augendum:

Imò & fingendum.

Digitized by Google

CAPVT XXI.

Magis deinde propriè & preſſè id refutatum, ex Comparatione cum veteribus malis. Primò de bellis. & de clade mirabili Iudæorum.

AT tu, Lipſi, plebeia hæc mitte: & ad Comparationem me ſequere, quam depoſcis. Per eam tibi clarum, non paria ſolùm in omni genere cladium olim euenisſe, ſed maiora: & gratandi materiam huic æuo eſſe, quàm querendi. Bello, inquis, iactamur. Quid? ergo bella nulla apud priſcos? Imò nata ea, Lipſi, cum orbe nato: nec deſitura, niſi cum illo. At non tam grandia fortaſſe aut tam grauia quàm iſta. Adeò contrà eſt, vt ludus hæc omnia ſint & iocus (ſeriò loquor) ſi conferantur cum priſcis. Non aditum, non exitum facilè reperio, ſi ſemel me penetro in profundum hoc exemplorum: ſed tamen viſne paullùm peregrinemur per orbis partes? Eamus. A Iudæâ ordiamur, id eſt à regione & gente ſacrâ. Omitto quæ in Ægypto paſſi, quæ poſt exceſſum ab Ægypto: tradita enim hæc & prompta in diuinis libris: ad extrema venio, & quæ cum funere eorum coniuncta. Quæ operæ mihi eſt, vt *exponam velut per indicem,

Ipſa Comparatio cœpta.

Et quidem per ſingula genera cladium.

De bello primùm.

Iudæorum innumeræ cædes.

* *Sumpſi autem & collegi è Ioſepho.*

cem, singillatim. Passi igitur ciuili externoque bello, non totis septem annis, ista:

Hierosolymis primùm interfecti, iussu Flori, *sexcenti triginta.*

Cæsareæ ab incolis, odio gentis & religionis, vno tempore —— *viginti millia.*

* Obserua etiã tunc solum re gionem multũ nocuisse.

Scythopoli (Cœlæ Syriæ vrbs est) — *tredecim millia.*

Ascalone in Palæstinâ, item ab incolis, — *duo millia, quingenti.*

Ptolemaide pariter, —— *duo millia.*

Alexandriæ in Ægypto, sub Tiber. Alexandro Præside — *quinquaginta millia.*

Damasci —— —— *decem millia.*

Atque hæc velut per seditionem aut tumultum gesta: legitimo deinde & aperto à Romanis bello:

Ioppe captâ â Cesio Floro cæsi — *octo millia & CCCC.*

In monte quodam Cabulone — *duo millia.*

In pugna ad Ascalonem — *decem millia.*

Per insidias iterùm —— *octo millia.*

Aphacæ, cùm capta esset, —— *quindecim millia.*

In monte Garizim cæsi —— *vndecim millia & DC.*

Iotapæ, in quâ ipse Iosephus, circiter — *triginta millia.*

Ioppe

Ioppe iterùm captâ ſubmerſi —— *quatuor millia* CC.

In Tarichæis cæſi — *ſex millia &* D.

Gamalæ, tam interfecti, quàm ſponte præcipitati, —— *nouem millia.* nec quiſquam homo natus ex eâ vrbe ſaluus, præter duas mulieres, ſorores.

Giſcalâ deſertâ, in fugâ trucidati *bis mille.* & fœminarum ac puerorum capti —*tria millia.*

Gadarenſium cæſa —*tredecim millia.* capti — *duo millia & ducenti,* Præter eos qui in flumen deſiliere infiniti.

In Idumææ vicis cæſi —— *decem millia.*

Geraſij —— —— *mille.*

Machærunte —— —— *mille* DCC.

In ſiluâ Iardes —— *tria millia.*

In Maſſadâ caſtello, ſuâ manu perempti *nongenti &* LX.

In Cyrene à Catulo Præſide cæſi *tria millia.*

At in ipsâ Hieroſolymorum vrbe, per omne tempus obſidionis mortui aut cæſi, *decies centena millia.* capti, — *nonagintaſeptem millia.*

Qui fame, exſilio, miſeriis perierunt.

Summa hæc colligit (præter *innumeros quiomiſſi) *duodecies centena & quadraginta millia.* Quid ais Lipſi? deiicis ad hæc oculos? attolle potius: & aude mihi comparare

cum

cum vnius gentis clade, aliquot annorum in orbe Christiano bella. At quantula tamen illa hominum terrarumque pars, si conferatur cum Europâ?

CAPVT XXII.

De Græcorum item Romanorúmque Cladibus ex bello: Magnus interfectorum numerus ab aliquot ducibus. Item vastatio noui orbis. & miseriæ captiuitatis.

NEC hîc insisto. ad Græciam me confero. In quâ digerere ordine omnia bella, siue inter ipsos siue cum externis gesta, longum nec cũ fructu. hoc dico. ita exhaustam & attonsam eam continuo cladium isto ferro, vt* Plutarchus tradat (numquam mihi sine irâ & admiratione lectum) eam vniuersam non fuisse, suo æuo, conficiendis *tribus millibus militum*: quot tamen, inquit, olim bello Persico, vnum Megarensium opidulum confecerat. Heu, quò cecidisti flos ille terrarum, sol & sal gentium! Vix opidum hodie alicuius quidem nominis in hac ipsa attritâ Belgica est, quod numerum eum non adæquet idonei ad bellum sexus. Iam Romanos & Italiam perlustramus? leuatunt me pridem hoc fasce recensionum Augustinus & Orosius. eos vide, & in iis maria malorum.

Græciæ attriti mira.

*De defectu oraculorum.

Etiam Italiæ & Romani imp rij.

lorum. Vnum bellum Punicum ſecundum, in ſolis Italiâ, Hiſpaniâ, Siciliâ, ſupra *quindecies centena millia* hominum (quæſiui enim curioſè) non totis annis ſeptemdecim conſumpſit. Bellum ciuile Cæſaris & Pompeij, ad *millia trecenta*. & largius, Bruti, Caſſij, Sex. Pompeij arma. Et quid bella recenſeo plurium auſpicio geſta aut ductu? Vnus ecce C. Cæſar (ô peſtem perniciemque generis humani!) fatetur & quidem glorians, * *vndecies centena & nonaginta duo millia hominum prælijs à ſe occiſa*: atque ita, vt non veniat in hanc rationem ſtrages ciuilium bellorum. Pauculis annis quibus ille Hiſpaniæ aut Galliæ præfuit, in externos editæ iſtæ cædes. Quo tamen maior etiam hâc parte ille Magnus, qui in delubro Mineruæ inſcripſit *fuſa à ſe, fugata, occiſa, in deditionem accepta, hominum vicies ſemel centena* LXXXIII. *millia*. Quibus velut in numerum, ſi vis, adde, Q. Fabium, qui *centum decem Gallorum millia*: C. Marium, qui *ducenta Cimbrorum*: poſteriori æuo Aëtium, qui memorabili Catalaunico prælio *centum ſexaginta duo millia* Hunnorum occîdit. Et ne bellis illis hominum cadauera tantùm fuiſſe cenſeas: fuêre etiam opidorum. Cato ille Cenſorius * gloriatur plura * opida ſe in Hiſpaniâ

Cædes ingentes à Romanis editæ.

* *Plinio hæc tradita lib.* VII.

Opida ab iis multa deleta.

* *Apud Plutarchum.*

* *Ad quadringenta, vt tradunt Plut. & Appian.*

Hiſpaniâ cepiſſe, quàm dies in eâ egerit. Sempronius Gracchus, ſi Polybio fides, *trecenta* in eâdem deleuit. Nec habet omne ævum, opinor, quod adſtruat his exemplis, præter noſtrum; ſed in orbe alio. Pauculi Iberi ante annos octoginta in vaſtas illas & nouas terras delati, quæ funera, deus bone, ediderunt? quas ſtrages? Nec de cauſſis aut iure belli diſſero, tantùm de euentis. Cerno ingens illud terrarum ſpatium, quod vidiſſe magnum ſit non dicam viciſſe, à vicenis triceniſque militibus peruadi: & paſſim inermes illos greges ſterni, vt ſegetem à falce. Vbi tu es inſularum maxima Cuba? tu Hayti? vos Iucayæ? quæ olim quingentis aut ſexcentis hominum millibus ſuccinctæ, alibi vix quindecim ex iis retinuiſtis in ſemen. Oſtende etiam te paullùm tu Peruana, tu Mexicana ora. Heu miram miſeramque faciem! immenſus ille tractus & verè alter Orbis, vaſtus attrituſque* appâret, non aliter quàm ſi cæleſti quodam igne deflagraſſet. Mens & lingua mihi cadit Lipſi, dum hæc memoro: & video noſtra omnia præ iſtis non aliud quàm palearum caſſa eſſe, vt Comicus ait, aut gurguliunculos minutos. Nec tamen legem illam mancipiorum adhuc refero: quâ nihil acerbius in veterum

Indorum ſtrages, imò excidium.

* *Certè ſub initia. Nam nunc habitari iterùm ſcio, & melius coli.*

bellis,

Digitized by Google

Captiuitas olim acerba, & quãda morti.

bellis. Homines ingenuos, nobiles, pueros, fœminas, omnes victor abripiebat, quis scit an in æternam seruitutem? Certè seruitutem, cuius vestigium iure gratulor non fuisse, non esse adhuc, in Christiano orbe. Turcæ sanè vsurpant. nec aliud est quod magis inuisum & terribilem nobis reddat Scythicum illum dominatum.

CAPVT XXIII.

Pestis Famisque priscæ insignia maximè exempla. item Tributorum magnitudo quæ olim, & rapinarum.

AT tu pergis in querela. & Pestem etiam adtexis Famemque: Tributa & Rapinas. Vis igitur singula comparemus? sed breuiter. Dic mihi quot millia Pestis in totâ Belgicâ abstulit, his quinque aut sex annis? Opinor quinquaginta, aut vt largiter, millia centum. At vna in Iudæâ pestis sub Dauide rege, *septuaginta millia* absorpsit, die non toto. Sub Gallo & Volusiano Imperatoribus, * pestis ab Æthiopiâ exoriens omnes Romanas prouincias peruasit, & per quindecim continuos annos incredibiliter exhausit. Nec alia vmquam maior lues mihi lecta, spatio temporum, siue terrarum. Sæuitiâ tamen & impetu insignior illa quæ

Pestis quæ apud veteres.

* *Zonaras Tom. 2*

Byzantij

Byzantij finitimiſque locis graſſata, Iuſtiniano Principe. cuius vis tanta, vt in ſingulos dies *quinque millia* funerum daret, interdum etiam *decem*. Timidè hoc dicerem & ambiguus fidei: niſi fidiſſimi huic rei ab illo ipſo æuo * teſtes. Nec minus miranda Africana peſtis, quæ euersâ Carthagine orta, in ſolâ Numidiâ * *octingenta hominum millia* deleuit: in maritimâ Africâ, *ducenta*, & apud Vticam *triginta millia* militum, qui ad oræ eius præſidium relicti. Iterumque in Græciâ, Michaëlis Ducæ imperio, tam ſæua: ὥστε ἀδυνατεῖν (Zonaræ verba ſunt) τὰς ζῶντας ταφῇ καθαρθῆναι τοὺς θνήσκοντας, *vt viui prorſus pares non eſſent mortuis ſepeliendis.* Denique * Petrarchæ æuo, vt ipſe refert, tam valida in Italiam incubuit, vt ex millenis quibuſque hominibus vix decem ſupereſſent. Iam de Fame, nihil profectò nos aut ætas noſtra vidimus, ſi videmus antiqua. Sub Honorio Imperatore * Romæ tanta caritas & raritas omnis annonæ, vt homines hominibus iam imminerent, & in Circo palàm audita ſit illa vox PONE PRETIVM HVMANÆ CARNI. In totâ * Italiâ vaſtantibus eam Gothis, ſub Iuſtiniano, iterùm tanta, vt in ſolo Piceno *quinquaginta hominum millia* fame interierint: & paſſim

* *Procopius lib. II. de Bello Perſico. Agathias lib. V. Hiſtor.*

* *Oroſius lib. V. cap. VIII.*

* *Sub annum à Chriſto* ∞. CCC. LIX.

Fames, quæ apud veteres.

* *Zoſimus V. Annal.*

* *Procop. de bello Goth. lib. II. apud quem plura vide.*

in vſum ciborum verſæ ſint non carnes ſolùm humanæ, ſed humana excrementa. Duæ mulieres (narrare exhorreſco) ſeptemdecim viros per inſidias noctu interfecerant, & comederant: ipſæ à decimooctauo, qui id agi ſenſerat, cæſæ. Nec refero in Sacrâ vrbe famem, & exempla iam protrita. Quod ſi de Tributis etiam aliquid dicendum eſt: non nego grauia eſſe quibus premimur, ſed ita ſi ſola & per ſe ea videas, non ſi componas cum priſcis. Pleræque omnes prouinciæ ſub Romano imperio, fructuum ex *agro paſcuo *Quintam* quotannis perſoluêre, *Decimam* ex agro aruo. Nec defuêre Antonius & Cæſar nouem decemque annorum tributa exigere in vnum annum. Iulio Cæſare interfecto, cùm arma ſumpta pro libertate, ſinguli ciues *vigeſimamquintam* omnium bonorum dependere iuſſi: & hoc amplius, Senatorij ordinis omnes, in ſingulas ædium ſuarum *tegulas, *ſex aſſes*. Quæ immenſa contributio, noſtriſque ſenſibus nec credenda nec reddenda. At* Octauianus Cæſar, (credo ratione nominis ſui habitâ) *octauam* omnium bonorum partem à libertis exegit, & accepit. Et omitto quæ Triumuiri, quæ alij tyranni patrauerunt: ne noſtros doceam, recitando. Vnum tibi inſtar omnium exactionum

Tributorum olim magnitudo.

* *Appianus ſatis clare innuit lib. 1. ἐμφυλ.*

* *Dio apertè lib. XLVI. εἰ δὲ βουλόμεθα τίσι καὶ ὁπόσοις ἐζήλωσε πολὺ ἑκάστην κεφαλὴν καὶ τῶν πόλεων ἑκάστων.*

* *Dio lib. 1.*

Digitized by Google

actionum rapinarumque sit, de Coloniis. Quo inuento vt nihil ad vim imperij firmius, ita nihil in subditos cogitari potuit tristius. Deducebantur passim legiones cohortesque veteranæ in agros & opida: miseriqúe prouinciales momento temporis bonis & fortunis omnibus prouoluebantur. idque nihil ausi, nihil meriti: sed pro crimine omni, opes aut opimi agri. In quo profectò gurges quidam calamitatum omnium apparet. Miserum est nummis spoliari: quid etiam agris tectisque? Graue istis pelli: quid totâ patriâ? quid templis arisque? Distrahebantur ecce aliquot millia hominum, liberi à parentibus; domini à familiaribus; vxores à viris; & in varias terras, vt cuique fors sua fuit, spargebantur: alij in *sitientes Afros*, vt poëta in hac ipsâ re ait, *Pars Scythiam, aut toto diuisos orbe Britannos.* Solus Octauianus Cæsar in solâ Italiâ *duodetriginta* colonias collocauit. in prouinciis quot libuit. Nec alia res magis, vt ego scio, exitio fuit Gallis nobis Hispanisque.

In coloniis deducendis acerbitas.

Quæ crebertimæ.

Digitized by Google

CAPVT XXIIII.

Crudelitatis & Cædium narrationes aliquot, miræ, & supra omnia scelera huius ævi.

Cædes immanes & infames, quæ olim.

SED sæuitia tamen hodie, inquis, & cædes inauditæ. Scio quid innuas, & quod nuperum factum. Sed tuam fidem, Lipsi: tale nihil apud antiquos? O imperitum te, si nescis: malum, si dissimulas! Exempla enim adeò prompta & multa, vt laboremus in eligendo. Sullæ nomen nosti, illius Felicis? ergo & proscriptionem eius infamem & immanem, quâ * *millia quattuor & septingentos* ciues abstulit vni vrbi. Et ne vilia quædam capita aut è plebe censeas, *centum quadraginta* in iis Senatores. Nec tango cædes innumeras, quæ vulgo factæ permissu eius siue iussu. vt non immeritò vox illa Q. Catulo expressa sit, *Cum quibus tandem victuri sumus, si in bello armatos, in pace inermes occidimus?* At Sullam eumdem haut multò post imitati tres discipuli (Triumuiros intellego) pariter proscripsêre * *trecentos Senatores.* equites Romanos supra *bis mille.* Heu scelera, quibus nihil acerbius Sol ille vidit visuruſque est, ab ortu omni ad occasum! Appianum, si voles, lege, & in eo va-

* *Valerius lib. 11*

* *Appianus ita numerat.*

eo variam fœdamq. imaginem latitantium, fugientium; sistentium, extrahentium; liberorum circà eiulantium, & coniugum: peream ego, nisi humanitatem ipsam periisse dices fero & ferino illo æuo. Atque hæc in Senatoribus equitibusque gesta: id est, totidem pænè regibus aut dynastis: sed in multitudinem fortasse non sæuitum. Imò vide mihi eumdem Sullam qui *quatuor legiones contrariæ partis, fidem eius secutas, in publica Villa, nequicquam fallacis dextræ misericordiam implorantes, obtruncari iussit.* Quorum cùm morientium gemitus Curiam quoque attigisset, attonito & conuerso Senatu: *Hoc agamus*, inquit, *Patres conscripti. pauculi seditiosi iussu meo puniuntur.* Nec scio quid magis hîc mirer: hominem id facere potuisse, an dicere. Et pluráne poscis sæuitiæ exempla? cape. *Seruius Galba in Hispaniâ trium ciuitatum conuocato populo, quasi de commodis earum acturus, *septem millia*, in quibus flos iuuentutis consistebat, repentè trucidauit. In eâdem regione *L. Licinius Lucullus consul, *Caucæorum *viginti millia* contra deditionis stipulatæ fidem immissis in vrbẽ militibus occîdit. Octauianus Augustus Perusiâ captâ, *trecentos è dediticiis, electos vtriusq. ordinis, ad

* Ita Valerius lib. 1 x. idque efficeret xxiiii. millia hominum. At Seneca tantum de septem millibus, De Ira.

* Valerius.

* Appianus. * Puto, Vaccæorum.

* Suetonij verba.

Digitized by Google

aram D. Iulio exstructam hostiarum more mactauit. * Antoninus Caracalla, nescio ob quos iocos infensus Alexandrinis, pacis specie in vrbem eam veniens, vniuersam iuuentutem in campum conuocatam, milite circumdedit, & signo dato ad vnum omnes occîdit pariqúe sæuitia in reliquam multitudinem vsus, frequentissimam vrbem prorsus exhausit. * Mithradates rex vnâ epistolâ *octoginta millia* ciuium Romanorum negotiandi caussâ per Asiam dispersa interemit. * Voleſus Messalla proconsul Asiæ, *trecentos* vnâ die securi percussit, & inter cadauera reiectis manibus superbè inambulans, quasi rem magnificam fecisset, proclamauit, * ὦ βασιλικὸν φάγμα. Et profanos adhuc loquor impioſqúe. sed ecce tibi etiam inter deo vero deuota nomina Theodosium Principem, qui Thessalonicæ per summum scelus & fraudem *septem millia* innoxiorum capitum in theatrum quasi ad ludos conuocatos, immisso milite necauit. Quo facto nihil magis impium vetus omnis impietas habet. Ite post hæc mei Belgæ, & sæuitiam siue perfidiam Principum accusate in hoc æuo.

* Xiphilinus & Herodian.

* Valer. alique.

* Seneca 11. De ira.

* O rem regiam!

CAPVT

CAPVT XXV.

Tyrannis etiam nostra eleuata. ostensa ea à naturâ siue malitiâ humanâ esse. & externas internásque oppressiones fuisse olim.

DENIQVE Tyrannidem etiam hodiè culpas, & oppressiones corporum atque animorum. Nec ambitiosè mihi nunc decretum attollere æuum nostrum, vel affligere. cui enim bono? hoc quod ad Comparationem nostram facit, dicam. Quando mala ista non? & vbi non? Cedò mihi sæclum aliquod sine insigni tyrannide, cedò gentem. Si potes: (subibo enim discrimen huius aleæ:) ego quoque confitebor miserrimos nos miserorum. Quid taces? Verum est, vt video, illud diasyrticum vetus, *Omnes bonos Principes in vno annulo posse perscribi.* Insitum nimirùm humanis ingeniis, imperio insolenter vti: nec facilè modum seruare in eâ re, quæ supra modum. Nos illiipsi qui de tyrannide querimur, semina tyrannidis inclusa in pectore gestamus: nec voluntas plerisque ea efferendi deest, sed facultas. Serpens cùm frigore torpet, venenum nihilominus habet, sed non exerit: simile in nobis, quos sola imbecillitas arcet à nocendo & Fortunæ quoddam frigus. Da vires, da

Crebræ sempèr tyrannides & oppressiones.

Quibus origo à superbiâ & ferociâ humani ingenij.

instrumenta: vereor vt vel impotentissimi plerique istorum sint, qui nunc tam iniqui in potentes. Exemplum in cottidianâ istâ vitâ. Vide mihi patrem illum sævientem in filios, dominum in seruos, præceptorem in discipulos. Phalarides in suo genere omnes isti sunt: & fluctus eosdem in flumine excitant, quos reges in magno mari. Nec animantibus aliis non hæc natura. è quibus pleraque sæuiunt in congeneras sibi species, in aëre, terrâ, aquâ.

Sed & tyrannis inter alia animalia.

——— pisces sic sæpe minutos
Magnus comest, sic aues enecat accipiter.

ait rectè Varro. Sed corporum istæ oppressiones sunt, inquies: hodiè hoc eximium, quod etiam animorum. Itáne, animorum? vide ne inuidiosè hoc potius, quàm verè. Ignorare mihi sese & naturam illam cælestem videtur, quisquis premi eam putat posse aut cogi. Nulla enim externa vis vmquam faciet, vt velis quod nolis, sentias quod non sentis. Ius aliquis in vinclum hoc animi habet siue nexum: nemo in ipsum. Soluere eum à corpore tyrannus potest, non naturam eius dissoluere: quæ pura, æterna, ignea, spernit externum & violentum omnem tactum. At sensum tamen animi non licet expromere. Esto. sed linguæ tuæ igitur fræna ponuntur,

De oppressione ob religionem.

Digitized by Google

ponuntur, non animo: nec iudiciis, sed factis. Sed nouum hoc ipsum & inauditum. O bone, quàm erras! Quot tibi possim dicere qui sub tyrannis sensuum suorum pœnas luerunt, propter incautam linguam? Quàm multi ex iisdem vim adferre iudiciis conati? & iudiciis dico in re pietatis. Persarum & Orientis reges adorari, tralaticium fuit. & Alexandrum, eumdem diuinitatis cultum sibi adseruisse scimus, rusticâ Macedoniâ suâ non probante. Inter Romanos bonus ille & moderatus Princeps Augustus, flamines & sacerdotes in prouinciis imò in domibus singulis habuit, vt deus. Caligula deorum statuis amputato capite, suum imponi iussit, ridiculâ impietate. idem templum suo numini, sacerdotes, & quæsitissimas hostias instituit. Nero Apollo haberi voluit: & illustrissimi ciuium interfecti, hac præscriptione, * *quod numquam pro cælesti voce immolassent.* Iam Domitianus, *Deus dominúsque noster*, palàm audiebat. Quæ vanitas vel impietas si hodie in vllo regum, Lipsi, quid diceres? Nec adnauigo propius hanc Scyllam, in quam non trahent aut pellent me vlli ambitionum venti.

Olim eã etiam fuisse.

* Idque inter alios Thraseæ obiectum.

* Ἀκίνδυνον γάρ ἐστι σιγῆς γέρας. *Periculo vacat silenti præmium.*

Vnum tantùm in totam hanc rem priscæ

seruitutis testimonium adferam, & quidem è familiari tuo scriptore: quod velim attendas. Tacitus de Domitiani æuo: *Legimus cùm Aruleno Rustico Pætus Thrasea, Herennio Senecioni Priscus Helvidius laudati essent, capitale fuisse. nec in ipsos modò auctores, sed in libros quoque eorum sæuitum, delegato Triumuiris ministerio, vt monumenta clarissimorum ingeniorum in comitio ac foro vrerentur. Scilicet illo igne vocem populi Romani, & libertatem Senatus & conscientiam generis humani aboleri arbitrabantur: expulsis insuper Sapientiæ professoribus, & omni bonâ arte in exsilium actâ, nequid vsquam honestum occurreret. Dedimus profectò grande patientiæ documentum, & sicut vetus ætas vidit quid vltimum in libertate esset, ita nos quid in seruitute: adempto per inquisitiones etiam loquendi audiendique commercio. Memoriam quoque ipsam cum voce perdidissemus, si tam in potestate nostra esset obliuisci, quàm tacere.*

*Velim notes vetera tyrannidis mores.

CAPVT

CAPVT XXVI.

Postremò doctum non mira aut noua esse hæc Mala. hominibus gentibúsque omnibus semper communia. & solatium in eâ re quæsitum.

NEC adtexo plura de Comparatione. ad alterum Legionis meæ agmen venio, quod oppugnat Nouitatem: sed breuiter & contemptim. Spolia enim potius leget ex deuicto iam hoste, quàm vt consertâ manu acriter cum eo pugnet. Reuera autem quid hîc homini nouum esse potest, nisi qui ipse nouus nouitius in humanis rebus? Crantor egregiè & prudenter, qui versum hunc semper habebat in ore

Contra eos qui nouas aut extremas putant has clades.

* Οἴμοι, τί δ' ὄιμοι; θνητά τι πεπόνθαμεν.

* Heu me! quid heu me? humana perpessi sumus.

Circulantur enim cottidiè hæ clades, & orbe quodam eunt per hunc Orbem. Quid tristia hæc euenire ingemiscis? quid admirare?

* Οὐκ ὅτι πᾶσί σ' ἐφύτευσ' ἀγαθοῖς
Ἀγάμεμνον Ἀτρεΐδῃ.
Δεῖ δέ σε χαίρειν καὶ λυπεῖσθαι.
Θνητὸς γὰρ ἔφυς. καὶ μὴ σὺ θέλῃς,
Τῶν θεῶν ἅπερ βουλόμεθ' ἔσται.

* Non te omnia ad lætagenuit Agamemnon Atreus. Opus tuũ gaudere & dolere. Mortalis enim natus es: & vt recusas, sapere tu ita volentibus erit.

Illud potius mirum, si exlex quisquam ab hac communi lege, nec onus ferat quod ferunt omnes. Solon amicum quemdam Athenis

Solonis argumentum inuenti Consolatio.

Athenis grauiter lugentem in arcem deduxit, & subiectas omnes in magnâ vrbe ædes ostendit: Cogita, inquiens, quàm multi luctus sub his tectis olim fuerint, nunc versentur, posteà futuri sint: ac mitte mortalium incommoda tamquam propria deflere. Velim idem tibi fieri possit, Lipsi, in magno isto mundo. Sed quoniam re non potest; age, fiat paullisper cogitatione. Sisto te in alto illo, si vis, Olympo. despice mihi omnes vrbes, prouincias, regna: & cense totidem consepta te videre cladium humanarum. Amphitheatra hæc quædam sunt & velut Arenæ, in quibus cruenti illi Fortunæ ludi. Nec longè oculos mitte. Italiam vides? nondum triginta anni sunt, cùm à sæuis asperisque ab vtroque latere bellis conquieuit. Latam illam Germaniam? validæ in eâ scintillæ nuper discidij ciuilis. quæ iterùm exardescunt, &, nisi fallor, in exitialem magis flammam. Britanniam? perpetua in eâ bella cædesque. & quod nunc paullisper in pace est, imperio debet pacati sexus. Galliam? vide & miserere. etiam nunc per omnes eius articulos gangræna serpit sanguinolenti belli. Nec aliter in toto orbe. Quæ cogita, Lipsi; & communione hac miseriarum, tuas leua. Atque vt triumphantibus

lades in omorbe.

phantibus à tergo deſtitui ſeruus ſolet, qui in medio triumphi gaudio idemtidem interclamaret, Homo es: ſic tibi monitor iſte ſemper adſiſtat, Eſſe hæc humana. Vt enim labor cum pluribus communicatus leuior fit: ſic item dolor.

CAPVT XXVII.

Sermonis totius Concluſio. & ad repetendum eum ruminandúmque breuis admonitio.

EXPLICVI copias meas omnes & ſermonem, Lipſi: & habes quæ pro Conſtantiâ dicenda mihi ceſſit in Dolorem. Quæ vtinam non grata tibi ſolùm, ſed ſalubria: nec delectent, ſed magis iuuent! Iuuabunt autem, ſi non in aures ſolùm, ſed in animum demittes: nec audita iacêre & inareſcere ea patiere, vt ſemina ſparſa ſummo ſolo. Denique ſi repetes ſeriò & ruminabere. quia vt ignis è ſilice non vno concuſſu elicitur: ſic in frigido iſto pectore, non primo admonitionum ictu accenditur latens & languens in nobis vis illa honeſti. Quæ vt verè aliquando in te ardeat, nec verbis aut ſpecie, ſed re & factis, ſupplex quæſo veneróque æternum & diuinum illum ignem.

Concluſio & adhortatio.

Repetiti monitionum ictus iuuant & penetrant.

Cum

Cùm dixiſſet, ſurrexit properè, &, Eo Lipſi, inquit. Sol hic meridies prandij mihi index. tu ſequere. Ego alacer ac libens, inquam: quodque in myſteriis ſolet; iure nunc acclamem,

* Effugi malum, reperi bonum.

* ἔφυγον κακὸν, εὗρον ἄμεινον.

FINIS.

AD

AD DEVM
Pro Constantiâ

PRECES

Fusæ in graui & diuturno meo morbo, anno ∞. IↃ. LXXIX. Ætatis meæ XXXII.

CVI mare cui tellus famulatur, & ignea cali
Sidera: quem metuunt mortalia sæcla animantum:
Alme Deus, sine quo dias in luminis oras
Nil venit, & sine quo nil exit luminis oras:
Adspice me quem languor habet, quem tabida vexat
Febris, & exiguam suadet sperare salutem.
Annue ne pariter cum corpore mens bruteſcat,
Neu timefacta meum fugiat CONSTANTIA *pectus.*
Certa etenim vitæ finis mortalibus instat,
Et cuncti properamus eumdem tangere portum:
Non cursus tamen omnibus vnus. ô ille beatus
Qui vitæ infames scopulos & naufraga saxa
Festinâ potuit præteruexisse carinâ!
Quando voles mea Parca, sequar. non hic terrenis
Impedior curis: nec me fucata veneno
Vellera, nec rutilo splendor perstrinxit ab auro.
Sola mihi doctæ arrisit pellacia Musæ.
Hanc quoque sperno libens. tu tantùm dîe deorum
Mundi mens æterna & inenarrabile numen,
Suscipe me, & lætum meliori in sede repone.

INDEX

INDEX CAPITVM,

Quem subiecimus vt Lector in vno aspectu habeat filum totius operis & contextum.

LIBRI PRIMI

CAPVT I. Præfatio & introductio, querela item aliqua de Belgarum turbis.

CAP. II. Peregrinationem non facere ad internos morbos. indicinam eam esse, non medicinam. nisi si forte in leui quodam & primo adfectuum motu.

CAP. III. At veros animi morbos non tolli eâ, non minui: imò per eam recrudescere. Animum esse qui in nobis ægrotet: eique remedium à Sapientiâ & Constantiâ petendum.

CAP. IIII. Definitiones Constantiæ, Patientiæ, Rectæ rationis, Opinionis. Item Peruicacia quid à Constantiâ differat & abeat: & à Patientiâ, Abiectio.

CAP. V. Ratio & Opinio vnde originem habeant. vtriusque vires & effectus. Alteram ad Constantiam ducere, alteram ad Leuitatem.

CAP. VI. Constantiæ laus, & seria ad eam adhortatio.

CAP. VII. Quid sit & quotuplex quod Constantiam turbet. Bona & mala externa esse. Mala autem duplicia, Publica & Priuata. ex iis grauia & periculosa maximè videri Publica.

CAP. VIII. Mala Publica oppugnata. sed ante omnia tres Adfectus coërciti. exque iis hoc capite ambitiosa quædam Simulatio. quâ homines Mala Propria, vt Publica lugent.

CAP. IX. Simulatio ea clarius retecta, & ab exemplis. obiter de vera Patria dictum. item malitia hominum gaudentium malis alienis, cùm ipsi extra ea.

CAP. X. Querela mea de increpatione Langij tam liberâ. sed additum, Philosophi id munus esse. Conatus item refutandi superiora: & obligatio amorque, qui in patriam.

CAP. XI. Refutatus secundus Adfectus nimij amoris in patriam

Digitized by Google

in patriam. quem Pietatem falsò voeant. idque ostensum. Ité vnde origo illi Adfectui. & quid Patria propriè ac verè.

CAP. XII. Tertius Adfectus temperatus, qui Misetatio. eam in vitio esse. discriminata, lucis caussâ, à Misericordia. quomodo, & quatenus eâ vtendum.

CAP. XIII. Remotis obstaculis, ventum serió ad eleuanda aut tollenda ipsa Publica mala. quattuor ea præcipuis argumentis oppugnanda à me & expugnanda. Ac primò hîc de Prouidentiâ dictum. eaque probata inesse & præesse rebus humanis.

CAP. XIIII. Nihil hîc geri, nisi Prouidentiæ eius nutu. ab ea clades in populos aut vrbes immitti. ideò parum piè super iis queri nos aut flere. Denique adhortatio ad parendum deo. cum quo temerè & frustrà pugnatur.

CAP. XV. Ad secundum pro Constantiâ argumentum transitum, quod à Necessitate. Vis eius & impetus. Dupliciter ea Necessitas considerata: & primò in Rebus ipsis.

CAP. XVI. Exempla necessariæ mutationis aut mortis in toto Orbe. Cælum & elementa conuerti, aliquando interitura. Idem in opidis spectari, in prouinciis, & regnis. Denique gyrare hîc omnia, nec quidquam stabile aut firmum.

CAP. XVII. Ventum ad Necessitatem quæ è Fato. Fatum ipsum primò adsertum. Vulgi in eo & sapientum vniuersum quemdam consensum fuisse, sed in partibus dissensum. Quotuplex priscis Fatum.

CAP. XVIII. Tria prima genera Fati explicata breuiter. omnium definitio siue descriptio. Stoici leuiter & breuiter excusati.

CAP. XIX. Quantum siue Verum Fatum explicatum. De nomine ipso dictum breuiter. Id definitum tenuiore filo: & ostensum à Prouidentiâ differre.

CAP. XX. Distinctum & diuulsum id à Stoico fato quattuor terminis. Ostensum accuratius, quo modo vim non inferat voluntati. itemque deum nec σωτῆρα mali nec auctorem esse.

CAP. XXI. Conclusio tractationis de Fato. monitum, periculi plenam & ancipitem eam esse. non curiosè indagandam. denique adhortatio seria vt vires animo inprimantur à Necessitate.

Digitized by Google

CAP. XXII. Ignauiæ latibulum aliquod quærí solere in Fato. Sed id detectum. Fatum agere per causſas medias, eoque illas adhibendas. Quatenus auxiliari patriæ, quatenus non oporteat. Finis impositus primo libro & sermoni.

LIBRI SECVNDI

CAP. I. Occasio repetiti sermonis. itio ad Langij amœnum hortum, eiusque laudatio.

CAP. II. Hortorum in genere Laudatio. Cultum eum antiquum esse, & à naturâ. Reges & viros magnos vsurpasse. Denique delectatio eorum oboculos posita, & non improbum meum votum.

CAP. III. Contra curiosos quosdam dissertum, qui hortis ad vanitatem & ignauiam abutuntur. Quis verus eorum vsus. Sapientibus & doctis idoneos esse. & Sapientiam ipsam altam in iis & educatam.

CAP. IIII. Ad Sapientiam igitur adhortatio. per eam ad Constantiam veniri. & serió monita iuuentus vt serias Philosophiæ litteras cum amœnioribus illis & liberalibus coniungat.

CAP. V. Sapientiam non vouendo, sed conando acquiri. Reditum in sermonem de Constantiâ. Cupidinem discendi, bonum esse in adolescentiâ signum.

CAP. VI. Pro Constantiâ tertium argumentum ab Vtili. Clades bonas esse, Originem intueare siue Finem. Originem enim à deo sumere. qui æternùm & immutabiliter bonus. ideoque causſa nullius mali.

CAP. VII. Finem item cladium semper dirigi in bonũ. etsi persæpe eæ per noxios homines, & noxæ causſâ administratæ. Sed frangi & temperari eorum vim à deo. flecti omnia in nostrum vsum. obiterque dictum cur Malorum operâ in iis deus vtatur.

CAP. VIII. Magis distinctè de Finibus ipsis. eos triplices esse: & qui, quibus conueniant. Mox paullò fusius de Exercitio, quod Bonis non vno modo prodest, firmando, probando, præeundo.

CAP. IX. De Castigatione, qui secundus finis. eam quoque ostensum ex vsu nostro esse, dupliciter.

CAP. X. Denique Punitionem ipsam bonam & salubrem esse. dei respectu, hominum, & eius qui punitur.

CAP.

Digitized by Google

CAP. XI. De Fine quarto, qui hominì ambiguus est. cum pertinere vel ad Conseruationem tutelamque Vniuersi, vel ad Cultum. Singula vberius explicata.

CAP. XII. Contra iustitiam diuinam vetus & vulgata obiectio: cur impares pœnæ. ea inquisitio ab homine remota, & ostensa impia.

CAP. XIII. Tamen vt curiosis satisfiat, separatim ad tres veteres obiectiones responsum. & primò ad eam de Malis non punitis. quos differri docemus, non dimitti. idque vel hominum ipsorum caussâ: vel naturâ quâdam dei, quæ ad supplicium lenta.

CAP. XIIII. Deinde ostensum plures esse Pœnas: & quasdam occultas internasque, quæ scelus ipsum comitentur, & quas improbi effugiunt numquam. quæ graviores quàm vllæ externæ.

CAP. XV. Pœnas etiam Postumas manere improbos. & plerumque imò ipsas Externas: quæ exemplis aliquot illustribus adfirmatæ.

CAP. XVI. Responsio ad alteram obiectionem, de Immeritis. ostensum omnes meruisse pœnam, quia omnes in culpâ. & qui magis aut minus, ægrè imò nullo modo ab homine posse discerni. Deum solum esse, qui noxas clarè videat, ideoque iustissimè puniat.

CAP. XVII. Responsio ad obiectionem tertiam, de Pœnis translatis. exemplis monstratum id etiam apud homines fieri. Quæ deo translationis huius caussa sit. & pluscula alia satis curiosæ subtilitatis.

CAP. XVIII. Transitus ad Locum vltimum factus, qui ab exemplis. & ostensum vtile interdum esse, serlæ medicinæ admisceri quædam iucunda.

CAP. XIX. Non tam grauia esse Mala publica, quàm videntur. idque primò, sed breuiter, Ratione ostensum. Circumiecta enim rebus plerumque vanè timeri, non ipsas.

CAP. XX. Ad Comparationem ventum. sed prius exaggerata Belgarum & huius æui mala. eaque opinio communiter refutata, & ostensum ingenium humanum pronum ad augendos suos luctus.

CAP. XXI. Magis deinde propriè & presse id refutatum ex Comparatione cum veteribus malis. Primò de bellis. & de clade mirabili Iudæorum.

Digitized by Google

CAP. XXII. De Græcorum item Romanorumque Cladibus ex bello. Magnus interfectorum numerus ab aliquot ducibus. Item vastatio noui orbis. & miseriæ captiuitatis.

CAP. XXIII. Pestis Famisque priscæ insignia maximè exempla. item Tributorum magnitudo quæ olim. & Rapinarum.

CAP. XXIIII. Crudelitatis & Cædium narrationes aliquot, miræ, & supra omnia scelera huius æui.

CAP. XXV. Tyrannis etiam nostra eleuata. ostensa ea à natura siue malitia humana esse. & externas internasque oppressiones fuisse olim.

CAP. XXVI. Postremò doctum non mira aut noua esse hæc Mala. hominibus gentibusque omnibus semper communia. & solatium in eâ re quæsitum.

CAP. XXVII. Sermonis totius Conclusio. & ad repetendum eum ruminandumque breuis admonitio.

FINIS INDICIS.

Digitized by Google

IN CONSTANTIAM
V. C. IVSTI LIPSI.

DVM patriam exercet plus quàm ciuilibus armis
Triſte inter Reges diſcidium & populos,
(Ah quantum lis illa dedit quantumq; datura eſt
Sanguinis! at vos ô DI meliora date.)
Non iiſdem caſtris, quibus non militat iiſdem
Belgica, & heu cines perditum it ipſa ſuos.
Tamerúmque diu ſperata fine laborum
Decipimur, mendax ſpes ea abit miſeris.
An mirum aduerſa rerum ſuccumbere mole
Déque gradu tantum non animum excidere?
Ceu nauem inuitus Rector pugnantibus Auſtris
Deſerit, & pelago ludibrium ire ſinit.
Id verò prohibet IVSTVS (nihil addimus vltrà)
Per quem degeneri non licet eſſe animo.
Ille ipſi bellum Dux non inglorius infert
Fortunæ, en viſo vt tota ſtupet tiruło.
Ille addit vires animoſo: turpe labantem
Suſtinet, & mente ſtare facit ſolida
Omne is idpauidum contra caſúſque minaſque
Ceu contra fluctus ſtare ſolent ſcopuli.
Vt iam, Socraticos quamuis ſcrutere magiſtros,
Quantum vſquam eſt, melius nil alibi inuenias.

F. Duicius I. C.

AD IVSTVM LIPSIVM V. C.
DE CONSTANTIA SCRIBENTEM
Caroli Rœtcaſi I. C. Epigr.

CALLIDE, ſiquiſquã mortalium, vtramq. tueri
Fortunam & forti pectore deſpicere:
Atque etiam in nobis animos animare perenni
Clade fatiſcentes, & ſtabilire potens:
Vis dicam ingenuè quid de te ſentio Lipſi,
Nec perſonata me ſimulare fide?

Qui ſtabilit nos, & ſtabilis cluet ipſe reapſe,
Virtutis iuſtum iure mihi eſt ſtabulum.

Aliud ad eumdem.

Ex quo ſic turbis turbarunt omnia, & ex quo
Exceſsêre adytis numina quæque ſuis:
Sic tua diuinum ſpirarunt omnia, vt omnes
Lipſi exinde rear tecum habuiſſe Deos.

ELEGIA AD EVMDEM.

ETSI mens variis Fortunæ quaſſa ruinis
Horret adhuc dubio non benè fulta pede.
At beat in tanto (heu!) mœrorum turbine Lipſi,
Quòd veſter mihi ſit conciliatus Amor.
Quo duce carnifices poſſim proſcribere curas,
Priuaque conſtanti damna leuare animo.
Atque (ita Douſiadi placeam, cui militat ipſe
Phœbus, Amor, Venus & triga ſimul Charitum)
Non te vel Rubri ſpolium maris omne vel auri
Quicquid & Eöus condit & Heſperius,
Permutem; non ſi Diuûm Rex Iuppiter ipſus
Me raptum æthereis inſerat ordinibus.
Te naſcente polo Titan nouus affulſiſſe
Et radios toto diſſerere orbe ſuos
Viſus. Doctrinæ facem vt omnibus alluceres,
Templaque monſtrares MENTIS adire BONÆ.
Qualis ab aërij fons montis valle volutus
Communes multis diuidit vnus aquas.
Per te magnanimo prodit *Conſtantia* vultu
Ah nimiùm noſtris commoda temporibus!
Quâ Dis inuitis etiam licet eſſe beatos,
Quâ patriam in patriâ quærere deſinimus.
Eiagedum lux Hiſtoriæ Iuſtiſſime Lipſi,
Oppreſſis propera conſulere ingeniis.
Iamque trucis crepera Fati ſublimior aura,
Aut Helice tu ſis, aut Cynoſura mihi.

Adr. Blyenborg. Scobb.

Digitized by Google

O PHOEBE montes qui colis Aönas,
Dulcésque Musæ (quarum ope post regnis,
Fama superstites perenni
Damna breuis reparamus æui:)
Quémnam virum nunc laudis adorea
Mactare porrò iunitis, & pio
Sacrare cantu? cui recentem
Nectitis ex hedera coronam?
Non Sol renascens, non videt occidens
Quidquam venustum Lipsiada magis,
Cui Suada, certatímque Pallas
Imbuit hæc animum, illa linguam.
Nil est venustum Lipsiada magis,
Siue efficaci concitus alite
Seuera pangit, seu remisso
Difficilis studio Minervæ
Mutat vicissim grandia lenibus,
Amátque amœna visere Castalini
Sic vtili iucunda miscens
Certet vt alterutrumque vtrique.
Siue eruditi pectoris è penu
Promit laboris plenum opus ardui,
Plenum ingeníq; posthumorum
Secula quod stupeant nepotum.
Sublime pectus, mens homine altior,
Quæ lingua fando, quis poterit tuas
Æquare laudes sine versu,
Seu cytharæ fidibus canoræ?
Mitto illa quæ annis scripta prioribus
Iniurioso nulla silentio
Delebit ætas, nec maligno
Tabificus peret ore liuor.
Iure illa mitto: nam quid opus facem
Lucere Phœbo? quin sine te foret
Numquam per immensum hoc profundum
Vela darem, tua me voluntas

Huc traxit audacem auſpiciis tuis,
Victúſque parendi ſtudio metus
Maiora conari laborat
Viribus, ac modulo inuentæ.
Tu das Camœnis materiem meis,
Ignauitati tu ſtimulum admones
Facunde Lipſi, dum recente
Condecorans tua ſerta lauro
Conſtantem, & alta mente animi virum
Sublimè ſedes tollis in arduas,
Quâ ſuda tempeſtas, nec atris
Imbricitor furit Auſter alis.
Hac arte nixus Amphitruonides
Cæleſtis auget concilium chori,
Hac Liber, & cum fratre Pollux
Siderio radiant Olympo.
Virtutis huius præſidio potens
Quicquid vel vſquam eſt terribile ac minax
Nullus perhorreſces inertis
Altior ingeniis popelli.
Quin vt triſulco fulmine Rex poli
Piare certet terrigenûm nefas
Spectabis obtutu irretorto
Flagitiis comitem ruinam.
Intaminatæ mens ſibi conſcia
Vitæ, nec vllo querquera crimine
Munimen eſt quamuis frequenti
Tutius armituum coronâ.
At ſiſte curſum, & protinus arripe
Thalia portum, neu ſcaphulam mari
Committe tanto, ni procellis
Ludibrium, Boreæq; debes.
Ne littus vltrà ſit tibi tendere
Cupido tanti, deſine turgidùm
Sonare, præluſtréſque laudes
Ingenij tenuare culpâ.

D. Baudius Inſulenſis.

EIVSDEM

Digitized by Google

EIVSDEM AD EVMDEM TETRASTICHON.

Κλαίζειν τε λόγοις ἀρετὴν, ἔργοις τε διώκειν
Τοῦτο μὲν ἠΰφυὲς, τοῦτο δ' πολυμαθές.
Λίψιθ' ἀμφότερον μόνῳ ἔλαχε· μάρτυρές εἰσιν
Ηὔφυής τε βίος, πολυμαθὴς τε βίβλοι.

IN I. LIPSII DE CONSTANTIA PRIMVM OPVS PHILOSOPHICVM,

ODE *Dicolos Distrophos.*

CVM, tu LIPSI, animi SENIS
Terconstantis opes, aurea LANGII
Laudas dogmata; cor meum
Efferuens solidis intumet ignibus:
Tunc, & mens adamantinum
Robur concipit, & gymnicus inficit
Constans os rubor; arguens
Quàm certâ caleam, summa petens, face.
Firmor; seu timidam vago
Non vanè excutiat pectori inertiam:
Seu CONSTANTIÆ inobrutas
Veræ voce notas LANGIVS imprimat.
An, si vos satis audiam
Exspectem, sine CONSTANTIA Olympicam
Laurum? quem Clarius Deus
Magna parte sui luminis imbuit?
Felices ter, & amplius,
Qui seruant facilem rebus in asperis
Mentem, non secus in bonis;
Quos mundi interitus impauidos ferit.

I. Eschius.

Digitized by Google

ECCE quid hoc? Martis propè nant in sanguine currus,
Quos circum effuso Mors volat vda gradu;
Extenduntque sui Eumenides pomœria regni
Longè vltra Hesperidum Memnonidúmque plagas:
Et tamen inter agit Bellonæ Pax placidè enseis,
Anguium & impositis colla premit pedibus;
Non mentita equidem sub imagine, Mater Amorum
Spartano quali vsitur in populo;
Laureola sed nupta comas; ramum hac manu olivæ
Prætendens, illa seminij omne genus.
Quin & ei se dat comitem flos ille Dearum
Quem scelerata hominum vita fugauit humo.
Fallor? an hæc accepta tibi miracla feruntur,
Delicium humani ô Lipsiade generis?
Non fallor. patrare bonâ, tibi & vnico & vni,
Perfica aue, insigne tale dedit facinus.
Dic sed age (Inuidiæ nec enim fert ora Minerua, ac
Fata vetant Cererem claustra subire Famis)
Qua tibi, qua arte Erebi Furias, cuneósque Gradiui,
Est datum inexplicito sic tenuisse lupo?
Fors an, vt AEsonides tauros, vigilémque draconem
Cantati exarmat graminis obsequio;
Sic inimicorum scelera impia, carminis alto
Compescis magici vitè magisterio?
Aut, veluti Tethis AEacidem lympha Styge imundat;
Sic tibi, ita intacto largius amne Dea
Sunt mersæ; vt quamuis dare damna libido stet hosti,
Parte tamen nulla sit dare damna potis?
Certè siue hæ sunt, alia est seu caussa; Meuenl
Tu mihi tu tantò maior eris Genio:
Quantò onerosius est contraria Numina; inerti
Quàm dubios Populo conciliare Patres.

IN LI-

IN LIBROS DOCTISSIMI VIRI D. I. L. DE CONSTANTIA.

CERTABANT Aiax quondam,& Laërtia proles
Pellei inuictas ob ducis exuuias.
Scilicet his armis occulta latere putabant
Robora, queîs alter surgeret Æacides.
Iam Bataui victor Martis noua suggerit arma
IVSTVS, Achilleis apta mage exuuiis.
Quæ sint illa, rogas? est constans robore pectus.
Quod, peream, si vnquam Marte perire potest.
Non eget hic clypeo Veneris, non Tethyos armis,
Quæ dedit Ætnæo Lemnius igne pater.
Hunc Phrygius gerat Æneas, hæc Phthius Achilles.
Ipse armis didicit vincere posse suis.
Huius ob exuuias certa, qui vincere certas:
Sic aut nulla feres, aut mala sponte feres.

Aliud eiusdem.

Dum canit Historias humano LIPSIVS ore,
Maiorem Pythio se facit arte Deo.
Seu contra Martem generoso pectore tendit,
Morte premit Martem, nescius ipse mori.
Belgica quin dignos statuis victore triumphos?
Nónne vides binos succubuisse Deos?
Ingenio Phœbum superauit, pectore Martem.
O non tam magno secula digna viro!

G. B. Harl.

EPIGRAMMA IN CONSTANTIAM I. LIPSII.

PRODIT *iam in dias* CONSTANTIA *luminis oras*,
Et nota hæc LIPSI *munere fit* BATAVIS,
Narrantis nobis, quantum PRVDENTIA, *quantum*
Possit in humanis pectoribus RATIO.
Cedite ROMANI SAPIENTES, *cedite* GRAII:
A'nne aliquid maius Sol videt hoc opere?

Ianus Douza Filius.

IN

NIL mirum ſubitò mortales rebus in arctis
Abiicere audaces ex animis animos.
Ipſa ignota diu latuit CONSTANTIA, noſtris
Robora quæ ſolita eſt indere pectoribus.
At nunc fortunæ ludibria ludicra, & eius
Vires atque vices diſcite ferre homines.
Sit vobis doctor non vanus LIPSIVS, ille
Flos populi, atque oculus Pieridum & Charitum.
Ipſa à quo didicit CONSTANTIA ſtare, libriſque
Illius erectum tollere in aſtra caput.
Libris, quos LIPSI ſi doctum nomen abeſſet,
Æthereos dicam compoſuiſſe Deos.
Nec minus adpoſito titulo: nam LIPSIVS idem
Ingenium æthereis maius habet Geniis.

Franciſcus Raphelengius Filius.

In librum De Conſtantia,

THEOD. ESYCHIVS.

DVM culta varias Sophia deductus in herbas,
Inter odoratos flores, fragrantia mella
Verſor; Lipſiadas deueni latus in hortos.
Hîc patulas ſubitò nares diuinus odorum
Halitus incurſat, perſtringit lumina ſplendor;
Hîc caleſtis honos, varióque nitore coruſcans
Permulcet ſenſus odor. ô diuina voluptas!
Hîc nemus antiquum; & canis radicibus herba
Fronde nouâ floret; frugúmque, & odora coma vis,
Singula quæ priſca coluerunt mœnia Romæ.
Inſcripti hîc veterum effigies, decora alta parentum,
Antiquos mores, antiquam litteram & omni
Arte Togæ & Palli, quantâ dulcedine Florâ
IVSTE tua, quali, flores naſcuntur, honore!
Verùm aui hîc ne prius mirer decus omne vetuſti?
An quos ipſe nouos Heliconis vertice flores
Et tulit, & coluit IVSTVS, latíſque rigauit
Amnibus, Aoniis ſollers quos fontibus hauſit?

Hoc

Hoc opus, hic labor eſt, tanta, noua quærere, cura,
Quæ venturo ætas miretur, germina, ſæclo.
Ecquis iam attonitis animis non hæreat! ecquis
Non admiretur Plantæ CONSTANTIS *humi vim*
In ſpinis; ſuprà cæli ducentis honorem!
Cuius tam felix conſtanter dextera, vt herbam
Proh! longè ignotam inter vepreta ſacrarit?
Tu LIPSI, *fracta ſpes vnica & anchora puppis.*
Ex cuius gaudent primam ſibi ſumere palmam
Pierides plantis: vnde hæc PLANTINVS *amœnâ*
Excepit tua viua, ſuâ, plantaria, terrâ.
Scilicet illum etiam decorarunt fronde LABORES
CONSTANTI, *& planta ſuper aſtra tulere nitelâ.*
Hæc, quia non cedit, variis agitata procellis;
Sed ſtat conſtanter contrà; CONSTANTIA *dicta eſt.*
Rectus & immotus, non ſole ſolóque benigno
Luxuriat, thyrſus; non tempeſtatibus vllis
Interit. hunc pungit ſpina, haud expungit; & æſtus
Vrit, at exurit nullus: per frigora florens
Tollit ſe, & calo ramis CONSTANTIBVS *exit.*
Huic vis ætherei Flatus, cæleſtis origo.
Hanc MENS SANA, *Deo ratio permixta, in eóque*
Semper certa manens, ne fallat OPINIO *ſenſum,*
Fert; ac ſulcorum penetrali includit: ad auras
Vt quantum ætherea immotâ fronde coruſcat,
Tantum etiam radice ſub infima tartara tendat.
Sufficiunt vires Illi de vertice cæli
Delapſi FIDEI *rores. ô gratia larga!*
Addit magnanimum victrix PATIENTIA *robur;*
Vt ferat, obdurans, acris ſua vulnera ſpina.
Dat motus faciles contra omne MODESTIA *robur:*
Vincendo vt mollis cedat; non occidat ægra.
Fonte rigata SPEI, *variè redolentibus halat*
Floribus, & latè diuinum ſpirat odorem;
Pungentéſque rubos, inter fera ſpicula acuta
Silua, fert dulces ſuccos, diumque ſaporem:
Quo non ærumnis quidquam præſentius vllum
Auxilium venit, & rurſus ſentire vigorem
Iam fractos animos facit, attollítque medendo:
Quando animis ſeſe obiiciunt diſcrimina mille;
Et iam fumi inſtar tenues cedentis in auras,
Membra vigor linquit, mors vnguibus imminet, ægra

Mens

Mens, & sorpta malis totùm iam diffluit ætas.
O decus! ô vitæ meritò pars maxima nostræ!
O diuina, Bonique potens, medicina malorum!
Quantus honor formæ est, & quanta potentia odoris!
Hîc ver purpureum, fœcundæ hîc sentibus vuæ
Incultis pendent, sudátque hîc roscida mella
Quercus, & in spinis flores dominantur acutis.
Non poma Alcinoï, celebres nec Adonidis horti
Laudibus hîc certent: quæ nil nisi nautea, nugæ,
Lappæque, & tribuli, prata tam redolentibus, herba,
Cælestes succos, CONSTANTIS, *odoribus. Ergo*
Aura tonet, sonet vnda æstu, ruat Orbis & Orcus;
Semper odoratos fundet CONSTANTIA *flores,*
Semper inexhaustum cæli spirabit odorem:
Vnde pia libetis apes, vnde inclita texat
Diua Bona mentis capiti conserta modestæ;
Qua decus omne suum cælóque solóque perennet.

FINIS.

PRIVILEGII CAESAREI SVMMA.

MAXIMILIANI II. Romanorum Imperatoris semper Augusti, publico edicto cautum & sancitum est; ne quis cuiuscunque status, gradus, ordinis, aut conditionis fuerit, quacunque sacri Romani Imperij, & ditionis eius fines patent, quæcunque probatorum auctorum opera, quotquot vel hactenus nondum impressa, vel ab aliis quidem impressa, nouis autē deinceps scholiis, annotationibus aut commentariis aucta & illustrata, Christophorus Plantinus ciuis & typographus Antuerpiensis primus typis procuderit, intra proximum sexennium à prima cuiusque operis aut voluminis editione, vllo pacto eiusdem vel diuersi characteris forma excudat, aut excusa ab aliis, intra eiusdem Maximiliani & Imperij fines vendenda importet, seu quouis modo distrahat manifestè vel occultè, sub pœna decem Marcharum auri puri; quarum dimidia fisco Imperiali fraudis vindici, residua verò pars prænominato Plantino cedat, præter librorum ad imitationem impressorum amissionem, quos idem Plantinus vbicunque locorum nactus fuerit, per se vel suos, adiumento Magistratus loci, vel citra, propria auctoritate sibi vindicare, inque suam potestatē redigere poterit. In cuius rei fidem ipsi Edicto manu subscripsit, & sigillum apponi iussit Cæsarea Maiestas. Datum in ciuitate Viennæ Austriæ, die vigesima prima mensis Februarij, anno Domini M. D. LXV.

Subsig. Maximilianus.

Ad mandatum sacræ Cæs. M. proprium

Hellet.

Digitized by Google